

© “Yoshlik” № 7 (247) 2011 y.

O‘zbekiston Yozuvchilar uyushmasi,
«Kamolot» yoshlar ijtimoiy harakati muassisligidagi
yoshlarning adabiy-ijtimoiy jurnali
1982 yildan chiqa boshlagan.

Jamoatchilik kengashi raisi:
Abdulla ORIPOV

Jamoatchilik kengashi:
Akramjon ADIZOV
Feruz MUHAMMADJONOVA
Abulqosim MAMARASULOV
Ahmad OTABOYEV
Minhojiddin MIRZO
Shuhrat SIROJIDDINOV
Ahmad USMONOV

Bosh muharrir:
Sobir O‘NAR

Bosh muharrir o‘rinbosari:
Luqmon BO‘RIXON

Mas‘ul kotib:
Akbarali MAMASOLIYEV

Tahrir hay‘ati:
Bobur ALIMOV
Iqbol MIRZO
Abduqayum YO‘LDOSHEV
Abdusaid KO‘CHIMOV
Sirojiddin SAYYID
Alisher NAZAR
O‘rozboy ABDURAHMONOV

Sahifalovchi: Saodat RUSTAMOVA
Rassom: Dadaxon BAHODIROV

Ushbu son “Yoshlik” jurnali tahririyatining
kompyuter markazida sahifalandi.

Manzilimiz:
Toshkent. sh.
O‘zbekiston shohko‘chasi, 16-«a» uy.

E-mail: yoshlik-xatlar@rambler.ru

Tel/faks: (8371) 227-0-227,
245-5-793, 245-0-552

MUNDARIJA

MULOQOT

Muhammad ALI. Umid ko‘nglimizni yoritib tursin. 2

ADIB XONADONIDA

Qurbon MUHAMMADRIZO. Mushtarak tuyg‘ular jilosi. 9

NAZM

Shamsiya XUDOYNAZAROVA. Sog‘indim tog‘larning cho‘ng viqorlarin. 13

Baxtiyor TEMUR. Otash chog‘larimga sog‘inch bo‘ldi yor. 28

Bahriddin SADRIDDINOV. Niyat – qushdir, niyatga aylan!.. 35

Shoyim SHERNAZAR. Bizni Vatan kutadi. 38

Ziyovuddin QO‘ZIYEV. Azoblardan tug‘ilar So‘z. 40

Madina HOTAMOVA. Manzillarim hali oldinda. 43

Muhtarama TURKOY. Yorug‘ kunlar yog‘du sochajak hali. 46

DRAMATURGIYA

Qo‘chqor NORQOBIL. Quyoshni sen uyg‘otasan... 15

NASR

Rahim QODIROV. Tilni tiygan yaxshi. 37

Xolida FAYZIYEVA. Masallar. 39

Dilshod MUHAMMADRAJAB. O‘tinch. Hikoya. 41

Dilbar RAZZOQOVA. Armon. Hikoya. 44

Ozod MUSTAFO. Besh suhbat. Mansuralar. 48

MUTOLAA

Qunduzxon HUSANBOYEVA. Ko‘ngildan sizgan satrlar. 29

BUGUNNING GAPI

Ashurali JO‘RAYEV. Tinchlik daraxti. 32

BIRINCHI UCHRASHUV

Istam AHMEDOV. Baxtimni shamollar to‘zg‘itib ketdi. 54

Sojida ZIYOYEVA. Yashaysan har lahza bir meni izlab. 62

NUQTAI NAZAR

Zarif QUVONOV. Cakkizinchi mo‘jiza(mi)? 55

JAHON ADABIYOTI

Muxtor MAG‘AVIN. Ikkov. Hikoya. 57

YELPUG‘UCH

Saylovboy JUMAG‘ULOB. Mening xotinim yozuvchi. Hajviya. 64

Bosishga 20. 05. 2011 yilda ruxsat berildi. Qog‘oz formati 60x84 1/8. Nashriyot hisob tobog‘i 8,7. Indeks 822.
ISSN 0207-9137. Jurnal 2007 yil 4 mayda Matbuot va Axborot agentligi tomonidan № 0253 raqami bilan ro‘yxatga olingan.
Jurnaldan ko‘chirib bosilganda «Yoshlik» dan olindi» deb izohlanishi shart.
«O‘qituvchi» NMIU bosmaxonasida chop etildi. Buyurtma № . Adadi 4400 dona.
Toshkent shahri, Yunusobod tumani, «Yangishahar» ko‘chasi, 1-uy.

УМИД КЎНГЛИМИЗНИ ЁРИТИБ ТУРСИН

Ўзбекистон халқ ёзувчиси Муҳаммад Али билан суҳбат

– Муқаддас нарсалар ҳамisha муҳофазага, ҳимояга муҳтож бўлади. Чунки эзгуликнинг душмани кўп. Ғанимнинг кўплиги, хавфнинг кўлами эса ЭЗГУЛИКнинг баҳосини белгилайди. Шу маънода Ватан ва унинг ҳуррияти ҳамisha ҳимояга муҳтождир.

Сиз ижодингизда, хусусан, тарихий эсселарингизда, шеърингизда ва достонларингизда,

тарихий романларингизда Ватан тушунчасининг нақадар улуғлиги, ҳуррият эса инсон учун нафас янглиғ эҳтиёж экани ҳақида ёзгансиз. Эҳтимол, сизни қалам олишга ундаган ижтимоий-тарихий шарт-шароитлар бугун ўзгаргандир, бироқ бу тушунчаларни шарҳ этмоқ, ёзмоқ ва етказмоқ эҳтиёжи ҳамон долзарблигини йўқотгани йўқ. Айниқса, бугунги тезкор, шу билан бирга ғаразли ахборотлар оқими тиним билмаётган замонда миллат ойдинлари зиммасидаги юк янада вазминлашмоқда. Сизнингча, зиёлиларимиз бу маъсулиятни қанчалик ҳис этаяптилар?

– Албатта, мени қаламга олишга ундаган ижтимоий-тарихий шароитлар бугун ўзгарган. Аввал мустамлакада эдик, бугун, Худога шукур, мустақилмиз. Мазкур тушунчаларни шарҳ этмоқ долзарблиги ҳам ҳақиқат. Лекин ҳақиқий ижодкор қайси замонда ва шароитда бўлмасин, унинг Ватанга, халққа, замонга, тарихга, ижодга ўзига хос ёндошиш йўли бўлади. Бу – ўзгармайдиган мезон. Буни шарҳ этсам, мисолни ўзимдан ола қолай. Биз мустамлака замонда яшадик, кўнглимиздаги ниятларни, орзуларни, мақсадларни очиқ-ошкора айтиш имконлари бўлмади. Натижада фикр ва ғояларни имо-ишора воситалари, маъноларни сатрлар орасига жойлаш, сўзлар орқасига яшириш йўллари билан ижод қилиб келдик. Ўқувчиларимиз ақлли, ўқиб, мағзини чақарлар, биз яширган фикрларни ўқиб оларлар деган умид кўнглимизни ёритиб турган. Ижод, хусусан, адабиётнинг ажойиб усуллари кўп, ўқув билан ишлатилса, қаловини топса қор ҳам ёнади, деганларидек, жуда кўп гапларни айта олиш, ўқувчига етказиб бериш мумкин. Ўзим шундай бир мезонга амал қилишга ва ундан чекинмасликка тиришиб келаман.

Мустамлака Ватан – халқ, миллат – унинг тарихи – шу халқ фарзанди бўлган, шундай шароитга

муте иждокор... Шундай вазиятда иждокорнинг вазифаси қандай бўлиши керак? Очиқ курашиш хатарли. Иждокор ўз ижодида Ватан тарихини ёритиши, улуғ ва фидойи қахрамонлар сиймосини чизишга ҳаракат қилиши, бу билан ўз ўқувчиларини тарихга муҳаббат руҳида тарбиялаши, уларни руҳан қўллаб-қувватлаши, мустақиллик, ҳуррият (шахсан ўзим ўшанда шўролар томонидан бўлма илондай ўраб, бўғиб ташланган, нафас олишга ҳам қийналаётган Ватанимнинг озод бўлишини кўз олдимга келтиролмас эдим) мавзуларида қалам тебратиши лозим, деб ҳисобладим. Бунга имконни тарихдан изладим. Шу сабабли Спитамен, Муқанна, сарбадорлар, ўша пайтлар баҳсли бўлган Амир Темур, Бобораҳим Машраб, Дукчи эшон каби тарихий сиймоларимиз ҳақида қалам сурдим. “Қадимги қўшиқлар” шеърий туркумини ёздим...

1967 йилда (бутун дунёда Октябрнинг 50 йиллиги, Лениннинг 100 йиллигига тайёргарлик саналари эди, ҳар бир ёзилган асарда, ҳар босган қадамда, нафасда бу сўзлар жаранглаб турарди) ёзилган “Гумбаздаги нур” дostonимда халқимизнинг меҳнатини, унинг бунёдкор, қурувчи эканини кўрсатмоқчи бўлдим. Восита қилиб Самарқанддаги Амир Темур мақбараси қурилиши тарихи олинди. Ёритиш асносида дostonга Амир Темур образи ҳам табиий равишда кириб келди ва тўсиққа учрамади. Шу билан қахрамонимиз тақдирини ҳам кўрсатиш имкони яратилди. “Тарих тилга киради бир кун, Бугунча мен айтай билганим” сатрлари кўп такрорланган эди дostonда. “Яна келдим, эй Тарих бобо, Яна сенга даъво қилурман. Ўз ҳақимни қилмоқни даъво, Ҳақиқатнинг йўли билурман!” сатрлари дostonнинг лейтмотивини яққол кўрсатиб турарди. Лекин ўз ҳақимизни даъво қилишга қўямасдилар. Бу пайтлар тарихий асар ёзган адиб “ўтмишни идеаллаштиряпти” деб айбланадиган, тарихни бадий ёритиш очиқдан-очиқ қораланадиган замонлар эди. Ойбекнинг “Навоий”, кейинроқ Пиримқул Қодировнинг “Юлдузли тунлар” тарихий романлари тақдирлари бунга мисолдир. Академик Иброҳим Мўминовнинг “Амир Темурнинг Ўрта Осиё тарихида ўрни ва роли” рисоласини ҳам эслаб ўтиш жоиздир.

Шуниси ғаройибки, “Шарқ Юлдузи” журналининг 1968 йил 11-сонида эълон қилинган “Гумбаздаги нур” дostonида Октябрнинг “о”, Лениннинг “л” ҳарфи ҳам йўқ экан! Менимча, дostonнинг мазмун-моҳияти, бадий ҳақиқат буни талаб этмаган, мезонга сиғдирилмаган кўринади. Мустақилликка эришганимиздан кейин дoston ҳеч бир ўзгаришсиз 7-синф мактаб дарслигига киритилди.

Ана шу мезонга содиқликни маҳкам тутишга ҳаракат қиламан.

Ҳамма замонларда ҳам ҳақиқий маърифатпарварлар ҳисобланадиган миллат зиёлилари зиммасидаги юк енгил бўлмаган. Лекин биров бу юкни бутун вужуди билан ҳис қилган, биров эса елкасини майиштириб ўлтиришни истамаган, биров эса Худо берган истеъдодини – у халқ мулки! – қадрига етмаган ёки англаб етмаган. Ҳозир ҳам шундай. Абдулла Қаҳҳор бир пайтлар иккита ана шундай талантнинг ўз истеъдодларини ичиб совурганидан ёзғириб гапирганини эшитгандик. Зиёлиларимиз, – адиблар улар энг илғор қисмига киради, деб ҳисоблайман, – зиммасида катта масъулият бор. Бу – миллат тақдирини. Миллатнинг келажаги, ёш

авлод тарбияси ҳаммаша ёдимизда турмоғи керак. Жамиятимизда бунга интилиш бор, лекин бу интилишларда бизнинг иштирокимиз фақат китоб чиқариш – уни биров ўқийдими йўқми, бу билан қизиқишимиз кам, – ва уни сотиш, гоҳ-гоҳ учрашувларда қатнашишдангина иборат бўлиб қолмоқда. Адабиёт инсонни тарбияладиган восита, имкон, жуда катта қурол. Мустақиллик шароитида ундан фойдаланиш йўлларини ҳали билмаямиз шекилли. Яқинда Истиқлол саройида назм ва наво кечасини томоша қилдим. Бўлар экан-ку! Кейинги пайтларда овози сустлашган шеъриятимиз яна миллионлар саҳнасига қайтмоқда! Ойнаи жаҳонда шеърият кечалари, адабий учрашувлар миллион-миллион томошабинларга намойиш этилмоғи керак. Маърифат ёйишнинг энг зўр усулларидан бири бу.

Эсимда бор, бир қишлоқда меҳмонда эдик, кечқурун соат ўнлар чамаси эди. Уй эгасига, мактабда ўқийдиган ўғли кўчада ким биландир уришиб-жанжаллашгани, милициянинг ҳам етиб келгани ҳақида хабар қилдилар. Ҳамма бесаранжом бўлди. Мен, ота дарҳол ўрнидан туриб, ўғлини қутқаргани ўша ёққа отланса керак, агар таклиф этса, йўқ демай боришим лозим, деб ўйладим. Аммо лоқайд ота меҳмонлардан ҳам хижолат чекмади, ўрнидан кўзғалиб ҳам қўймади. Бамайлихотир ўтиришда давом этаркан, гапирган гапи ҳаммасидан ошиб тушди: “Керак бўлса, ўзлари тарбиялаб олсин-да!..” Ота мактаб ўқитувчиларини, маҳаллакўй, ҳукумат одамларини назарда тутмоқда эди шекилли. Асли ким тарбиялаши керак ўзи?.. Маърифатпарварлар саналадиган кўпчилик адибларимизда ўша масъулиятсиз ота кайфиятига мойиллик, лоқайдлик борлиги ачинарли.

– Тарих – вақтнинг қўлида сайқалланган сурат. Бу “сурат” шундоқки, ундан ибрат олиш, ўрганиш, тинглаш ва хулоса чиқариш мумкин. Тарихнинг қиммати ҳам ана шунда!

Асрлар кечмишида аждодларимиз қандай муваффақиятларга эришган бўлсалар, бир-бирига таянч бўлган, ҳаётларида илму маърифатни шиор этган замонларда бўлди. Аксинча, кўнгиллардан оқибату офият кўтарилган, маърифатдан узоқлашган ва энг асосийси, миллий бирдамлик йўқолган вақтларда паришон ҳолатга тушиб қолдилар. Дину диёнатдан, илмдан, миллий ҳис-туғулардан узоқлашиш буюк Амир Темурдек зот марказлаштирган салтанатни ҳам аста-секин эмира борди. Йиллар ўтиши билан тахт талашишлар, фитналар, ўзаро уруш-жанжаллар юртни парокандаликка олиб келди. Жоҳиллик шу даражага етдики, қаршида беомон душманни кўриб ҳам улар бир-бирларига терс ўгирилиб туравердилар. Бу ҳолат ғаним учун айни муддао бўлди. Парокандалик бизга сал кам 130 йиллик қулликни тақдим этди.

Эндиликда бу маҳзун тарихга – аччиқ ҳақиқатга – тик боқиб хулоса чиқаришимиз лозим бўлади. Назаримда тарихни ўрганишнинг энг яхши усулларидан бири бадий адабиётдир. Чунки тарихнинг бадийлаштирилиши ёхуд адабиётнинг тарихийлик касб этиши ҳар икки санъатнинг ҳам таъсирчанлигини оширади. Шундай эмасми?

– Жуда тўғри, тарихни ўрганишнинг энг яхши усулларидан бири бадий адабиёт. Бадий адабиёт ҳамisha ўқувчига мактаб вазифасини ўтаб келган. Айниқса, тарихий мавзуларда ёзилган асарлар ҳамisha ўқувчилар томонидан севиб ўқилган. Салоҳиятли ва инсофли адиб тарихни синчиклаб ўқиб-ўрганиб, ўтган давр ҳақида асар яратади, бир киши ёзган асарни ўқиб миллионларда ана шу тарихимиз ҳақида ёрқин тасаввур уйғонади. Адабиёт инсонни ўзига танитади. Тарихий бадий адабиёт эса, инсонга ҳам ўзини, ҳам ўзлигини танитади. Олис тарих. Боболар қисмати. Ватан тақдири. Миллат изтироби. Асрлар ўткинчилиги. Йиллар бевафолиги. Замоннинг беоқибатлиги... Бари, бари – адабиёт насибаси... Бадий тарихий китобларни ўқиш инсонда ғурур ҳиссини уйғотади, фахру ифтихор туйғуларини тарбиялайди. Мустақиллик учун курашган боболаримиз ҳаёти бизларга юксак ибратдир, ёзувчи ана шуни ўз асарида кўрсатиб бермоғи лозим.

Бундан анча йиллар муқаддам, 1970 йилда “Шарқ Юлдузи” журнали саволига берган жавобимда, халқимизнинг бадий тарихини яратишимиз керак, деган эдим. Ҳозир ҳам шу фикрдаман – халқимизнинг бадий тарихини яратиш лозим! Бу ёзувчиларимиз зиммасидаги масъулиятли юклардан бири. Тарих ҳақида ҳамisha ёзиши керак, деб ҳисоблайман. Аммо бир шарт бор: билиб, ўрганиб ёзиш керак. Чунки тарихий мавзуда ёзаётган адиб, шуни унутмасинки, халқ ичида, ўқувчилар ичида ундан кўра чандон-чандон билимли инсонлар бор, уларнинг олдида уялиб қолмаслик керак. Улар расмий тарихни яхши ўрганишган.

Тарихий мавзуда қалам тебратмоқ учун ижодкор икки қарра ёзувчи бўлмоғи лозим! Ёзувчиликдан ташқари унга олимпик, илмий мушоҳада, тарихий фактларни топа билиш, улардан асар бош ғояси талаб этганларини умумлаштириб хулоса чиқара олиш ва барини бадий ҳақиқатга бўйсундириш қобилияти зарур бўлади. Нотўғри бир тушунча ҳукмронки, тарихий асарда тарихий воқеалар ёритилиши керак деган. Йўқ, тарихий асарда ҳам, ҳақиқий романлардагидек, Инсон ва унинг қалби очиб берилиши керак. Соддароқ таърифласак, тиббиёт Инсон соғлиги-сихҳати ҳақидаги фан, анатомия-физиология Инсон вужуди тўғрисидаги фан бўлса, адабиёт – Инсон қалби ҳақидаги фан, демек бадий адабиёт – инсон қалбининг ифодаси бўлиши лозим.

– Муҳаммад Али ака, энди шеърият ҳақида гаплашсак. Зеро, ўтган йиллар давомида ўнлаб шеърий китобларингиз нашр этилди. Шеър – беҳаловат кечинмалар тўлқини. Тўғрироғи, ҳақиқий шеър бедорликка даъват, беҳаловат руҳ иншоидир. Ундаги “бедорлик” – инсон қалбидаги кечинмалар пўртанаси, ўз даври руҳидаги оғриқлар, аччиқ ҳақиқатлар... Шеъриятнинг жозибаси – шу! Ана шу мезонлардан келиб чиқсак, бугунги замонавий ўзбек шеърияти ҳақида нималар дейиш мумкин?

– Шеъриятимизда яхши изланишлар жараёни кетмоқда. Ҳар бир шеър гўзалликнинг намунасига айланса, унинг заминиде албатта катта ижтимоий, инсоний юк ётган бўлади. “Модерн” деган тушунчалар кириб келди, ҳам шеъриятда, ҳам насрда уларнинг яхши намуналари яратилмоқда. “Модерн” керакми,

йўқми, деган баҳсларни ортиқча ҳисоблаган ҳолда, айтмоқчиманки, бизга изланишлар керак, модерн эса изланишлар маҳсулидир. Ўқувчи кўпинча қофияси бўлмайдиган, оқ шеърда ёзилган модерн шеърларни ўқиб, завқланиб, мақтаниб бировга ўқиб бериш учун кўтариб юрмаса ҳам, ҳарқалай, улардаги ғалатиликка, ғайритабиийликка, “шеърият” деб ўрганган тушунчага унча тўғри келмайдиган ёндошувларга, кутилмаган тасвирларга, кўз кўрмаган янги ташбеҳларга боқиб ҳайратланади. Баъзан, шеър айни ўша “ғалати” туюлиш учунгина ёзилганга ўхшаб кетади. Устига устак, уларни тушуниш ҳам мураккаброқ кечади. Ўзимнинг ҳам бир-иккита оқ шеърдаги машқларимни эслайман. Умуман олганда, оқ шеърнинг ўзига хос оҳанрабоси бор.

Аммо айрим оқ шеърларни ўқиб, “оқ” қилинган шеърлар, дегинг келади. Уларда қофия, мусиқа, ритм йўқлигидан ташқари фикр ҳам кўринмайди, қуп-қуруқ сўз тизмаси холос. Асли оқ шеър драматургияда қўлланган, ундан Вильям Шекспир ўз фожеаларида маромига етказиб фойдаланган. Чунки оқ шеър сўзлашув, саҳна тилига мос, диалогларда қўл келади. Рус шеъриятида М.Ю.Лермонтовнинг “Подшо Иван Васильевич ва навжувон жасур савдогар Калашников ҳақида қисса” асари оқ шеърнинг юксак намунаси даражасига кўтарилган. Ўзбек адабиётида Мақсуд Шайхзоданинг “Мирзо Улуғбек” трагедияси бунга мисол бўла олади. Уолт Уитменнинг шеърлари чинакам “модерн” намунаси, аммо уларни тушуниш қийин эмас. Улар ҳам қофиясиз, бироқ бунга эҳтиёж ҳам йўқ, аксинча, қофия халал берган бўларди. Уитменда кучли эҳтирос, завқ, олмосдай фавқуллодда фикрлар шеърни тўтиб туради, шуурни нурлантиради. Айни пайтда йигирманчи асрнинг энг модерн шоирларидан бири Владимир Маяковский ўз ижодида қофияга алоҳида урғу берар, унинг хилма-хил, мураккаб (масалан, “до ста расти, нам без старости”) шакллари излаб топарди.

Шеърият – нафосат, нафислик, мусиқа, равон оҳанглари деганини унутмаслик керак. Модерн шеърларни ёзиш истаги шоирларда, баъзан Абдулҳамид Чўлпон айтмоқчи “бир хиллик”дан қочиш истагидан ҳам туғилади, дейиш мумкин. Лекин қандай бўлганда ҳам, ижодкор ўз асарини ўзи учун эмас, биринчи галда ўқувчи учун ёзади, сўзи, фикри унинг қалб-қалбига етиб боришини истайди. Қўлга қалам олар экан, асари ўқувчига етиб борсин, жавонда қолиб кетмасин.

Табиийки, шеър ёзувчилар кўп, мустақил замонамиз барчага ҳам қалам тутқазиб, илҳомлар бериб, ўз кўнгил хоҳишу майлларини қоғозга тушириш имконларини яратди. Лекин, ҳозир адабиётимизда негадир ўтган асрнинг ўттизинчи, олтишинчи, етмишинчи йилларига ўхшаган кучли талантларнинг гулдаста бўлиб отилиб чиқиши кузатилмайди, ёшларда дадиллик етишмайли. Назаримда, озодликка эришган юртнинг ижодкорлари, бу бемисл неъматдан ҳайратга тушдилар, ҳеч қачон амалга ошмайдиган бўлиб туюлган озодлик нашидаси нашу намоси уларни лол қилиб қўйди... Бу жаъми ижодкорларни чуқур ўйлашга даъват этмоқда. Озодлик, ҳур мамлакат, буюк тарих, қутлуғ келажак, миллатимиз тарихида юз бераётган учинчи ренессанс – буларнинг бари ҳақида адабиётимизни

бойитадиган ўтли шеърлар, дostonлар, романлар бошқа бадиий асарлар ёзилишига шубҳа йўқ.

Бизлар, бизнинг авлодимиз қандай шароитларда ижод қилган эди? Юқорида айтиб ўтдим, бизларга озодлик, мустақиллик узоқ хаёл бўлиб кўринарди. Шу сабабдан, ўз асарларимизда кўнгилдаги пинҳон қутлуғ ниятларни акс эттиришга тиришардик. Лекин бизларда ҳам шеърни англашда мураккабликлар бор эди. Яна мисолни ўзимдан олсам. “Баҳор келганда” номли шеърим бор, 1968 йилда ёзилган. Шеър бир қарашда, табиат ҳақида. Баҳор, тоғлар, лолага бўялган далалар, юзларни сийпалаб ўтаётган шамол ва ҳоказо. Гўё шеър умумий баҳор манзараси тасвирига бағишлангандек. Шеърда осмонни таърифлаган шундай сатрлар бор:

*Мен баҳор келганда
Осмонга боқаман.
Осмоннинг кўксига
Юлдузлар тақаман.
Гарчи кенг, гарчи соф
Ул осмон, ул фалак,
Лекин ул остида
Ер ётар жонҳалак.
Майсалар ўсадир,
Суюмли майсалар,
Баргларин, бўйларин
Оламга ёйсалар...
Майсалар нияти
Улуғдир, эй Осмон!
Сен улар тупроғин
Ҳибс этдинг беғумон!
Майсалар ўсадир
Сени-да йиқай деб!
Мовий юксакларга
Мен ҳам бир чиқай, деб!*

Чўлпон шеърини оҳанглари шундоққина сезилиб турибди. Курсивга олинган сўзларни ўқиб мулоҳаза қилинса, шундай манзара намоён бўлади (шоир назарида): осмон сингари бепоён бўлган Россия ис-канжасида Ер (Ўзбекистон) ўзини жонҳалак ҳис этади. Бунда майсалар (ёш ўғлонлар) ўсаётир. Уларнинг нияти улуғ: сен улар тупроғи(Ватани)ни босиб олдинг. Улар сени йиқитаман, деб вояга етмоқда, юксакларга чиқиб, мен ҳам озодлик ҳавосидан нафас олсам демокда...

Шеърини нозик тушунадиган дўстим, зукко олим Беғали Қосимов бу шеърни ўқиб, ҳазиллашиб: “Агар бошқа тузум бўлганда, сиз жуда катта шоир бўлар эдингиз. Қандай фикрлар айтилган! Буни ошкора шарҳлаш қийин-да!...” деганди.

– Сўнги йилларда адабиётшуносларимиз ислоҳида “Мустақиллик даври ўзбек адабиёти” деган атама тез-тез такрорланганидан бўлиб қолди. Айтинг-чи, бу адабиёт принциплари қандай мезонларга асосланмоқда? Умуман, ҳар қандай мафкурадан, таъбир жоиз бўлса, таъмадан холи мустақил адабиёт ярата олдикми ёки бу йўлдаги уринишларимизни қандай баҳолаш мумкин?

– Эҳтимол адабиётни ўрганиш учун шундай атама керак бўлар. Аммо адабиётни маълум бир даврга боғлаб ўрганиш, синфийликка бўлиш, ижобий-салбий қаҳ-

рамонлар масаласи, конфликтсизлик назарияси ва ҳоказолар барчаси шўролар мафкурасидан келиб чиққан тушунчалардир. Худого шукур, ҳозир булар йўқ.

Адабиёт – узлуксиз жараён. Юсуф Хос Ҳожиб, ундан олдинроқ “Олтин ёруғ” ёдгорлигидан бошлаб то бугунгача адабиёт инсонни, эзгулик билан ёвузлик, оқ билан қора ўртасидаги аёвсиз мангулик курашини ўрганиб, акс этдириб келди, келмоқда. Мезонлар ҳам ўша – чинакам адабиёт мезонлари. Агар мустақил Ватан фуқаросининг қалбини очиб берадиган, жаҳоний андозаларга мос, майли, анъанавий ёки модерн усулида бўлсин, етук бадиий асарлар яратсак, мустақил адабиёт дегани шу бўлади, менимча. Бу йўлда катта интилишлар борлиги қувончлидир.

– Бир вақтлар рус адабиёти классикларидан бири Ф.М.Достоевский шоир Пушкин даҳосига баҳо бериб: “Рус бўлатуриб, Пушкинни англамаган одам рус аталишига нолойиқдир”, деган экан. Эҳтимол, бу таъриф Достоевскийнинг Пушкинга бўлган муҳаббати сифатида жаранглар, аммо ҳақиқати шуки, ҳар бир миллат миллий адабиёти ва санъатини ўрганиши, жиллақурса севиши ва ҳурмат қилиши лозимдир. Шу маънода айтиш мумкинки, инсоният бадиий тафаккурининг энг юксак чўққиларини забт этган мумтоз адабиётимиз вакиллариининг ижодини ўрганиш, тадқиқ этиш ва улғайиб келаётган авлодларга етказиш заруратини ҳам унутмаслигимиз керак. Биз бугун ана шу заруратни қанчалик ҳис этаймиз?

– Жуда ҳам ўринли савол бердингиз. Адабиётни ўрганиш масаласини ўртага қўяётирсиз. Яна ҳам аниқлаштирсак – мутолаа масаласи сизни безовта қилмоқда. Улуғ аждодларимиз ижодларини тадқиқ-у тарғиб этиш, авлодларга етказиш ҳақида сўз юритмоқдасиз.

Айрим қаламкашлар, мен ўқувчимасман, ёзувчиман, деган чукча латифаси қаҳрамонига ўхшаб кетдилар. Ҳа, ҳамма ёзмоқда, ўқувчи йўқ. Афсуски, ёзувчиларнинг кўпи ўқимайди. Бу жуда ачинарли ҳол. Ёзувчи бирон мавзуда қалам тебратар экан, лоақал шу мавзуда битилган асарларни ўқиб кўйиши жоиз. Токи маълум нарсаларни такрорлаб ўтирмасин. Ҳатто ўқимаганлик оқибатида Ёзувчилар уюшмасидаги муҳокамалардан бирида қайсидир бир асардаги тўқима образ иккинчи бир асарга тарихий шахс(!) бўлиб кириб кетгани маълум бўлди. Буни қандай изоҳлашга ҳам ҳайронсан киши.

Ҳали ичимизда, кам ўқиганимиздан албатта, ўзбек адабиётининг бутун бўй-бастидан билан тасаввур эта олмайдиганлар ҳам бор. Бир пайт Ғафур Фулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриётида ўттиз жилдан иборат “Ўзбек адабиёти бўстони” серияси нашри бошланган эди. Афсуски, объектив сабабларга кўра нашр охирига етказилмади. Ҳозир шундай нашрни амалга ошириш фурсати келди. Ўзбекистон телевидениеси ва радиосида доимий равишда мумтоз шоирларимиз ижодига бағишлаб туркум кўрсатувлар, эшиттиришлар ташкил этиш жоиз.

Мутолаа ҳақида гапирганда, Лев Толстойни эслагим келади. Дунё адабиётининг буюк захматкашларидан бири Лев Толстой вақтдан унутми фой-

даланган, ёзган-чизган, мутолаалар қилган. Етмиш беш ёшли адиб 1903 йилда бетоб бўлиб ётиб қолади. Ижодий иш қилиш имкони бўлмаганидан тўшақда ётар экан, ҳар куни улуғ мутафаккирларнинг китобларидан ўқиб, эринмай таъсирланган фикрларни йиғиб боради. Натижада “Донишманд кишиларнинг фикрлари” китоби дунёга келади ва у 1903 йилда босилиб чиқади. Унда Диоген, Марк Аврелий, Суқрот, Конфуций, Будда, Аристотель, Руссо, Кант, Шиллер, Вольтер, Достоевский ва бошқаларнинг доно фикрлари бор. Ҳар кунги саҳифада бир ё икки шундай фикр берилган. “Ўзимдан биламан, – деб ёзган эди у хатларидан бирида, – Суқрот, Эпиктет... лар каби сиймолар билан ҳамсухбат бўлиш кишига қанчалар куч, осойишталик бахш этади, бу толе сийловидир...” Лев Толстойдай улуғ ёзувчи мутолаадан ана шундай роҳатлар эди.

Мутолаа фикрни чархлаб, ишлашга мажбур этади. Ижодкорда фикр ҳамиша ўсмоғи, ҳаракатда бўлмоғи керак. Усмон Носир бир шеърда: “Фикр – бола, бола ўсувчан” деган сўзларни бежиз ишлатган эмас.

– Ўтган аср тонгида буюк Чўлпон мақолаларидан бирида замон одамларига хитоб қилган эди: “Оврўпонинг мўдаси, шишаси ва бузуқ ахлоқи сизларни хонавайрон, беватан, асир, қул қиладур”. Минг ваҳки, бу “мўда”дан қочиб қутулолмадик, “шишаси” ҳам қадаҳлари билан жаранглаб кириб келди. “Бузуқ ахлоқи” эса тунги ошхоналар, жин кўчалару сокин хиёбонларни ўзиники қилиб олди.

Дарҳақиқат, ялтироқ шиорлар ва ўзига хос демократия ниқоби билан кириб келётган бу “маданият”ларга қарши курашишнинг ягона йўли – илм ва маърифат. Менимча, курашиш, қарши туриши зарурати буғун ҳар қачонгидан ҳам долзарб масалага айланди...

– Илк марта бундан ўн тўққиз йил аввал Америка Қўшма Штатларига борганимда, таажжубланадиган нарсалар кўп экан, шулардан бири – қизларнинг кўкрақдан паст – бели-қорнини очиб юрганларини кўриб ҳайрон қолгандим. Ичимда, хайрият, бизда бундай эмас, деб қувонгандим. Афсуски, беш йилдан кейин ўзимизнинг Тошкентда ҳам қизларнинг ўшандоқ кийинганлари гувоҳи бўлдим. Бу фақат биргинаси. Қизлар орасида чекиш, ичиш урф бўлиб боряпти, кўплари “тунги капалаклар”га айланиб кетяпти. Жуда хунук нарсалар...

Фикримча, тунги ошхоналар, клублар фаолияти ни яхши ўрганиб чиқиб, изга солиш зарур. Яхши сўз билан, қонун талаби билан. Олий Мажлиснинг Қонунчилик палатаси муносиб қонунлар ишлаб чиқиши керак. Юртимизда очилаётган хорижий ташкилотлар бўлимлари фаолияти ҳам назардан четда қолмаслиги шарт. Тан олишга мажбурмиз, хориждан келаётганларнинг ўндан тўққизи мутлақо бошқа, миллатимизга,

бизнинг манфаатларимизга зид ниётлар билан келади, дейиш мумкин. Бу – аксиома. Ўзларида бўлмаган демократияни бизларга олиб келиб тиқиштиришга уриниш ҳоллари юз бермоқда. Кейинги пайтларда ҳуқуқ-тартибот органларининг ҳушёрлиги натижасида ғарб мамлакатларига тегишли ҳар хил демократик баланд-парвоз номлар бидан аталадиган анча-мунча идораларнинг эшиклари ёпилиб кетгани бунинг исботидир.

Ўтган аср бошларида улуғ шоиримизнинг қилган башорати нечоғлик ҳақ бўлиб чиқмоқда. Бунга қарши албатта курашиш керак. Лекин бир киши эмас, бутун жамоатчилик бел боғлаши лозим. Кураш давлат сиёсати даражасида олиб борилиши керак.

– Сўнги йилларда матбуот саҳифаларида кам кўринаётгандайсиз. Бу “жимлик”ни қандай тушунайлик? Ижодий режалар ҳақида сўрасам майлими?

– Тўғри айтасиз, кам кўринаяпман. Балки бу “фақир киши – панада” деган мақолни яхши кўрганимдан бўлса керак. Тез-тез кўриниш шарт эмас, деб ҳисоблайман. Амир Темур мавзуига бағишланган публицистик мақолалар ёзаяпман, матбуотда чиқиб турибди.

Хабарингиз бор, “Улуғ салтанат” тетралогияси устида иш давом этмоқда. Учта китоб нашр қилиниб, ўқувчилар кўлига етиб борди. Худога шукур, яхши кутиб олишяпти, ўқишяпти. Матбуотда тақризлар эълон қилиняпти. Шу кунларда тўртинчи китоб – “Шоҳрух Мирзо” романини қоғозга тушириш билан қаттиқ бандман. “Жимлик” деганда сиз албатта кейинги пайтларда шеърлар ёзмаётганимни, аниқроғи, шеърлар эълон қилмаётганимни назарда тутдингиз шекилли. Албатта, шеърлар эълон қилиб ўқувчи билан дийдорлашиб туриш керак. Учрашувларда ўқувчилардан ҳам шундай талабларни эшитаман. Бир даста шеърларимнинг чиққанига ҳам сал кам уч йил бўлибди. Бу – камчилигим. Шуниси қизиқки, ёзган шеърларинг тобора ўзингга ёқмай борар экан. Ҳатто бировга ўқиб бергинг ҳам келмай қолади. Таниқли шоирларимиздан бири яқинда бундай деди: “Бизнинг вақтимизда, ажабо, бир жойда шеър эълон қилинса, фалончининг шеъри чиқибди, зўр ёзибди! – деб овозалар тарқаларди. Ўшани қидириб топгунча тинчимасдик. Ҳозир ҳар қандай зўр шеър яратсанг ҳам, биров ўқиб ҳайрон қолмайди...”

Ҳа, шеърларни мўъжизадай фаҳмлаб ҳайратланиш даврлари ўтди шекилли.

Шеърлар ёзишдан тинганим йўқ. Ёзмай бўладими? Изланганим сари бир фикрга келаман: “Шеър – бу ақл эмас, шеър ҳиссиёт ҳам эмас, шеър – бу, ақл билан ҳис-туйғунинг бирлашуvidан иборат тафаккурдир.”

Кўп ишлаш, ўқиш керак.

Сухбатдош: Алишер НАЗАР

Муҳаммад Али

Ям-яшил кенгликлар бағрига Ҷорлар

ЁР ОЛДИДА

Машираб газалига мухаммас

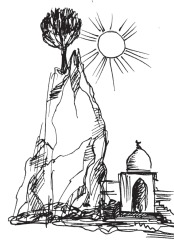
*Бир калом айтмакка зормен тоза рухсор олдида,
Кўзларим ерга қадалмиш кўзи хуммор олдида,
Баски, минг бор ўлдим иқрор энди инкор олдида:
Ҳар кишини дарди бўлса, йиғласин ёр олдида,
Қолмасун армон юракда, этсун изҳор олдида.*

*Мен тирикмен бу жаҳонда бир буюк армон била,
Мен нетайким, оҳларим тенг Ер била, Осмон била,
Жон пардасида жон била, дил тўла иймон била,
Андалиби бенаводек нолаю афғон била,
Айланиб сайраб юрармен айни гулзор олдида.*

*Бу фано дайрида ҳар чоғ сирдурур завқу сурур,
Истадим, ўлгайму зоҳир тийра шомлар ичра нур,
Нафси амморадин эмди, бас, тамом бўлмакка ҳур,
Мансури Ҳаллождек ичиб ким шароби антаҳур,
Чарх уриб йиглаб турармен ушбу дам дор олдида.*

*Деб эдим, тарқар булутдек бори қайғу бодадин,
Сачрагай чақмоқ мисоли турфа ёғду бодадин,
Сундиму икки қўлимни, куйди, ёҳу, бодадин,
Ҳар киши бир журъаи нўш айласа бу бодадин,
Ул қиёматда қилур арзини жаббор олдида.*

*Чархи даввор тигларидин ёрадур бағри жаҳон,
Ул яродин не замонлар сув бўлиб ким оқди қон,
Оҳларинг сочма фалакка, эй Али, тутгил ниҳон,
Телба Машираб, қилмагил сиррингни зоҳидга аён,
Айтиб-айтиб йиглагайсен ошиқи зор олдида...*

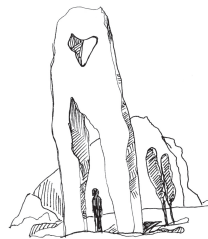

* * *

*Осмон бепоёндир,
Чексиз коинот...
Юлдузлар ортида
Ўзга оламлар.
Оламлар қаърида –
Оламлар...
Ҳайҳот,
Дунёда заррадек
Яшар одамлар!*

*Лоқайд боқиб бўлмас
Бундайин ҳолга,
Ташвишлар етарли,
Бормиди шул ғам?
Наҳот мен,
Дунёга суронлар солган,
Бор-йўғи кичкина
Бир зарра бўлсам?..*

*Сиз ҳақсиз,
Фазовий жисмлар аро
Инсон бир заррага
Монанд келади.
Шу зарра кўксиди
Яширинган аммо
Қалбнинг улуглигин
Ким ҳам билади?..*

БАДИҲА

(Тендер кунларида)

Роса талаш бўлди, талаш бўлди ер...
“Меники!”, “Меники!” – ҳамма шундай дер.
Ер эса мийигда жилмаяр зимдан:
“Меники бўлурсан, эй, мен деган эр!..”

ИТНИНГ САДОҚАТИ

Сулаймон пайгамбар кўчадан ўтар,
Ногоҳ хуриб қолар унга бир кучук.
“Мени билмасмусен, ношукр, қайсар,
Ҳазрати оламга хурмагинг нечук?”

“Биламан, ҳазратим, ҳайрон қолманг сиз,
Асло танимасни сийламас эрмас.
Гар сизга хурмасам, оч қолгум шаксиз,
Эгам бир бурда ҳам менга нон бермас!”

ЯНГИ ТАНИШЛАР

(Ҳазил)

Сухбат қилишади йигит билан қиз,
Сўз ҳам кела қолмас тилга, ажабо.
“Айтинг... нима ҳақда ўйламоқдасиз?..”-
Нозлиб сўрайди гўзал дилрабо.

Йигит ерга қарар, юзини бурар:
“Сиз... ўйлаган ўйни... ўйлайман фақат...”
Қизнинг жаҳли чиқиб ўрнидан турар:
“Уятсиз экансиз, уятсиз! Уят!..”

... Ям-яшил кенгликлар бағрига чорлар,
Ям-яшил кенгликлар, гўзалсиз мунча!
Дилдор кўзларида завқу шавқ порлар,
Бор олам парвона бора-боргунча,
Бора боргунча.

Кўзингда кўзларим жаҳон кўради,
Ечилиб кетади дилда тугунча.
Ҳар лаҳза, ҳар лавҳа қоим туради,
Хотирда қолади ўла-ўлгунча,

Ўла ўлгунча...

ОШИҚ ИШҚДАН СЎЙЛАГАНДА

Ошиқ ишқдан сўйлаганда, тиллари бийрон эрур,
Ҳар сўзидин бол томарки, эл анга ҳайрон эрур.

Ошиқ ишқдан сўйлаганда, бир тарафда жон турар,
Жон-ку танҳодир жаҳонда, нисбати жонон эрур.

Гул суман ёрин лабидан бўса олгон ким экан?
Дўпписин осмонга отсин, ул ўзига хон эрур!

Менга дунё на керакдур, на керакдур шон-шараф,
Сен каби ёр менга, дилдор, бир умрга шон эрур!

Кимки севса бу жаҳонда, толеи бордир анинг,
Севганинг йўқса, умр армон эрур, армон эрур...

ФАРДЛАР

Дунёнинг иши шу: кўнгиш олмоқ, бил,
Кўнглимни олгину кўнглингни чоқ қил.

Инсоннинг ўз устидан зафаридур муҳаббат,
Инсоннинг мангуликка сафаридур муҳаббат...

Дилдор, дилдормусен, асил ёрму сен?
Дилга дориму ё дилга дорму сен?

РУБОИЙЛАР

Бир кун мавжлар ўсиб тўлқин бўлажак,
Учқунлар улгайиб ёлқин бўлажак.
Кечаги алифлар, алиф деб эмас,
Эрта бир таёқ деб талқин бўлажак...

Ҳар боғланиш ортида бир узилиш бор,
Тугун пайдо бўлгувси боғласанг такрор.
Боғланмасдан узилмоқ нохушдир, эй кас,
Узилмасдан боғлансанг – сенсан бахтиёр.

Қурбон МУҲАММАДРИЗО

Муштарак туйғулар жилоси

Менинг болалигим отам Фуломмирза ва аммам Гулсум она (аммамни мен «она» дердим) таълим-тарбияси остида кечди. Отам маърифатли, зиёли киши эди. У киши илк таълимни Машҳадда олгандилар. Эски ўзбек ёзуви ва форс тилини мукаммал биларди. Шўролар даврида замонга боқиб, колхозда ҳосилот бўлиб ишларди. Бироқ отам санъатни, адабиётни ниҳоятда қадрларди, севарди. Шеърят мулкининг султони ҳазрат Навоийни, туркман мутафаккир шоири, тасаввуф илмининг билимдони Махтумқули, Сўфи Аллоҳёр, Муллонафас каби шоирларнинг шеърларини ёддан айтарди ва баъзан маърифий суҳбатларда дўст-биродарларига шарҳлаб берарди. Қуръони каримнинг аксарият сураларини ёд биларди. «Ошиқ Ғариб ва Шоҳсанам», «Тоҳир ва Зухро», «Гўрўғли» каби дostonларнинг ошиғи эди. Махтумқули асарларини эски арабча куллиётидан ўқирди.

Дадамиз биз, (айниқса мен) бирон-бир чакки, ноўрин иш қилиб қўйсак ёки хато қилгудек бўлсак, олдига чақирарди-да, шапалоқ ёки танбеҳ ўрнига Навоийдан, Фузулийдан, Махтумқулидан шу хатога тааллуқли бир байт ёки тўртлик келтириб изза қиларди. Масалан, акамиз мол-дунё, мансабга сал қизиқиб кетганида, у даврамызда ўтирганида кесатиброқ Махтумқулидан тубандаги тўртликни келтирганди:

*Дунёда минг таноб боғларинг бўлса,
От-яроғ асбобу шайларинг бўлса,
Аржа-аржа тўла молларинг бўлса,
Фойдаси йўқ. Ташлаб-ташлаб кетарсан...*

Отамдаги адабиётга бўлган муҳаббат менга ҳам ўз таъсирини ўтказди. 7-синфда ўқиб юрган кезларимдаёқ шеър машқ қила бошладим. 8-синфда «Ана холос» деган кичик бир пьеса ёздим. Бу пьеса мактабда саҳналаштирилди. Ундаги бош қахрамонни ҳам

ўзим ижро этдим. Кичик-кичик бу уринишлар мени катта адабиётга етаклаб келди.

Ўрта мактабни тамомлаб, Хоразм Давлат педагогика институтининг ўзбек тили ва адабиёти факультетига ўқишга кирдим. Талабалик йилларимда эсга оладиган воқеалар жуда кўп бўлди. Ана шундай тарихий ҳодисалардан бири институтнинг охириги босқичида ўқиб юрган вақтларимда содир бўлганди. Хоразмга атоқли шоир Мақсуд Шайхзода келди. У учрашув анжуманида Жалолиддин ҳақидаги драмасидан парча ўқиб берди. Бу ижодий учрашув менда жуда катта таассурот қолдирган. Шу пайтгача ёзмоқчи бўлиб юрганам, Махтумқули ҳақидаги драмани қоғозга тушириш истаги кучайди. Кўз олдимда доно, туғёнга тўла Махтумқули бўй тиклаб, кеча-ю кундуз ўтган даврон долғалари тўғрисида гапира бошлади. Натижада 1964 йилда тарихий-бадиий «Махтумқули» мусиқали драмаси пайдо бўлди.

У пайтларда асарни саҳнага олиб чиқиш учун республика маданият вазирлигидан рухсатнома олиш керак эди. Бахтли тасодифни қарангки, ўша пайтда улкан адабиётшунос олим, филология фанлари доктори Матёқуб Қўшжонов муҳим бир иш билан Хоразмга ташриф буюрган эди. Унинг келиши менинг жонимга оро кирди.

Олим драма матни билан танишгач, асарга ижобий тақриз ёзиб берди. Аммо бу қафолат ҳам етарли бўлмади, вазирликдагилар яна баҳона топишди. Махтумқули ҳақида туркман халқининг таниқли оқсоқоли, Туркменистон Ёзувчилари уюшмаси раиси, машҳур адиб Берди Кербобоев ҳам драма ёзган экан, шу кишидан рухсатнома олиш зарур деб айтишди. Ноилож, Ашхободга, Берди оға хузурига отландим. Асарни уюшма котиби Ашир Назаров олиб қолди. Уни Берди оғага топширишини, у киши икки кундан сўнг келишини айтди.

Хуллас, икки кундан сўнг атоқли инсоннинг олдига ҳаяжон билан кирдим. Не ажабки, Берди Муродович мени эски қадрдонлардек кутиб олди, бир пиёла чой қуйиб берди. Ёзувчининг гап-сўзларидан қўлёмани ўқиб чиққанлиги маълум бўлди. Асарни варақлаб чиқар экан, «Қойил, жуда «гўви» (зўр дегани) драма асари бўлиптир» дея менга оқ фотиҳа берди. «Асарни туркманчага ўгиртириб олиб келсанг, Муллонафас номидаги драма театрида саҳналаштирадик», деди ва бу вазифани у туркманистонлик машҳур драматург Товшон Эсенова зиммасига юклашини айтди. Шундан кейин асарнинг оригинал эканлиги, аҳамияти ва уни саҳналаштириш мақсадга мувофиқлиги таъкидланган хатга имзо қўйиб берди. Ва ниҳоят, бу асар 1966 йилда Огаҳий номидаги Хоразм вилоят театри ижодий жамоаси томонидан муваффақиятли саҳналаштирилди. Бу мусиқали драма кейинчалик республикамизнинг кўпгина вилоятлари саҳналарида, Туркманистон, Қорақалпоғистонда намойиш этилди, Республика радиосининг «Олтин фонди»дан жой олди.

1981йилнинг охирида мени Ўзбекистон Ёзувчилари уюшмасига аъзоликка қабул қилишди. Бу вақтларда уюшманинг Хоразм вилоят бўлими масъул котиби Раҳим Бекниёзов ўз аризасига кўра қариллик пенсиясига чиққан экан. Қизиғи шундаки, Ёзувчилар уюшмасининг ўша вақтдаги раиси шу куннинг ўзидаёқ мени масъул котиблик вазифасига ўтказиш борасида таклиф киритди. Уюшма Президиуми аъзолари таклифни маъқуллашди.

Раис жуда уддабурон, ишнинг кўзини биладиган, ижодкорларнинг таклифлари билан ҳисоблашадиган, иложи борича уларга керак бўлса ҳам моддий, ҳам маънавий ёрдамни аямайдиган раҳбар эди. У кишининг ишга келиши билан Ёзувчилар уюшмаси қад тиклади, жойлардаги обрўси ошди, вилоят раҳбарларининг таклифларига кўра бўлимлар янги штатлар (консультант, таржимон штатлари) билан тўлдирилди, Дўрмондаги ижод уйи навбати билан вилоятдаги ижодкорларни ҳам бағрига олди. Бу ғамхўрликлар жуда ҳам яхши натижа бера бошлади.

Албатта, янги вазифа ўз навбатида менга янги куч-қувват ва масъулият юклаган эди. Вилоятда кўпгина ижодкор ёшларни тарбиялаш, уларга устозлик қилишдек савобли ишларни бошлаб юбордик. Ўндан ортиқ ёш истеъдод эгалари уюшма аъзолигига қабул қилинди. Бетакрор истеъдод соҳиби, етук шоир, моҳир

таржимон Матназар Абдулҳаким, Республикага танилган шоирлар Отабек Исмоилов, Гавҳар Ибодуллаева, Сотим Аваз, Рустам Назар, Исмоил Оллаберганов, адабиётшунос олимлар Ҳамдам Абдуллаев, Нурмамат Қабуловлар шулар жумласидандир. Устоз-шогирдлик муносабатлари яхши йўлга қўйилди.

Бир мисол. Шоир Матназар Абдулҳаким олий даргоҳни битказиб келгач, қишлоқ мактабларининг бирида ўқитувчилик қиларкан. Ростини айтганда, мен уни танимасдим. Тасодифан Урганч тумани газетасида унинг арузда битилган битта мухаммасига кўзим тушди. Шеър равон ва ҳиссиётга бой эди. Суриштириб бу йигит ишлайдиган мактаб манзилини билиб, топиб келиш учун котиба қизимизни жўнатдим. Мақсадим, маъқул тушса уни Ёзувчилар уюшмаси вилоят бўлимига янги ажратилган адабий консультантлик лавозимига ишга таклиф қилишни ўйлаб қўйдим. Сал олдинроқ вилоятдаги таниқли ёзувчилардан бирига бу борада маслаҳат солдим. Режам унга ёқмади, Матназар характеридаги айрим «салбий» хусусиятларни рўқач қилиб, бу ўринга ўзи билан ишлайдиган бошқа бир ёш шоирнинг номзодини талаб даражасида қатъий таклиф қилди.

Орадан бир кун ўтиб Матназар ҳузуримга келди. Бироз суҳбатлашиб ўтирдим, шеърларидан намуналар эшитдим. Унинг гап-сўзларидан, кўзларидан истеъдод учкунларини кўргандай бўлдим. Ўзи ҳам камтар, камсуқум йигит кўринди. Шундан кейин ҳеч иккиланмай Матназарни ишга қабул қилдим.

Матназарнинг қўлтиғида доим Ҳазрат Навоийнинг «Хамса»сини кўтариб ишга келиб-кетишларини кўриб, унинг мумтоз адабиётга ихлоси зўрлигини англадим ва унга «Хамса»ни яхши ўрганишни ва ҳар куни вақт топиб шу асар борасида бир-икки соат мулоқотга тайёрланишни топширдим. Шу мақсадда бўлимдаги бошқа ишларни ўз зиммамга олиб, унинг ишини енгиллатиб қўйдим. Улуғ бобомиз ижод чашмасига киришида унга имкон яратиб беришга ҳаракат қилдим. Шу йўсинда деярли икки йилгача вақт ўтди. Биз вақт топилди дегунча хамсахонлик қилардик. У асарни яхши ўзлаштирди, биз ҳам, яъни мен ҳам анча-мунча «хамсашунос» бўлиб қолдим. Кейинчалик Матназар Навоийнинг бошқа ғазалларини «чақиш»га киришди. У Навоийни ўзлаштиргани сари, ўзининг ҳам бадиият зинапоясидан кўтарилга бораётгани шундоқ сезилиб турарди. Шундай қилиб, умрининг охиригача у билан устоз-шогирдлик муносабатларимиз давом этди. Аввалига мен бироз нарсани унга ўргатган бўлсам, кўпроқ ундан ўрганишга ҳаракат қилдим. Нафақат ижодий, балки унинг оилавий-ҳаётий, иқтисодий муаммоларини ҳал этишда баҳоли қудрат ўз ҳиссамни қўшдим деб ўйлайман ва бундан қувонаман.

Мен ёшлиқдан билвосита ҳазрат Навоий, Огаҳий, Абдулла Қаҳҳор, Мақсуд Шайхзода, Махтумқули, Ҳамид Олимжон, Ўткир Ҳошимов, Эркин Воҳидов, Абдулла Орипов сингари адабиёт дарғаларининг ҳаётию асарларидан, ҳозирги замон машҳур туркман адиблари Гурбонназар Азизов, Раимбой Собиров каби адиблар ижодидан ҳаёт таълимини олдим. Айниқса, филология фанлари доктори, тилшунос домламиз О. Мадраҳимов ҳаёт тарзи менга катта сабоқ берди.

Сўнгги йиллардаги энг катта ижодий ишим «Махтумқули» романи бўлди. Романни ёзишга тайёргарлик

шу мавзудаги драматик асаримни сахнага қўйилишдан сўнг бошланди, десам хато бўлмас. Тўғри, аввал роман ёзиш ниятим йўқ эди. Лекин Махтумқулини кўп ўқирдим, асарларини мутолаа қилардим, у ҳақда кўпгина мақолалар ёзганман, кўп суҳбатларим шу улғ донишманд инсон тўғрисида бўларди. Унга ўхшатма қилиб қўшиқ-шеърлар ёзардим. Шоирнинг ҳаётига кириб борганим сари, унга ихлосим ошиб борди. Лекин роман ёзишдан чўчирдим. Бироқ тасаввуф илмининг устаси Махтумқули ҳақида катта асар ёзишимга кўпроқ таниқли адиб, устоз акамиз Эркин Самандар туртки бўлди. У киши ишончимга ишонч қўшди, йўлланма берди ва тез-тез эслатаверди. Миямда Махтумқули борасида 30-40 йиллик материаллар йиғилиб қолган бўлсада, бевосита асарнинг ёзилишига роппа-роса икки йил вақт кетди. Лекин нашриёт ҳаммасини ўрганиб, китоб охирида бу муддатни 10 йил деб ёзиб қўйсам тўғри бўлар, деб маслаҳат беришди, рози бўлдим.

Роман бош ғоясини очиб беришда (ҳозирги замон ўзбек адабиётида биринчи тажриба бўлса керак) Қуръон оятлари ва ҳадислардан фойдаланиб, асар руҳиятини қадриятларимиз, гўзал урф-одатларимиз, умумбашарий қадриятлар билан бир қаторда Шўролар даврида таъқиқланган миллий маънавиятимизнинг асосий омилларидан бири – Испомий маърифат билан суғоришга ҳаракат қилинди.

Шунингдек, Махтумқули, Мужрим Обид, Киромийлар яшаётган даврдаги мусулмонлар оиласидаги диний-маънавий тарбиянинг қай даражада эканлиги, унинг ибратомуз томонларига урғу берилди.

Махтумқули Ҳазрат Навоийни ўз устози ҳисоблаган, унга ихлос қўйган. Нафақат мадрасаларда, балки бутун умри бўйи устоз асарларини ўқиган, «Хамса»ни ёд билган, улардан ибрат олган. У шундай ёзади:

*Ҳақиқат излаган устоз Навоий,
«Чор девон»и, «Фарҳод-Ширин», рубоий,
Заҳириддин Бобур мезонил-ойи,
Даргоҳига бориб мен Мажнун бўлсам.*

Навоий билан Махтумқули ўртасида руҳий яқинлик, фикрий боғлиқлик бор. Шу ўринда тарихга мушоаҳада қилсак.

X асрларда Тажан дарёсида қурилган «Пули хотин» кўприги орқали аждодларимиз қуда-андачилиқ, савдо-сотиқ баҳонасида бир-бирлари билан бордикелди қилишган. Кейинчалик ҳазрат Навоий ҳам шу кўприқдан Сарагга ўтган, бу кўприқда Амир Темур, Шохруҳ Мирзо, Улғбекларнинг ҳам излари қолган. Андижон, Марғилон, Самарқанд, Туркистон ва Бухорои шариф, Хива шаҳарларини ихтиёр этганда, бу йўллар Махтумқули оёқларига поёндоз бўлган. Шоир дейдики:

*Илғимни узатсам етадир шохойи ар-ар,
Ул шайхи Фузулийга сўзим бўлса баробар.
Султон Ҳусайин, Мир Алишер дунёга даъвогар,
Фарҳод-ла Ширин, Лайли ва Мажнун диловар,
Юртларни кезиб, сийил Хуросона келибдир.*

Улғларимиз бошлаб берган устоз-шогирдлик, руҳий-маънавий иртибот аънаналари бугунги кунларимизгача давом этиб келаётир.

Узоққа бориб ўтирмайлик, туркман халқининг машҳур адиби Хидир Деряев ўзбек романчилигининг асосчиси Абдулла Қодирийни ўз устози ҳисоблаган бўлса, хоразмлик Бола бахши Абдуллаев туркман халқининг таниқли бахшиси Суяв бахшини устозим деб қўл берган. Ўзбек шоири Фафур Ғулом билан туркман ёзувчиларининг отахони Берди Кербобоевнинг дўстлиги, биродарлиги каби мисоллар икки халқ маънавиятининг муштараклигидан нишонандир.

Романни ёзишимда яна бир манба Абулғози Баҳодирхоннинг «Шажараи тарокима» тарихий асари руҳий таянч ва йўлланма бўлди. Инсоннинг пайдо бўлиши, Одам Ато фарзандларининг Ер юзига тарқалиши-ю илдизи бир турк халқларининг қадим тарихи, келиб чиқиши, ҳаёт тарзи борасидаги қимматли фикр-мулоҳазалари асарни ёзишимда ниҳоят асқотди. Абулғози нафақат довурак баҳодир, балки аждодларимиз тарихини яхши билган, тиббиёт илмининг нуқтадонни бўлиб, авлодларга кўпгина ибратли мерос қолдирган етук аллома ҳам бўлган. Унинг хизматлари романнинг уч-тўрт жойида тилга олинади.

Маълумки, XIX аср Хоразм адабий ҳаёти тарихи мумтоз адабиётимизнинг гуллаб-яшнаган даврига тўғри келади. Бу даврда Хива шаҳри маданият-адабий ҳаётнинг марказида даврининг етук алломалари Мунис ва Огаҳийлар ўзларидан ўчмас тарихий ва адабий мерос қолдирганлар. Бу давр мактаби аввало Шермуҳаммад Мунис (1778-1829) номи билан боғлиқлигини айтиш лозим. Мунис вафотидан кейинги Хоразм адабий мактаби бевосита Огаҳий ва Феруз номи билан боғлиқдир. Огаҳийнинг ижоди XIX аср ўзбек адабиётидаги нодир ҳодиса, Хоразм адабий муҳитида эса унинг юксак босқичи сифатида қимматлироқдир. Шоир ижодий-илмий мероси бой ва ранг-баранг бўлиб, кенг кўлами ва мазмунан теранлиги билан кишини ҳайратга солади. Айтиш мумкинки, Навоийдан кейин адабиётимиз тарихида бунчалик кўламдор ва бадиий юксак ижод илк бор вужудга келди.

Сўнгги йилларда Огаҳий ҳаёти ва ижодий мероси кенг ўрганилмоқда. Кўпгина салмоқли тадқиқотлар пайдо бўлди. Шоирнинг 6 жилдлик асарлар мажмуаси нашрдан чиқарилди. Шу жумладан, мен ҳам 5 йил муқаддам Огаҳийга бағишлаб «Тахт ва бахт» деб аталган тарихий сахна асаримни ёздим ва у иккинчи жилд «Сайланма»мдан ўрин олди.

Албатта, шу пайтгача ёзилган китоблар ва сахна асарларининг ҳаммасидан ҳам кўнглим тўлади, деб айтолмайман. Бироқ шунисидан бахтиёрманки, истиқлол йилларида, яъни бу эркинлик берган имкониятдан баҳоли қудрат фойдаланишга ҳаракат қилиб келяман. Мустақиллигимизнинг беш йиллиги олдидан вилоятимиз ижодкорлари билан мамлакатимизни бошдан-оёқ айланиб чиқиш ташаббусини кўтардим ва шу мақсадда махсус бир ярим ойлик сафарга отландик. Сафар таассуротлари «Хоразмдан Ўзбекистон бўйлаб» рўкни остида республика матбуоти, телевидение ва радиоларда кенг ёритиб берилди. Натижада, ўзбек адабиётида унутилаётган «Саёҳатнома» жанри қайта тикланди. Менинг назм ва насрда битилган «Жоним фидо» номли сафарнома китобим дунёга келди. Бу китобда мустақиллигимизнинг ҳали тетапоя даврида халқимиз томонидан эришилган тарихий ютуқлар ва бу муқаддас йўлдаги айрим ечимини кутиб турган муаммолар ўз аксини топди.

Сўнги йилларда насрий асарларим билан бирга драматургия соҳасида ҳам маълум ютуқларга эришдим, деб ўйлайман. Абдулла Қаҳҳор номидаги республика сатира театри ижодий жамоаси томонидан сахналаштирилган ва бугунги кунгача сахнадан тушмай, театр мухлисларини хурсанд қилиб келаятган «Бугуннинг шум боласи», Сирдарё театрида сахналаштирилган «Тўй» спектакли, Хоразм вилоят театри сахналарида қўйилган «Махтумқули», «Қасам

ва виждон», «Айбдорлар» пьесалари бунга яққол мисол бўла олади. Бу асарларнинг кўпчилиги Республика телевидениеси ва радиоси орқали бир неча бора халқимизга намойиш қилинди.

Ижодий изланишларим давомида Марказий Осиё халқлари ҳаётини яқиндан ўрганишга ҳаракат қилдим. Бу мақсадда туркман ёзувчилари Берди Кербобоев, Товшон Эсенова, Ашир Назаров, Раимбой Собиров, Хонкелди Қорабоев, қорақалпоқ халқининг сеvimли адиблари Ибройим Юсупов, Тўлепберген Қайипбергенов, қозоқ шоираси Олтинсоч Жаганова, тожик шоираси Зулфия Атойи каби таниқли адиблар билан бир қанча мулоқотларда бўлдим. Қардош ижодкор дўстларимизнинг шеърларини, асарларини ўзбек тилига таржима қилдим. Жумладан, тожикистонлик таниқли шоира Зулфия Атойи, мумтоз туркман адабиёти вакилларида Камина ва Сейидий, Туркменистон халқ шоирлари, Махтумқули номидаги Давлат мукофоти совриндорлари Гурбонназар Азизов, Карим Қурбоннапасов ва бошқаларнинг бир қанча шеърларини туркман тилидан ўзбекчага таржима қилиб, турли газета ва журналларда, китобларда чоп эттирдим.

Дарҳақиқат, умрим китоб ва китобот ишлари ичида кечмоқда. Мен бундан нолимайман. Яратганинг бу неъматини учун ҳар қанча шукрона этсам оз. Кўнглимда ҳали яна бир талай ижодий режаларим, орзуларим бор. Бу эзгу ишларни амалга оширишимда Ўзидан мадад сўраб қоламан.

АДИБ ҲАҚИДА

Қурбон Муҳаммадризо – 1938 йил 18 февралда туғилган. Хоразм Давлат педагогика институтининг тарих-филология факультетини тамомлаган. Дастлабки фаолиятини ўқитувчиликдан бошлаган. Сўнгера Хоразм радиосида мухбир, телевидениесида муҳаррир, бош муҳаррир ва раис вазифаларида фаолият олиб борган. Шунингдек, 1982-86 йилларда Ўзбекистон ёзувчилари уюшмасининг вилоят бўлими раҳбари бўлиб хизмат қилган. Шу йиллар давомида адибнинг “Гул ва кўнгли”, “Юрак титраганда”, “Хоразмда бир гўзал бор” шеъррий тўпламлари, “Фалакнинг гардиши”, “Нурли излар” қисса ва публицистик асарлари нашр этилган. Сўнги йилларда “Махтумқули” романи, “Назм дафтари” ва ўнлаб драматик асарларни ўзида жамлаган “Сайланма”си чоп этилган. Оилали, етти нафар фарзанди бор ва ўнлаб нева-чевараларнинг севикли бобосидир.

Шамсия ХУДОЙНАЗАРОВА

Созиндим поэларнинг ўйни виқорларин

* * *

Кўп нарсани англолмай қолдим,
Кўп нарсани англаб, чарчадим.
Бурда-бурда бўлган руҳимни
Бутлаш керак парча-парчадин...

Нина санчиб кир ахтардилар,
Заифлашиб қолди тирногим.
Қани менинг олов юрагим,
Журъатларим қани бурноғи?..

Мен шунчаки яшолмайман, йўқ.
Мен шунчаки ўлгим келмайди.
Номардларнинг қўллари баланд
Келишига кўнгим келмайди.

Дунё яралгандан то ҳануз,
Ғолиб чиққан эзгулик йўли.
Ким гирромдан ёқса машъала,
Самоларга соврилгай кули!

Ё Худойим, қувват бер Ўзинг,
Ҳақиқатни суйгувчидирман.
Ватан отлиғ бир улуг ўтнинг
Ўртасида куйгувчидирман!

О, биламан, ёқмайди феълим,
Эл дардига эш бўлмаганларга.
Ҳасадлардан ичи қорайиб,
Толеи ҳеч қулмаганларга.

Бадбинларга баттар ўчлашдим,
Ўр ҳисларга ўралашдимми?

Дунё, рангинг тортдимми хира,
Ё кўзларим хиралашдимми?..

Кўп нарсани англолмай қолдим,
Кўп нарсани англаб чарчадим...
Ватан, сенинг ёдинг билан мен
Бутунландим парча-парчадин...

* * *

Йиллар мени йиқди, Онажон,
Сочларимга қўнди илк қиров.
Вақт ер экан ҳамма нарсани,
Биров билар, билмайди биров.

Ҳатто баланд-баланд тоғлар ҳам
Чўққисидан нари ўтмаскан.
Тик қолмоқ ҳам жасорат экан,
Бу саботга ҳар ким етмаскан...

Сўзларимнинг зарофатини,
Беманзират луқмалар кесди.
Хаёлимнинг учқур отини,
Учунтирган бўронлар эсди...

Рухнинг зангор водийларига,
Саратонлар кирди саргайиб.
Кузакларнинг жисдийлигидан,
Қаҳратоннинг қаҳри-да майиб...

Йиллар мени йиқди, Онажон,
Улғайтириб қўйди ўйларим.
Шу нақирон ёшимда баъзан,
Нуронийга ўхшаб сўйладим.

Ким кулди, ким қотирди энса,
Ким мақтади, кимдир алқади.
Она, қора қайғуингизни
Оптоқ умрим билан оқлагум!...

* * *

Рўйинг аро боққан қалбми ул,
Ё бармоқда рангингму ёнар.
О, муҳаббат, хушбўй атиргул,
Бандинг узиб, бармогим қонар!...

Орзулар-ла бўлиб ман машгул,
Ой нуруни ичмоқ истадим.
О, муҳаббат, хушбўй атиргул,
Бўйларингни қучмоқ истадим.

Балки ҳаддан ошибман буткул,
(Телба руҳим байрамлади-да...)
О, муҳаббат, хушбўй атиргул!...
Ошиқ йигит найрангларидай:

Нагмаланар найнинг навоси,
Айт, не сирни англагмоқда ул?
Ҳаётимнинг мушкин ҳавоси –
О, муҳаббат, хушбўй атиргул!...

* * *

Согинчлар юртида кездим дарбадар,
Мен қисмат кўлида ночор қаландар.
Оҳ чекиб чирқиллар, руҳим – самандар,
Айт, қачон бағрингга қайтгум, Олтинсой?

Тош шаҳар тошларин елкамга ортди,
Айролиқ таъмини кўп ва хўп тотдим.
Сочдан тирноққача согинчга ботдим,
Айт, қачон бағрингга қайтгум, Олтинсой?

Ки ўзга кентларда ўзни топмадим,
Самимий бир огиз сўзни топмадим.
Кўйимда чин куйган кўзни топмадим,
Айт, қачон бағрингга қайтгум, Олтинсой?

Дунёларга сизмас, о, шавқим, дардим,
Менсиз юзларига майсалар тортиб,
Қаровсиз қолди-ку отамнинг қабри...
Айт, қачон бағрингга қайтгум, Олтинсой?

Согиндим тоғларнинг чўнг виқорларин,
Элчи бинафшанинг хуш ифорларин.
Йиғлади кўнглимнинг нилуфарлари,
Айт, қачон бағрингга қайтгум, Олтинсой?

Мусофир кўнгилда муқаддас азоб,
Ё, фалак, жиссимни айлама сазо.
Ки сенга етмасдан етмасин қазо,
Айт, қачон бағрингга қайтгум, Олтинсой?

Бошга соя солган булутлар қайтди,
Олис сафар қилган бургутлар қайтди.
Ва шайхлар қошига муридлар қайтди,
Мен қачон бағрингга қайтгум, Олтинсой?..

* * *

Шоир кўп бу элда
менам битта шоирман,
Бус-бутунимча Ҳайрат,
Сўз, Ҳасратга доирман.
Ўзгалар ўгайлатмай,
ўстирса бир чинордай,
Ўзагимни ўзники
кесса, кимни койирман?..

Симиллаган кўнглимни
ситиб кетиб бораман,
Йилт-йилт йиллар измида
йитиб кетиб бораман.
Тирноқдай бир саволга
энг зўр жавобни излаб,
Тог-тоғ ҳикмат дарсларин
титиб кетиб бораман.

Ерга боқсам ерланиб,
ер ёрилди қарсиллаб,
Кўкка боқсам куйманиб,
чақмоқ чақди қарсиллаб.
Ўзингдан чиқса бало,
ҳайҳот, йўқ экан даво,
Ич-ичимда қонланиб,
чипқон пишиди тарсиллаб...

“Ёрил-ёрил” деганда,
ёрилмади тошлар ҳам,
Қаро тортиб келмади
қаро-қаро қошлар ҳам.
Ёр ўлмаган ётларга
ёролмаман кўнглимни,
Бордур мендай – тош тегиб,
ёрилмаган бошлар ҳам!...

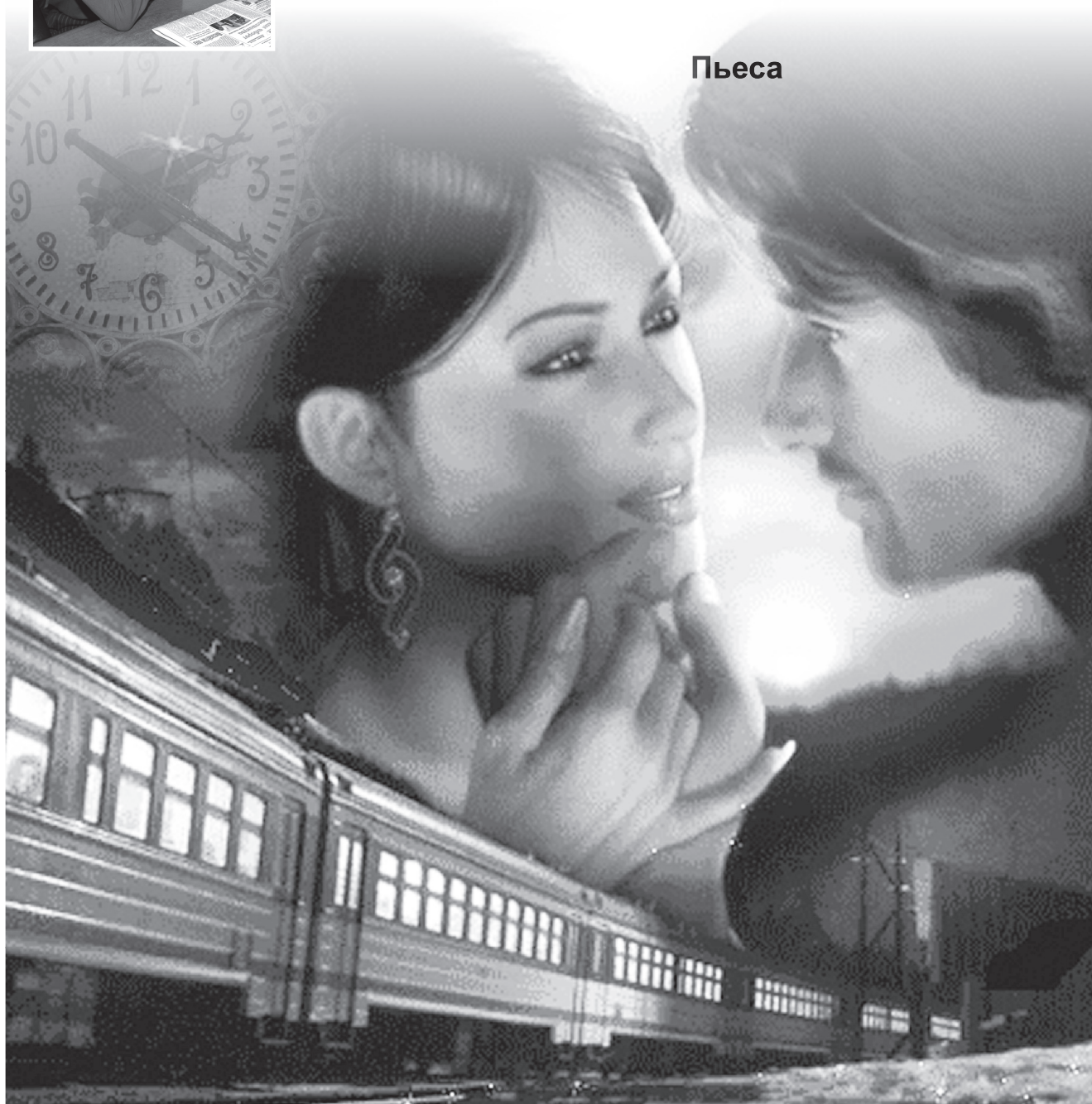

Қўчқор НОРҚОБИЛ

ҚУЁШНИ СЕН УЙҒОТАСАН...

Пьеса

Қатнашувчилар:

Шабнам – 35 ёшда.

Ойдин момо – 70-75 ёшлар атрофида.

Замон Ашрафович – 35 ёшда.

Дилдора – Шабнамнинг қизи, 12-14 ёшлар атрофида.

Қодир – 35 ёшда

Қудрат қўшни – 45-50 ёшлар атрофида.

Йўлдош – 45-50 ёшлар атрофида.

Ирина Андреевна – ишбилармон, 35-40 ёшлар атрофида.

Чори бобо – Қудратнинг отаси, 75-80 ёшлар атрофида.

Тоҳиржон – Шабнамнинг укаси, 30 ёшлар атрофида

Йигитча – 20-25 ёшлар атрофида.

БИРИНЧИ САҲНА

Москва. Вокзал. Вокзал манзараси – саҳна тепасида улкан осма соат, у-бу нарса сотиладиган кўчма дўконча, йўлак четида оққайинлар қад ростлаган, йўлакнинг икки четида иккита ўриндиқ. Унинг ёнида чиқинди қути. Вокзалга хос шовқин эшитилади, аллақердаги радио карнайдан аллақерларгадир жўнаб кетаётган поездларнинг нечанчидир йўлдан жилаётгани диспетчер қиз томонидан рус тилида эълон қилинмоқда.

Одми, лекин адл қаддига ярашиқли кийинган, истараси иссиқ, чеҳрасида ўзига хос ёрқинлик зоҳир, Шабнам ўриндиқда ўтириб, дастрўмоли билан қизарган, ёшли кўзларини артмоқда. Ўриндиқ ёнида вокзалдан йўлга тушган (уйга қайтаётган) йўловчига хос у-бу нарсалар – елим халта, тугун-тўшак ёки кичик жомадон ва ҳоказо шунга ўхшаш нарсалар. Аёл йиғлаяпти. Шу пайт унинг эри Қодир пайдо бўлади. Эгнида сўнги русумдаги футболка, жинси шим, оёғига эса крассовка илиб олган, қора кўзойнакни манглайига олифтанамо кўндирган. Туруш-тутиши ҳеч кимдан кам эмас: кучли, бақувват. Эркак ўриндиқ олдида бироз тик туриб, ғижинган бўлиб, гўёки ерга туфлайди, сўнг қўл силтаб аёлнинг ёнига ўтиради. Аёл эркакка умидвор бўлиб қарайди. Эркак қўли билан бошини чангаллаб, аёлга ғамгин кўз ташлайди. Сўнг жинси шими чўнтагидан бир даста пул олиб аёлига узатади.

Қодир: – Ма. Ол !

Шабнам: – (Қодирга анграйиб қараб) – Беш йил!.. Беш йилдан бери пул жўнатмаган одам энди беряпсизми? Йўқ, бу пулни ололмайдиман, Худо билади, бу пулни қайси йўл билан топаяпсиз. Ундан кўра бирга кетсак яхши бўларди.

Қодир: – (Уфф, тортиб...) – Тушунсанг-чи, айтдим боролмайман... Ол. Мана бу пулни ол. Пулга ҳалол ёки ҳаром деб ёзиб қўймайдилар-ку.

Шабнам: – (Ҳафсаласизлик билан худди ўзига ўзи гапиргандек... Бир нуқтага тикилиб) Менга сизни

пулингиз эмас, ўзингиз кераксиз. Нега уйга боролмайсиз? Нега?

Қодир: – (Ўрнидан туриб кетади) Яна нега дейсан-а!. Ахир кечадан бери қулоғинга танбур черта-япманми, иложим йўқ. Ишимни ташлаб кетолмайман, Шабнам.

Шабнам: – (Кескин қараб, кинояли) Ахир иш ҳамма жойда ҳам кўп. Уйингизда ҳам иш етарли.

Қодир: – (Ғижиниб) Нима қиламан қишлоқда. Мен бу ерда топаётган пулимни у ерда ҳеч ким бермайди.

Шабнам: – (У ҳам ўрнидан туради... Эрига илтижолли қараб) Ахир ўттиз беш сотих томорқамиз бор, отангиздан қолган шу боққа қарасак ҳам бир рўзғорга етиб ортади-ку...

Қодир: – (Ижирғаниб) Томорқа...

Шабнам: – (Бир нуқтага тикилиб, худди ўзига ўзи гапиргандай) Ҳа, томорқа. Қодир ака, сиз мени тушунмайди дейсизми, мен нима учун бегона юртларда юргангиз сабабини биламан. Сиз менга уйланиб қишлоққа олиб келгач, оиламиз ҳеч кимдан кам бўлмаслигини хоҳладингиз, олдимда ўзингизни гуноҳкор ҳис қилдингиз, ана шу ҳислар касрига қолдик. Бахт, оила, севги деган тушунчалар бойлик васваси соясида қолиб кетди.

Қодир: – (Хотинига ғамгин тикилиб) Сенинг айбинг йўқ, мен ўзим шу йўлни танладим.

Шабнам: – (Афсусланиб) Мен сиздан ҳеч нарса сўрамаган эдим-ку.

Қодир: – (Чуқур тин олиб) Ҳа, сўрамаган эдинг, бироқ ота-онанг бир қишлоқи, ялангоёқнинг ортидан эргашиб кетдинг, деб сендан юз ўгирмаганда мен шундай қилармидим. Мен уларга бойликми, мана сенларга бойлик деб кўрсатмоқчи эдим. Шу йўлда топган-тутганимни бизнесга тикдим, лекин ҳаёт мен ўйлаганчалик енгил бўлиб чиқмади.

Шабнам: – Мен ўшанда сиз билан дунёни нариги бурчагига қуш кўнмас, ит ўтмас, азобу уқубатхонасига бўлса ҳам эргашиб кетишга рози эдим. Ахир мен сизни севаман.

Қодир: – (Бош чайқаб) Бас. Бас қил... Қишлоққа қайтаман, Шабнам, фақат вақти келганда қайтаман.

Шабнам: – (Титраб-қалтираб яна ўриндиққа ўтириб олади...) Бизнинг айбимиз нима? Орзуларимиз шумиди? Сиз билан қишлоқ ҳаётини ўзгартирамиз, у ерда ҳам яхши яшаш мумкинлигини одамларга исботлай оламиз, деб ўйлагандик. Режаларимиз бор эди.

Қодир: – (Хотинининг ёнига келиб ўтиради. Сўнг у ҳам бир нуқтага тикилади, бир оз жимлик чўкади) Тушун, ёшлиқдаги ҳою-ҳаваслар ўтди, илтимос, ҳозирча мени тинч қўй.

Шабнам: – (Эрига анграйиб қараб) Қачонгача бу юришингиз давом этади, қачонгача тинч қўй, дейсиз!

Қодир: – (Ўрнидан шаҳд билан туриб кетади. Шабнам ҳам туради) Билмадим, Шабнам, билмадим.

Шабнам: – (Илтижолли ҳолда) Қизингизнинг бўйи чўзилиб қолди. Фақат сизни сўраяпти. Беш йил бўлди. Бизнес йўлга қўйилса қўйиларди-да, беш йилдан бери сарсонсиз. Ўша ўрис аёлни ишончли одамимисиз ёки?..

Қодир: – Шабнам, қўй энди! Ирина Андреевна-нинг ишончли одамиман, у ўзимга ресторан очиб бермоқчи.

Шабнам: – Қодир ака, ўйлаб кўринг... Ахир у ёқда онангиз, қизингиз... Жон Қодир ака, қишлоққа қайтинг... Ахир...

Қодир: – Ахир айтдим-ку сенга! Ҳозир кетолмайман.

Шабнам: – (Энди ўзини қўлга олишга уриниб...) Йўлингизга термулавериб, онангизнинг кўзи хиралашиб қолди. Бир кўзи кўрмаяпти. Шўрлик энага ачинаман. Девдай ўғли тирик бўла туриб, ер билан битта бўлиб ётган кампирга ачинаман... Лекин сиз... на фарзанд, на онага ачинасиз... Сиз айниб бўлган экансиз. Беш йилда кўзингиз кўр, юрагингиз тош бўлиб қопти... Қодир ака! Майли онангизга ҳам ўзим қарайман, тирик етим қизингизни ҳам ўзим боқаман.

Қодир: – Сен пушаймонсан-а, Шабнам? Мен билан турмуш қурганинга пушаймонсан, менга қара, сен яхшиси оиланга қайт ...

Шабнам: – (Хўрсиниб) Тақдири азал шу аслида... Мен сиздан, қисматимдан бунчалар жабру ситам кўраман демагандим... Кошки эди энди мен ота-онам, жигаргўшаларимнинг олдига боролсам. Йўқ. Энди мен йўлимдан қайтмайман, сиз бу ерда умрингизни бекорга ўтказаетганингизни сизга исбот қиламан.

ИККИНЧИ САҲНА

Девор билан ўралган оддий қишлоқ ҳовлиси. Ўртасида супа. Тандир-ўчоқ, ошхона. Хуллас, бартариб ва саранжон ҳовли. Ойдин момо ҳовлида у-бу нарсаларга уриниб юрибди. Шу маҳал кўлида жомадон кўтариб Шабнам кириб келади. Кампир уни пайқаб шошиб қолади. Шабнам томонга бир-икки қадам қўйиб, ҳолсизланади. Беихтиёр ўтириб қолади. Шабнам кўлидаги жомадонни ерга қўйиб кампир ёққа интилади, уни қўлтиғидан олиб, турғазмоқчи бўлади, кампир базўр Шабнамнинг қистови ҳамда ёрдамида ўрнидан кўзғалади. Шабнам инқиллаган кампирни супага суяб олиб келади ва супага ўтиришига ёрдамлашади.

Ойдинмомо: – (Шабнамни қучиб) Келдингми болажоним, келдингми? Нима бўлди... Ҳа... Тушунарли. Келмабди-да...

Шабнам: – (Кампирнинг бу аҳволига хавотир билан қарайди) Йўқ, эна! Кейин гаплашамиз, ўзингиз тузукмисиз, қийналиб қолмадингизми? Неварангиз қани, эна, ҳали машғулотдан қайтмадимми?

Момо: – Демак, келмайди де?! Ўзим ҳам сезгандим... Энди нима қиламиз, қизим?

Шабнам: – Билмасам, эна, бошим қотди.

Момо: – Сени хор қилди у. Бу ҳам етмагандай, мен ҳам оёқ-қўлингни боғлаб ўтирибман. Ўйнаб-куладиган пайтингда қора бошинга оқ оралади.

Шабнам: – Нега ундай дейсиз, эна! Сиздан сира ҳам ёмонлик кўрмадим.

Момо: – Мендан бўлмаса, мен туғиб ўстирган боладан ёмонлик кўрдинг... Бу номард ўғлим шундай оилани билмади-я... Э, нодон-а, нодон.

Шабнам: – Қўйинг... Куйинманг, эна.

Момо: (Ўйчан. Анча тараддуланиб) – Куйинмай бўларканми, қизим? Сендан розиман. Мени қўй, ўз кунимни кўрарман. Сени бу ерларда бева-бечора қилиб олиб ўтиришга ҳаққим йўқ, қизим... Қизингнинг ҳам бўйи чўзилиб қолди... Шаҳарга, ота-онангнинг олдига бор, болам... Биздан кўрмаган меҳрни улардан кўр, қизим...

Шабнам: (Титраб) – Эна, нима деяпсиз? Сизга оғирлигим тушаяптими, энажон, сизни ташлаб кетолмайман .

Момо: (Уевос тортиб йиғлайди. Шабнам унинг кучоғига бош қўяди) – Йўқ, қизим, йўқ... сизларга менинг оғирлигим тушаяпти, оёқларингизга тушов бўлдим, қафас бўлдим, болам. Бу кунимдан ўлганим яхши, болам! Элда бош кўтариб юролмайман. Ёлғиз ўғлини Худо беҳабар, бемеҳр қилиб ўстирган нотавонман, болам! Неварасини тирик етим, келинини бева қилган ношудман, болам! Шабнам, сендан розиман... Биламан, Қодир энди қайтмайди. Йўлидан адашди болам тушмагур. Оҳ, номард бола-я, нималар килдинг, бошимни ҳам, дунёмни ҳам қилиб кетдинг-а. Сени шу ниятда туққанмидим, шу ниятда катта қилганмидим, болам.

Шабнам: (Ўрнидан туриб кетади) – Жон эна, йиғламанг, тобингиз қочиб қолади.

Момо: (Жимиб қолади) – Қизим, неварамни эҳтиёт қил! Сизларни Худо ташлаб қўймайди, болам. Омин, Оллоху акбар. Бошинг тошдан бўлсин, тупроқ олсанг тилло бўлсин, эна қизим.

Шабнам: – Энажон, қўйинг, йиғламанг! Эна, мана бу чойни ичиб олинг, эна, ўзингизни босинг.

Момо: – (Бир оз жим туриб) Болам... Болам...

Шабнам: – Эна, манавини ичиб олинг, (Кампир жим, сўнг қўл чўзади. Аммо қўлини пиёлага эмас бошқа томонга узатади. Шабнам ҳайрон ва қўрқув билан қарайди. Момо кўр бўлиб қолган эди).

Момо: – (Шивирлаб) Болам...

Шабнам: – Энажон, сизга нима бўлди, эна...

Момо: – (Хомуш пичирлайди. Қўли билан ҳавони пайпаслайди) Болам...

Шабнам: – (Қўлидан пиёлани ташлаб юборади.) Энажон, мени кўрқитманг. Эна, сизга нима бўлди?

Момо: – (Ҳамон карахт, ҳавода қўл чўзиб турибди) Мен жазоимни олдим, болам.

УЧИНЧИ САҲНА

Ойдин момонинг ҳовлиси. Эшик тақиллаб очилади. Қудрат кириб келади. Келин ва кампир супада гаплашиб ўтиришибди. Қудрат уларга сирли қараб қўяди, сўнг томоқ кириб гап бошлайди:

Қудрат: – Ассалому алайкум, Ойдин момо, яхшимисиз, дамликкинамисиз, димоғингиз чоғми, суяк енгилми, момо. Ассалом, бойбича, сиз ҳам дурустинамисиз? Олис манзиллардан шамоллаб келдингизми, бойбича? Ўрис оғайниларишимиз ҳам тинчмикан?

Куэвтўра-бизнестўра қалай экан, ҳозиргина сизни у ёқлардан келганингизни эшитиб, югуриб келавердим шамолдай бўлиб... Ҳар ҳолда, Қодир бизнес бизга ҳам салом дегандирлар.

(Кампир билан келин жимиб қолади. Шабнам ерга қарайди. Ер ёрилсаю ерга кириб кетгудай ҳолатда...)

Момо: – (Ўрнидан туришга уринади ва ёстиққа суяниб ўтиради) Бунча чакагинг тинмайди-я, Қудрат! Хўш, нега келдинг, менда гапинг борми?

Қудрат: – (Кинояли жилмайиб) Энамиз бизни гапга туққанда, момо!

Момо: – (Бир оз пичинг билан) Энанг Турдихол кампир ҳам гапчи эди .

Қудрат: – (Шабнамнинг кетишини истамай, муд-давога ўтади...) Мен кетаман ҳозир. Шабнам бойбича, сиз ҳам тўхтанг! Яхши бўлди, икковингиз ҳам эшитинг. Мен бир иш юзасидан келгандим.

Момо: – (Хушёр тортиб) Нима иш экан у, Қудратбой?

Қудрат: – Келинингиз айтмадими?

Шабнам: – Нимани айтаман? (Сўнг довдираб қолади...)

Момо: – (Таажжубланиб) Очiqроқ айт, нима демоқчисан.

Қудрат: – (Томоқ қириб) Ойдин момо! Мен эртага анави жойдан девор ураман, сим тортаман.

Шабнам: – Нима?

Момо: – Бу нима деганинг?

Қудрат: – Шу деганим!

Шабнам: – Бекор айтибсиз!

Қудрат: – Ўзингизни билмаганга олманг! Бизнесмен эрингиз айтгандир?

Момо: – Ҳой, эзмаланмай бўлар гапдан гапир!

Қудрат: – (Иккала қўлини бир-бирига қарсиллатиб) Гапнинг бўлари шу. Мен томорқангизни ўша муттаҳам ўғлингиздан сотиб олганман! Менинг у ерларда еб-ичганим қолди холос. Эрталабдан-кечгача 5 йил қозоннинг тепасида турганим учун бир тийин ҳам тўламади, номард.

Момо: – Бу томорқа меники, Шабнамники, неварамники... Қодирнинг бунда ҳақи йўқ.

Қудрат: – (Энди бор овозда бақириб) Момо, нима қиласиз закун сўраб, закунчи экансиз-ку... У номард ўғлингиз томорқангизга қўшиб ҳатто сизни ҳам, неварангизниям, келингизни ҳам аллақердаги ўрис хотинга сотиб юбориши ҳам мумкин эди.

Момо: – (Бошига муштлаб) Вой болам-а, вой болам! Бу кўргулигинг ҳам бормиди!

Қудрат: – (Қўл силтаб) Бўлди-да энди, бунча дунёни бошингизга кўтарасиз, момо.

Шабнам: – Сизда инсоф борми? Сизда зиғирчалик одамгарчилик борми? Қодирнинг ўчини биздан оласизми?

Қудрат: – Тилингизга эрк берманг! Майли, ҳеч бўлмаса 10 сотихини беринглар... Ахир менга пул керак, рўзгорим бор менинг ҳам...

Момо: – (Ўзига келиб...) Қудрат болам, бу жойлар чолимдан қолган, кимсан Шердулло тўқсобо ўз ўғли

Азим Мерганга колдириб кетган... Бу нима дегани болам! Мени тириклайин кўммоқчимисанлар.

Шабнам: – Шу 10 сотих ўрнига пул берсак нима дейсиз?

Қудрат: – (Ҳайратланиб) Нима, нима? Сизлар пул берасизларми? (Қаҳ-қаҳ отиб кулади...) Егани нони йўқ, итининг отини маржон қўйибди деган мақол бор.

Шабнам: – (Энди овозини баландлатиб) Эркак ер бўлгач, ҳеч бўлмаса аёл осмон бўлиши керак!

Қудрат: – Ўқиган-да, ўқиган... Ҳемири бўлмаса ҳам гап билан осмонни ағдараман дейди. (Яна қаҳ-қаҳ отиб кулади) Отангни кўрдим Аҳмади Чориқ, энангни кўрдим товони ёриқ, деган гап бор элда. Ё бизнес тўра худо инсоф бериб, белингизни бақувват қилиб жўнатдимми?

Шабнам: – (Қудратга ғазабланиб) Бас қилинг, кетинг уйдан! Пулингизни оласиз...

Қудрат: – (Чираниб қўлини пахса қилиб) Майли, яна келаман! 10 сотихга 10 миллион тайёрлаб қўйинг. Тушундингизми?

Шабнам: – Хавотир олманг, пул бўлади!..

Қудрат: – (Киноя билан) Этик киймасам ҳам этагим ёпиқ демоқчисиз-да... (Кулади).

Момо: – Ҳой бола, қани жўна-чи!

Қудрат: – Сиз аралашманг... (Қўл силтайди. Чиқиб кетади... Оғир мусиқа чалинади, кампир йиғлайди... Шабнам супа четига омонат ўтириб ўйга толади...)

Момо: – (Хўрсиниб) 10 миллион дейдимми?

Шабнам: – (Оҳиста) Ҳа, эна....

Шу пайт саҳнага Шабнамнинг қизи Дилдора кириб келади. Елкасида осма халта (спорт кийимлари бор...) Ялангоёқ. Оқсаб кириб келяпти. Қўлида пойабзали – бир жуфт кида! Оёғи бармоқлари орасидан қон сизган, қонталаш. Зўрға, инграб оёқ босаяпти. Дилдоранинг бу ҳолатини кўриб Шабнам ўрнидан туриб кетади. Кампир ҳам вой-войлаб ўрнидан қўзғалмоқчи бўлади... Шабнам қизи томон юради. Дилдора оқсаб онаси томон келаяпти.

Шабнам: – (Қизи томонга югургилаб) Сенга нима бўлди, болажоним? Нега оқсаяпсан, қизим?

Дилдора: – (Зўрға) Кида оёғимга сиғмаяпти...

Шабнам: – (Қизини қучиб) Вой болам-а... Аввалдан сиқиб юрган бўлса, айтмайсанми, шуни каттароғини олиб берардим-ку.

Дилдора: – (Ётган жойида) Ойи, дўконда кўрдим, қиммат экан.

Момо: – Ҳой болам-а! Сенга шу зорманда пойабзални олиб беролмасмидик. Шабнам, бор, нариги ўйга кириб тахмондагини олиб кел!

Шабнам ўйга кириб ўралган тугунни олиб чиқади.

Шабнам: – Эна, бу нима?

Момо: – Ўлимликка йиққаним. Ҳаммасини ол!

Шабнам: – Йўқ, эна, мен бу пулни ололмайман... Ахир...

Момо: – (Юзида қатъиятли табассум билан қўлини саҳнага ишора қилиб) Худога шукур, қўни-қўшни, маҳала-қўй бор! Эл-юрт бор! Ўлигим кўчада қолмайди, болам, мени норози қилмайин десанг, шу пулни олиб бугуноқ қизингга оёққийим, уст-бош, ўзингга ҳам нима керак бўлса сотиб ол, болам...

Шабнам: – (Йиғлаб кампирнинг қучоғига отилди) Энажон. Энажоним. Ҳали кўрасиз, бу кунлар ҳам ўтади эна... Сизни яхши кўраман, энажон...

Момо: – (Сукут сақлаб) Менга қара, кел шу томорқамизнинг 10 сотихини Қудрат мижговга бериб юборайлик... Бўлмаса Қудратдан қутололмаймиз...

Шабнам: – (Қатъиятли тарзда) Йўқ, энажон, бунинг иложи йўқ! Бир қарич ҳам ерни бермаймиз!

Момо: – Иложимиз йўқ, болам!

Шабнам: – (Яна ўша шаҳд билан) Бор, эна, бор иложимиз... Бу ёғини менга қўйиб беринг.

Момо: – Нима қилмоқчисан?

Шабнам: – Режаларим бор, эна... Гидам тўқиш цехи кураман... Бошқа йўлимиз йўқ... Тадбиркорлик билан шуғулланаман. Ахир бекорга институтда 5 йил ўқимаганман-ку!

Момо: – (Ўйчан) Гидам тўқиш цехи дедингми?

Шабнам: – Ҳа!

Момо: – (Шабнамнинг ёнига келади. Уни саҳна четига, яъни ҳовли адоғига олиб келади. Гуёки ҳовли адоғидаги омборхонани ишора қилиб кўрсатади) Болам, анаву омборхонанинг ичида нима борлигини биласан-а?

Шабнам: – (Хижолатли ҳолатда) Йўқ, энажон, келин бўлиб тушганимдан бери бир марта очган эдингиз. Аллақандай ашқол-дашқоллар чанг босиб, ис босиб ётибди.

Момо: – (Кулимсирайди) Тўғри, ашқол-дашқоллар! Улар Тўқсоба бобомизга бобосидан қолган ускуналар, болам.

Шабнам: – Улар шунчалик эскими?

Момо: – (Хотиржам) Ҳа, уларни катта бобомиз Чин юртидан, Хитойдан олиб келган, авлоддан-авлодга қолиб келяпти. Аслида мен раҳматли чолим Азим мерган билан ака-уканинг болалари эдик. У замонларда қизларни қариндош-париндош деб ўтирмай ўзиникига эрга бериб юбораверишар эди. Хуллас, бу қадимдан қолган ускуна!

Шабнам: – Бу ускуналар нимага керак бўлган, эна?

Момо: – Эй, болам-э! Отамнинг айтишича, бу дастгоҳ етти иқлимни ҳайратга солган жудаям чиройли матолар тўқир экан. Боболаримиз шунинг орқасидан бой бўлиб кетишган экан. Буёғи Бухоро, бу ёғи Афғонистон, бу ёғи то Хитойга машҳур бўлган чиройли матолар тўқилган... Икки асрки, бу ашқол-дашқоллар авлодимизга ардоқли нарса. Омборхонани бўшатиб, кўчага олиб чиқиб ташлай десам кўзим қиймайди. Боболаримнинг руҳидан кўрқаман.

Шабнам: – (Бир оз ҳаяжонда) Энажон, сиз ускунани ишлатишганини кўрганмисиз?

Момо: – Ҳа, бир марта. Хув ҳовли адоғидаги сўри ёнига отам раҳматли амаким билан ўрнатиб ишла-

тишган эди. Мен унда 6-7 ёшлар чамасидаги қизалоқ эдим. Сўнг шўродан кўрқиб, яна оғилхонага солиб, сомон остига кўмиб ташлашди.

Шабнам: – Нима учун ?

Момо: – Боболаримиз бой бўлгани учун қулоқ қилиниб Сибирга сургун қилишган эдилар. Оталаримизни катағонда отишди. Эримга ҳам, менга ҳам душманнинг боласи деб қарашарди. Ўша замонларда фалончи уйида фабрика очибди деса, шўронинг куни туғарди-да. Обориб қамарди ёки отарди. Ғалати оғир замонлар ўтди-да, болам.

Шабнам: – Мана шу ускуналарни олиб ишлатсам майлими, энажон?

Момо: – Қўй, қизим, кўрқаман.

Шабнам: – Кўрқманг, эна! У замонлар ўтиб кетди.

ТЎРТИНЧИ САҲНА

Спорт мактабининг машғулот хоналаридан бири. Машғулот ўтказиш учун спорт анжомлари жойлаштирилган кенг ва ёруғ хона. Шабнам ана шу машғулотхонанинг полини ювиб артаяпти. Елим челақда сувга пол латтани ботириб пол артаётган онасига Дилдора ёрдамлашяпти. У ҳам хонанинг бир четидаги спорт анжомлари чангини артади, сўнг анжомлар ёнидаги челақни ва швабрани олиб хонанинг бир бурчида пол артишга тушади. Шабнам қизга қараб кўяди. Сўнг ишдан тўхтади, қизига бироз ўкинч, бироз қониқиш билан разм солади. Сидқидилдан берилиб ишлаётган қизга боққан нигоҳида ўкинч ёшлари қалқади:

Шабнам: – Қўй, болам, уст-бошини тўғрила. Душга тушиб спорт кийимингни кийиб ол.

Дилдора: – (Ойисига меҳрибонлик билан) Бир ўзингизга иш оғирлик қилмайдими?

Шабнам: – (Меҳри ийиб) Айтганимни қил, болам. Ойинга бу ишлар нима бўпти, сен соғ-омон бўлсанг бас, мен ишлаб чарчамайман.

Дилдора: – (Пол латтани ва челақни, швабрани четга қўйиб, онаси ёнига келади. Уни қучиб юзидан ўпади) Майли, ойижон, машғулот тугаши билан тезда уйга бораман.

Шабнам: – (Қизини манглайдан ўпиб) Оёғинг оғриси устозингдан жавоб олиб уйга қайтавер!

Дилдора: – Хавотир олманг, ойижон!

Дилдора чиқиб кетади. Шабнам хона полини артиб-сидиришга тушади. Шу пайт нимадир тарақлаб кетади. Хонага спорт мактабининг директори Йўлдош кириб келади. У халати бари очилиб, тиззаси, бўлиқ сонлари кўриниб турган ҳолатда пол артаётган Шабнамнинг соғлом ва адл қадқоматига суқланиб қараб туради. Шабнам ўз иши билан андармон бўлиб Йўлдошнинг кириб келганини сезмайди. Йўлдош унга яқинлашади. Яна бир оз Шабнамга маҳлиё бўлиб термулиб туради. Сўнг томоқ кириб йўталади. Шабнам ёнида қаққайиб турган Йўлдошни туйқус кўриб чўчиб тушади,

ўрнидан туриб кетади, зудлик билан халати ёқаси ва тугмаларини ўтқазади. Халати барини ёпади, уст-бошини тартибга солади. Йўлдошнинг кириб келганидан хижолат чекади.

Йўлдош: *(Гуёки беларво)* Ассалому алайкум, хорманг! Чарчамайяпсизми? Айтмайсиз ҳам, ёрдамлашиб юборардим?

Шабнам: – *(Унинг бу мулозаматини самимий деб билган ҳолатда)* Раҳмат. Шундоғам менга катта ёрдам бердингиз. Барака топинг, Йўлдош ака, сиз боракансиз, иш ҳам топилди.

Йўлдош: – *(Энди ғурурланиб, бироз керилиб)* Нима деяпсиз, Шабнам! Мен сизга ҳали ҳеч қанақа ёрдам бермадим?

Шабнам: – Раҳмат, шунинг ўзи етади менга.

Йўлдош: – *(Қўлларини ёйиб)* Йўқ, етмайди... *(Бир оз чўзиброк)* Етмайди... Етмайди. Ҳали кўрасиз, яхши бўлади, қизингизни устозлари зўр дейишяпти. Келажак бор дейишяпти. Шундай экан, қизингизга нима ёрдам бўлса қиламиз.

Шабнам: – Умрингиздан барака топинг.

Йўлдош: – *(Талтайиб)* Қўйсангиз-чи, яхшилик ерда қолмайди дейдилар, Шабнамхон. Хуллас, яна бир янгилик бор.

Шабнам: – *(Ҳайратланиб)* Қанақа янгилик?

Йўлдош: – *(Кўрсаткич бармоғини ҳавога ниқтаб)* Қизингиз Дилдорани вилоятга мусобақага юбораяпман. Кеча топшириқ бердим, барча ҳужжатлар, сарф-харажатлар тайёр. Устозлар энди жиддий шуғулланишади.

Шабнам: – *(Шошиб қолиб миннатдорчилигини яширолмаб)* Раҳмат сизга, Йўлдош ака. Ҳаётда сиздай яхши одамлар бор! Худо хоҳласа бу яхшилигингизни қайтарамиз, биздан қайтмаса Худодан қайтсин!

Йўлдош: – *(Кулмсираб)* Шабнамхон, менинг вилоятда ҳам яхши танишларим бор. Уларга ҳам тайинлаб қўйдим. Хуллас, қизингиз Дилдора особий назоратда.

Шабнам: – Умрингиздан барака топинг!

Йўлдош: – Хўш, Шабнамхон, вилоятда ишлайдиган ўша танишларимдан бири эртага меҳмонга келаяпти. Тоққа чиқмоқчимиз, бир дам олиб келайлик дейди. Хўш... Шунга сизни таклиф этсам, мазза қилиб, тоғ ҳавоси, нима дейсиз?

Шабнам: – *(Хушёр тортиб)* Мен боролмайман... Уйда ишим кўп.

Йўлдош: – *(Энди дадилланиб)* Эй, Шабнамхон, иш қачон тамом бўлибди, эртага якшанба-ку! Сиз, мен, ҳалиги меҳмонимиз. Қўрқманг, яна бир аёл ҳам бор. Закомпания-да.

Шабнам: – *(Энди уни ниятини фаҳмлаб)* Закомпания денг. Яъни улфатчилик.

Йўлдош: – Ўлманг, Шабнамхон, топдингиз.

Шабнам: – *(Қатъий)* Мен боролмайман.

Йўлдош: – *(Энди бироз пастга тушиб, шалви-раб)* Ахир, Шабнамхон, ёмон бир нарсани ўйламанг, тоғда дам олсак нимаси...

Шабнам: – *(Унинг сўзини бўлиб)* Мен бундай қилолмайман.

Йўлдош: – *(Шабнамга яқин келиб)* Ахир ҳали танишим сизга ёрдам беради. Мен унга ваъда бердим.

Шабнам: – *(Қаҳр билан жилмайиб)* Мени тоққа олиб чиқиб бераман деб ваъда бердингизми?

Йўлдош: – *(Энди у ҳам ғазаби тошиб)* Ахир у катта одам, мен сизга ёрдам бердим, яна ёрдам бераман.

Шабнам: – *(Афсус билан бош чайқаб)* Демак, одамгарчилик орсизлик эвазига қилинибди-да.

Йўлдош: – *(Шабнамга суқланиб термулиб, унинг қўлидан ушлайди. Ўзига тортмоқчи бўлади)* Шабнам, йўқ дема, жоним. Тўғриси айтсам, мен сени яхши кўраман.

Шабнам: – *(Ундан қутулмоқчи бўлади)* Қўй-воринг... Қўйвор, қўйвор, ҳайвон.

Йўлдош: – *(Уни бағрига олиб,)* Шабнам, мен олдиндан сени яхши кўраман, истаган нарсангни муҳайё қиламан, меники бўл, Шабнам.

Шабнам: – *(Унинг қўлини тишлаб олади. Йўлдош жон ҳолатда ўтириб қолади. Шабнам хонадаги елим челақни олиб Йўлдошнинг бошига солади... Шабнам уввос солиб йиғлаб юборади)* Ифлос... Мараз! Сен ифлосни Худога солдим, ишинг бошингдан қолсин! Ма, ол, ишинг билан қўшмозор бўл. *(У шундай деб ёнидаги швабра ва пол латтани ҳам Йўлдошга қарата отиб юборади. Шабнам йиғлаб саҳнадан чиқиб кетади).*

САҲНА

Ойдин момонинг ҳовлиси... Шабнам спорт мактабидан афтодаҳол қиёфада ҳовлига кириб келади. Супада ўтирган сўқир қайнонаси Ойдин момо жун титаяпти. У кимнидир кириб келганини сезиб жим қолади, қўллари жун титишдан тўхтайти. Шабнам ҳам кампирга эзгин қиёфада қараб жойида тўхтаб қолади. Сўнг овозини чиқармай эзилиб йиғлай бошлайди. Кампир ҳамон Шабнам томонга тош қотиб қараб турибди. Ҳеч нарсани кўрмаяпти.

Момо: – *(Оҳиста)* Ким у? Ким келди? *(Шабнам ҳеч нарса демай, яна йиғлайверади).* Кимсан?

Шабнам: – *(Ўрнидан туриб йиғлаганини сездир-масликка уриниб...)* Мен... Мен! Мен, эна!

Момо: – *(Момо таажжубли оҳангда)* Шабнам?

Шабнам: – *(Кампир томонга оҳиста юриб)* Ҳа, энажон, менман.

Момо: – Нега йиғлаяпсан, болам?

Шабнам: – *(Кампирга тикилиб қараб қолади... Сўнг кампирга томон отилиб йиғлаб юборади)* Эна, энажон! Чарчаб кетдим, энажон. *(У кампирнинг тиззасига бош қўйиб йиғлайди. Ўқсиб-ўқсиб йиғлайди. Кампир нимадир юз берганини сезиб бошини силайди... Уни овтмоқчи бўлади...)*

Момо: – Ўзингни қўлга ол, болам, ўзингни қўлга ол! Биламан, қийналиб кетдинг, осон эмас, ёлғизсан.

Шабнам: – Банқдан кредит олиш ҳам қийин экан, ҳамма жойда тўсиқ. Қаерга борсанг қўлингга қарашади, нимадир кутишади.

Момо: – Хор бўлсанг ҳам хас бўлма, болам! Бизга ҳам Худонинг ёруғ куни бордир, болам! Ҳали бу кунларни кўрмагандай бўлиб кетамиз.

Шабнам: – Шу кунлар келармикан, энажон?

Момо: – Келади! Албатта келади, болам. Фақат сен астойдил ишон. Ишонсанг келади. Нур сояда қолмайди, болам.

Шу маҳал эшикнинг тарақ-туруқ қилиб очилиб ёпилгани эшитилади. Ҳовлига Дилдора кириб келади. У ҳам йиғлаган. Тушкун алфозда. Ҳорғин қадам ташлайди. Супа томон юради.

Дилдора: – (*Эзгин ҳолда*) Ассалому алайкум, моможон! Ассалому алайкум, ойижон!

Момо: – (*сергак тортиб*) Ва алайкум ассалом, эна қизим!

Шабнам: (*Қизига ўқиниб узоқ термулиб, базўр*) – Нима бўлди? Нега йиғляпсан?

Дилдора: – (*Уф тортиб, сўнг кўз ёшини артолмай*) Бормасаканман.

Момо: – (*Сергак*) Қаёққа?

Шабнам: – Вилоятгами?

Дилдора: – (*Бош эгиб*) ...

Шабнам: – Билардим, болам, шундай бўлишини билардим. Эна, неварангиз вилоят мусобақасига боролмайдиган бўлди.

Момо: – Нима учун?

Дилдора: – Кеча борасан дейишувди. Бугун бормайсан дейишди. Ойи, энди нима бўлади?

Шабнам: – (*Қизининг ёнига бориб унинг бошидан қучади*) Ҳаммаси яхши бўлади. Келаси ҳафтадан бошлаб туман марказида интернатда ўқийсан, ўша ёқда машғулотга қатнашасан!

Саҳна қоронғулашади.

БЕШИНЧИ САҲНА

Ойдин момонинг ҳовлиси. Шабнам у-бу нарсага уриниб, уй юмушларини бажараяпти. Шу маҳал ҳовлига бир йигит кириб келади. Йигит анча ўзига тўқ ва руҳи тетик, яхши кийинган. Бой-бадавлатлиги сезилиб турибди.

Йигит: – (*Ачиниш қиёфасида*) Опа!

Шабнам: – (*Илкис тисланиб*) Тоҳиржон, Тоҳиржон! Укажоним!

Улар бир-бирига қараб туришади. Шабнам югуриб келиб, укасининг юз-кўзидан ўпади. Укаси уни бағрига олади. Сўнг укаси уни бағридан бўшатиб, бироз норози қиёфада ерга қарайди. У ёқ-бу ёққа аланглайди.

Тоҳиржон: – (*Ердан кўз узмайди. Сўнг супада ўз қуйича нималарнидир қилиб ўтирган кампирга ачиниш қарайди*) Мен сизни уйга олиб кетгани келдим... Ҳаммасидан хабарим бор. У барибир қайтмайди. Нима кераги бор ўзингизни алдаб яшашнинг?

Шабнам: – (*Укасига меҳр билан тикилиб*) Тоҳиржон, биз ҳеч қачон сизлашиб гаплашмаганмиз-ку! Сиз деб гапирсанг бегонага ўхшаб қолаяпсан...

Тоҳиржон: – (*Опасига қараб йиғлаб юборади. Қучоғини очиб, яна опаси ёнига келиб уни қучади*). Опа-опажоним! Юр уйга! Бу ерларда сени қолдириб кетолмайман! Ёлғиз опамсан, ёлғиз укангман!

Шабнам: – (*Укаси бағридан чиқиб унинг юзига термулади*) – Айтавер дилингдагини, укажон! Сени хору зор ташлаб кетолмайман демоқчи бўлдинг-а?

Тоҳиржон: – Опа! Ҳали ҳам кўзинг очилмадимми? Ўша номардни деб умрингни хазон қилдинг-а! Йўқ! Йўқ, мен сизларни олиб кетаман. Жиянимга ҳам ўзим ёрдамлашман. Фирмамга ишга жойлайман. Ахир сен яхши иқтисодчисан, сендай мутахассис менга керак. Ҳамма нарсанг етарли бўлади, опа! Биз билан турмайман десанг, алоҳида уй олиб бераман.

Шабнам: – Мен ҳеч каерга кетмайман... Ҳеч бўлмаса сен мени тушун, Тоҳиржон!

Тоҳиржон: – Умуман қайсарлигинг қолмабди.

Шабнам: – (*Лабларини тишлаб, кўзига ёш олиб*) Ука... Дадам... Ойим...

Тоҳиржон: – Опа, улар аллақачон сени кечиришган... Дадам... Дадам... опангни олиб кел дедилар...

Шабнам: – Тоҳиржон, укажоним, ёлғон гапирма! Дадам ҳеч қачон бундай демайдилар. Мен сизлардай бўлолмадим. Бошқа йўлни танладим.

Тоҳиржон: – Сен кўра-била туриб ўзингни ўтга ташладинг. Ановинга ишондинг!

Шабнам: – Мен ўз ҳаётимни ўзим барпо этмоқчи эдим. Ўз оиламни ўзим тикласам девдим.

Тоҳиржон: – Йўқ. Сен ўз ҳаётингни барпо этмадинг, барбод қилдинг, опа.

Шу пайт ҳовли эшиги тарақ-туруқ қилиб очилиб Қудрат кириб келади.

Қудрат: – Ассалому алайкум, жамоа! Оҳ-ҳов, зўр-ку! (*Тоҳирга қараб*) Бу дейман ташқарида Жеебб (*Жип демоқчи*) машинаси турибди. Чатоқсиз, бойбича, чатоқсиз! Хўш, демак (*У Тоҳирга разм солиб, уни айланаб ўтади*) Хўш, пул тайёрми? Ваъдага вафо деб келавардим...

Тоҳир: – (*Ижирғаниб Қудратга қарайди... Сўнг опасига қараб*) Ким бу? Нима деб валдираяпти?

Қудрат: – (*Кинояли жилмайиб*) Биз валдирамай-миз.

Шабнам: – (*Ерга қараб*) Бу ҳалиги қўшнимиз....

Қудрат: – (*Киноя билан*) Исминимиз Қудрат. Ўзлари ким бўладилар?

Тоҳиржон: – Ишингиз бўлмасин.

Қудрат: – (*Бош чайқаб*) Ҳай, ҳай, каттажон! Узр. Майли, ишимиз бўлмаса, бўлмабди-да. Бойбичанинг ҳалиги бизнестўра эри томорқасини сотган. Шунинг пулини сўраб келдим.

Тоҳиржон: – Аблаҳ!

Қудрат: – Ким аблаҳ? Менми ё анави Россиядаги бизнестўрами?

Тоҳиржон: – Икковинг ҳам!

Қудрат: – Ҳой-ҳой, биз бу ерга ҳақорат эшитиш учун келмадик. Ҳаққимизни талаб қилаяпмиз, ҳаққимизни, Жеббингизнинг балонига қурбон бўлай!

Шабнам: – Тоҳиржон, сен аралашма. Майли, ер сизники, сим тортасизми, девор урасизми, хоҳишингиз!

Тоҳиржон: – Сенга қанча пул керак?

Қудрат: – (Жонланиб) Ўн миллион!

Тоҳиржон: – Яхши, юр орқамдан! (Уни эргаштириб чиқиб кетади)

Шу пайтгача гўёки ҳеч нарсани эшитмаган каби супада ўз иши билан андармон бўлиб ўтирган Ойдин момо тилга киради:

Момо: – Болам, уканг келдими?

Шабнам: – Ҳа, эна! Укам келди.

Момо: – Обкетаман деяптими? Яхши бола экан! Бирга кетсанг яхши бўларди, болам... Сен мени деб бунчалар азобланма! Уйинга, ота-онанг олдига қайтсанг яхши бўларди, болам.

Шабнам: – (Оғриниб) Менга бошқа бундай деманг, эна! Ҳеч бўлмаса Сиз азобланманг, эна. (Шабнам саҳна ўртасида йиғлаб юборади...)

Шу маҳал Қудрат югуриб келади-да, Шабнамга таъзим қилиб дейди:

Қудрат: – (Таъзим билан) Қойил, бойбича! Ҳал бўлди. Кўкидан.

Қудрат ирғишлаб саҳнадан чиқиб кетади. Саҳнага Тоҳиржон киради. Шабнам ўрнидан туриб укасига ҳолсизланган овозда:

Шабнам: – Раҳмат, укажон! Бир куни қайтараман!

Тоҳиржон: – Қўйсанг-чи, опа! Демак, шу ерда...

Шабнам: – Ҳа, Тоҳиржон! Мен мана шу ерда ўз кунимни кўраман...

Улар бир-бирига термулиб туришади.

Тоҳиржон: – (Опасининг бошини силаб) Сендан хабар олиб турсам майлими?

Шабнам: – (Йиғлаб) Майли, Тоҳиржон, майли.

Тоҳиржон: – Бўпти, келаси ой келаман.

Шабнам: – Раҳмат, укажон.

Тоҳиржон опаси билан хайрлашиб чиқиб кетади. Шабнам саҳна ўртасида елкалари силкиниб йиғлайди. Бир нуқтага тикилиб қолади.

ОЛТИНЧИ САҲНА

Туман ҳокимининг қабулхонаси. Стол-стул. Юмшоқ ўриндик. Ўриндикда столга кўксини тираб ўтириб компьютерда нималарнидир ёзаётган сипова расмий кийинган, мақсад-муддаоиси раҳбарлик шоҳсупаси-ю, унинг ҳавосидан тўйиб баҳраманд бўлиш учун жон-жаҳди билан тирмашган ёш йи-

гитчалардан бири, яъни туман ҳокимининг ёрдамчиси ёнидаги столда қатор териб қўйилган, бири қўйиб бири тинимсиз жиринглаётган беш-олтита телефонга узлуксиз жавоб бераяпти. Ёнидаги кичик столдаги ўша беш-олтита телефон навбатманавбат тинимсиз жиринглайди.

Йигитча: – (Қизил телефон гўшагига) Айтдим-ку, бандлар. Билмадим. Йўқ, мен билмайман. Муовинга учрашиб кўринг.

Яна телефон жиринглайди. Бу галгиси қораси.

Йигитча: – (Қора телефон қўлида.) Ҳа, бандлар. Эртага келинг.

Яна телефон жиринглади: (Бу галгиси сариқ телефон) – Ассалому алайкум, Тўра Ботирович! Ҳозир улайман, Тўра Ботирович! (Ҳоким билан боғлайди) – Алло, Замон Ашрафович сиз билан Тўра Ботирович гаплашмоқчилар, улайми? Хўп бўлади! Алло, Тўра Ботирович, хўжайин алоқадарлар, гаплашинг! (Сўнг табассум билан қўлларини бир-бирига ишқаб ўтиради. Яна телефон жиринглайди.)

Йигитча: – (Хўмрайиб) – Йўқлар! Йўқ, ишдамаслар! (Тарақлатиб трубкини қўяди. Телефон яна жиринглайди.)

Йигитча: – (Шартта қора телефонни қўлига олиб) – Алло! Эй сизмисиз? Қаерда юрибсиз? Хўжайин сўрадилар. Шамолдай учиб келинг! (Яна телефон жиринглайди. Бу галгиси қизил телефон) У киши бандлар! Банд, вассалом! Эртага телефон қилиб кўринг!

Сўнг Шабнамга қарайди

Йигитча: – Опа, сизга нима керак?

Шабнам: – (Ўрнидан туриб, бироз ноқулай ҳолатда) Менга... ҳоким керак эдилар.

Йигитча: – (Мийиғида кулиб, менсимай) Нима масалада?

Шабнам: – Кредит масаласида!

Йигитча: – (Беларво) Ундай бўлса, банкка боринг! Кредитни банк ҳал қилади!

Шабнам: – (Энди ўнғайсизланиб) Тўғри. Лекин...

Йигитча: – Лекин-пекини йўқ. Ҳоким сизни қабул қилолмайди. Бугун қабул куни эмас. Сизнинг масалангиз бевосита ҳокимга тааллуқли эмас. Тегишли идораларда ечилади.

Шабнам: – Тегишли идораларда ҳал қилиб беришмаганликлари учун ҳам бу ерга келдим.

Йигитча: – Кутишингизга тўғри келади.

Шабнам: – Бир кун ҳам, бир соат ҳам кутолмайман. Шароит шуни тақозо этапти.

Шу вақт кабинет эшиги очилиб, қабулхонага Замон Ашрафович кириб келади.

Шабнам: – (Шошиб) – Ассалому алайкум, Замон Ашрафович! Мен сизнинг қабулингизга келгандим. Мен Шабнам Мардоноваман. Касбим иқтисодчи. Биз-

нес режаларим бор эди. Ярим йилдан буён бу масалани тегишли идораларда ҳал қилиб беришмаяпти. Илтимос, мана шуларни бир кўриб чиқсангиз. Менга ёрдам берсангиз.

Замон Ашрафович: – Қани, менга беринг-чи. Биласизми, Шабнам, мен ҳам иқтисодчиман. Бугун кечқурун тадбиркорликни ривожлантириш масаласи бўйича йиғилишимиз бор эди. Сиз ҳам келинг. Шу ерда фикрлашамиз.

Шабнам: – Раҳмат сизга, Замон Ашрафович!

Замон Ашрафович: – Сизга раҳмат, Шабнам! Режалар тузиб, қишлоқ шароитини яхшилаб, туман иқтисодига ҳисса қўшаман деб турибсиз. Бунинг учун сиздан миннатдор бўлиш керак. Бугун кечқурун йиғилишда кўришамиз.

ЕТТИНЧИ САҲНА

Туман ҳоқими қабулхонаси ёки шунга ўхшаш хона. Ҳоқим банкир, молиячи, ўз ўринбосари билан мажлис ўтказаяпти. Шабнам ҳам шу ерда.

Замон Ашрафович: – (туман ҳоқими ўринбосарига қараб) Сиз Мардонова Шабнамнинг иш режасидан хабардормисиз?

Ҳоқим ўринбосари: – Йўқ.

Замон Ашрафович: – (Банкирга қараб киноя билан) Бироқ манави жаноб хабардор. Олти ойдан бери бўлажак тадбиркор бу кишининг идорасига қатнайвериб, умидини узиб бўлган. Шундайми?

Банкир: – Мен... Мен... Ҳалиги

Замон Ашрафович: – Довдираманг, қачонгача кўриб чиқасизлар? Мамлакатимизга тўсиқ бўлаётган сансоларликка чек қўйилаётган бир пайтда тадбиркор мурожаатини кўриб чиқиш шунчалик қийинми? Одамда инсоф бўлиши керак. Ишни эплай олмасангиз топширинг. Одамларни сарсон қилиш, уларга нисбатан хиёнат, керак бўлса жиноят. Шунинг биласизми? Қани, Мардонова, бизнес режангиз билан бизларни таништиринг.

Шабнам: – Замон Ашрафович! Спорт мактаби ёнидаги жарликка кўзингиз тушгандир... Қишлоқдошларимиз кузда ириб-чириб ётган сабзавотларни тонналаб ана шу жарликка олиб бориб тўкишади. Чунки Худога шукур, бизда мўл-кўлчилик. Маҳсулот кўп бўлгач, туман миқёсидаги бозорда уни сотишнинг иложи йўқ. Шундай жаннати еримизнинг маҳсулотларини исроф қилсак, уволи тутмасмикан. Ахир шу маҳсулотларни қайта ишлайдиган завод қуриш мумкин-ку! Бундан ташқари боғларимиздан чиқаётган меваларимиз ҳам шу аҳволда.

Замон Ашрафович: – Давом этинг, хўш ...

Шабнам: – Қишлоқ адоғида “Оқтепа” деган тепалик бор. Атрофи поёнсиз узумзор... Тепалик сатҳи 2-3 гектар келади. Тайёр жой, ана шу тепалик сатҳини бир оз текисласак кифоя! Боғдан чиқадиган узумларни йиғиб ёйиб чиқсак, таппа-тайёр офтоби майиз! Ҳаттоки, тепалик ёнида майиз қадоқлаш цехи қуриб қўйсак ҳам бўлади. Бекор ётган жойдан унумли фойдалансак яхши-ку...

Замон Ашрафович: – Демак сиз полиз маҳсулотларини ва мева-чеваларни қайта ишлаб консервация қиладиган кичик завод қуришни таклиф қиляпсиз, шундайми?

Шабнам: – Ҳа.

Замон Ашрафович: – Яхши, Шабнам, яхши, қани, давом этинг.

Шабнам: – Қишлоқ адоғида узунлиги 30 метр, эни 15 метр келадиган омборхона нураб, тўкилиб ётибди. Бир пайтлар минерал ўғитлар сақланадиган омборхона бўлган. Ана шу омборхонани таъмирлатиб, мато тўқиш цехига айлантирсак дегандим. Тўқийдиган ускуналарни ўрнатиб чиқамиз. Мен ҳисоблаб чиқдим. Омборхона ичида бемалол 5 та ускуна жойлашади. Бу ускуналар деярли ҳамма хонадонда бор. Уни қўлда яасасак ҳам бўлади. Демак, 30-35 нафар хотин-қиз доимий иш билан таъминланади. Мато учун керак бўладиган хомашё, ипакни маҳаллий шароитда етиштирсак бўлади. Қадим момоларимиздан қолган бу матоларнинг хорижда ҳам бозори чаққон.

Замон Ашрафович: – Хўш, гапингиз тугадими? Сизлар нима дейсизлар?

Ҳоқим ўринбосари: – (тутилиб банкирнинг ёнига олмоқчи бўлади) Замон Ашрафович! Шабнамхонинг бизнес режасига кўра винзаводни реконструкция қилиш керак. Бунинг учун катта маблағ керак бўлади. Қолаверса, винзавод яхшигина даромад келтириб турибди.

Шабнам: – Замон Ашрафович! Мени бу режаларни тузишдан мақсадим, одамларни иш билан таъминлаш. Қанчадан-қанча иқтидорли юртдошларимиз ўз Ватанини ташлаб бошқа юртларга иш қидириб кетмоқда. Агар режаларим амалга ошса, уларни шу ерда иш билан таъминлаган бўламиз. Завод келтирадиган фойда ҳам яхши бўлади.

Замон Ашрафович: – (Шабнамга қарата) Шабнам, сизга албатта ёрдам берамиз. Демак, маблағ топиш керак. Ўрол Сафарович, тушундингизми?

Ҳоқим муовини: – Режага киритиб иш бошлаймиз.

Замон Ашрафович: – Табриклайман сизни, Шабнам, ишни бошлаймиз. Бир ҳафтадан кейин менга ҳисобот берасизлар.

САККИЗИНЧИ САҲНА

Россия. Москва. Иринанинг офиси. Ўзига хос анжомлар билан тузатилган офис.

Ирина: – Қодир, сенга топшириқ бор! Ҳозир Славик билет олиб келади. Тошкентга учасан. Аэропортда сени Вадим билан ҳалиги ўзбек ҳамкоримиз кутиб олишади, биз олишимиз керак бўлган заводни қўлдан чиқиб кетиш хавфи борга ўхшаб қолди.

Қодир: – Ҳаммаси яхши бўлади. Завод қўлдан чиқмайди.

Ирина: – Кўрамиз... Сен заводнинг қаерда жойлашганидан ҳам хабаринг йўқ. Ҳамкорларимизни ҳам билмайсан. Кўзинг кўр, қулоғинг кар! Яна ҳаммаси яхши бўлади дейсан...

Қодир: – Ҳечқиси йўқ. Ўзбекистонга боргач билиб оларман.

Ирина: – Гапнинг қисқаси, ўша ҳудуд маъмурияти ўзгариб, янги раҳбарлар келибди. Шерикларимизнинг думини тугишибди. Демак, ўзбеклар билан қилинадиган иқтисодий алоқаларга қонун аралашмоқда. Қонун аралашдимми, даромаднинг чўғи пасаяди. Тушундингми?

Қодир: – Тушундим.

Ирина: – Тушунган бўлсанг яхши... Мана бу заводнинг манзили. Мана бу қилиниши керак бўлган ишлар режаси. Танишиб чиқ. Нега жимсан? Борасанми?

Қодир: – Бораман, албатта бораман.

Ирина: – Фақат ақл билан иш тут. Бу дейман, ўзбеклар ҳам бизнес, тадбиркорликнинг сирини билиб олибдиларми? Ўша заводни бир ўзбек аёли олиб ишлатмоқчи эмиш. Тасаввур қил, ўзбек аёли завод эгаси. Бизнесмен!

Қодир: – Бунинг нимаси кулгили?

Ирина: – Ўша аёлни нима қилиб бўлса ҳам кўнглини олиш керак. Йўлини топ! Вадимга айт. Қурумсоқлик қилмасин. У аёл мен таклиф қилган пулни эшитса, рози бўлади. Бўпти. Омадингни берсин. Тўхта! Яна бир гапим бор!

Қодир: – Нима дейсан?

Ирина: – Тўғриси айт, ичингдагини яширма. Барибир кўзларинг айтиб турибди.

Қодир: – Нимани?

Ирина: – Сен ўзгариб қолгансан... Анавинг келиб кетгандан бери ўзгаргансан.

Қодир: – Гапинг шумиди?

Ирина: – Хотининг келиб, бир бало қилиб кетди сени. Сезиб турибман, мендан ... кўнглинг совиган.

Қодир: – Қўйсанг-чи шу гапларингни.

Ирина: – Мен сени яхши кўраман, Қодир. Анавилар шаҳарнинг қоқ марказида ўзбекча миллий ресторани очиш учун тўлаган пуллариингни тортиб олиб, ўзингни чалажон қилиб ташлаб кетганида ҳам, бир ярим йил касалхонада даволаниб ётганинда ҳам, хотининг эмас, мана мен турганман ёнингда.

Қодир: – Ўша ярамаслар мени синдиришмаганида, аллақачон бизнесим юришиб кетарди! Мени даволаганинг уларнинг қўлидан қутқариб қолганинг учун, мана беш йилдирки, сендан бир чақа ҳам сўрамадим. Ҳатто уйимга ҳам бир тийин жўнатмадим.

Ирина: – Ҳа, мендан ҳеч нарса сўрамадинг. Сен гўёки ўз ҳаётинг учун менга бож тўладинг. Чунки сен... жудаям мағрурсан. Қодир, мана шунинг учун ҳам сени яхши кўраман.

Қодир: – Мен ҳам сени яхши кўраман, Ирина. Қилган яхшиликларинг эвазигагина эмас, мендек синиб бўлган одамнинг кўнглига нур бера олганинг учун ҳам яхши кўраман.

Ирина: – Мен сенга ишонаман, Қодир! Агар анави завод муаммосини ҳал қилсанг, ҳаммаси бошқача бўлади. Сенга ресторанимни бераман. Ўзинг юргизасан... Бизнесни мендан кам тушунмайсан... Жуда катта даромадга эга бўласан... Кейин оиланга ҳам яхши бўлади. Шунча йил торган азобларингга чек қўйилади.

Қодир: – Хавотир олма, қолган гапни қайтиб келганимда гаплашамиз.

Ирина: – Қодир, кўнглим сезиб турибди. Сен энди... Қайтиб келмасанг керак...

Қодир: – Қўйсанг-чи, нега ундай дейсан?

Ирина: – Билмадим, билмадим. Сенга қаттиқ боғланиб қолганман. Қайтиб келмасанг... мен нима қиламан?

Қодир: – Ҳаммаси яхши бўлади.

Қодир Иринани кучади. Улар бир зум бири-бирига термулиб туришади.

ТЎҚҚИЗИНЧИ САҲНА

Ойдин момонинг ҳовлиси. Яна ўша манзара. Ойдин момо супада ўтирибди. Нимадир тақиллайди. Ойдин момо ҳушёр тортиб қараб қолади. Атрофга синчиклаб қулоқ тутади. Саҳнага худди ўғри каби Қодир кириб келади. У онасининг ўзи томон қараб турганини кўриб, жойида тўхтаб қолади. Кампир сўниқ нигоҳлари билан у томонга қараб турибди.

Ойдин момо: – Ҳой ким келди? Ҳовлида ким бор? (Қодир тўхтаб турган жойида тахта бўлиб қотиб қолади) – Ким у? (Қодир турган жойида онасининг кўр бўлиб қолганини сезади. Ортига бир-икки қадам тисланади)

Шу пайт ҳовли эшиги томонидан нимадир тарақлайди. Кимнингдир жаҳл билан бақиргани эшитилади. “Туш олдимга, қани юр, сендай боланинг борида йўғи яхши, номард!” Қодир шошиб қолади ва ҳовлидаги сават ортига бекиниб олади. Саҳнага қўлида таёқ, ўғли Қудратни олдига солиб Чори бобо кириб келади. Бобо ўғлига таёқ ўқталади.

Чори бобо: – (Удағайлаб) Юр! Тез-тез юр! Сендай нокас ўғилнинг боридан йўғинг яхши.

Қудрат: – (Бироз тисланиб) Ота, қўйинг, ота! Айтдим-ку, керак эмас деб! Мана! (Қўлидаги тузун халтани супага қарата отади. Бу Шабнамдан олиб кетилган елим халтадаги пул) Ота, энди қутулдимми?

Чори бобо: – (Ҳазабланиб, супада ўтириб нима бўлаётганини англаб-англамаган Ойдин момога боши билан ишора қилиб) – Момонгдан кечирим сўра, бола! Сўра кечирим.

Ойдин момо: – (Аланглаб) Нима гап? Нима бўлди. Чори бобо, сизми? Тинчликми?

Чори бобо: – (Ўкиниб) Тинчлик бўлса шу ерга келармидим. Қариганимда манави бўйнинг узилгур шарманда қилиб ўтирибди-да, Ойдин момо! Нимасини айтай. (Бобо супага ўтиради. Қудрат ҳовли ўртасида сўппайиб, ерга қараб турибди... Бобо энди ўғлига қарата) Нега қоққан қозикдайсан! Тили забонинг танглайингга ёпишмаган бўлса, момонгдан кечирим сўра! Ҳой, Қудрат, нега гарангсийсан?

Ойдин момо: – (Нима гаплигини англаб) Қўйинг, Чори бобо, уришманг? Қудратингизда айб йўқ, айб менда... Менинг боламда. Қудрат нима қилсин? Бизнесам аҳволимизни танг қилган менинг болам, олисларда саргардон болам айбдор.

Қудрат: – (Тутулиб) Мени кечиринг, момо! Тавба қилдим, момо! Пулингиз ҳам, ерингиз ҳам керакмас, момо! (Кўзига ҳам ёш олади...) Фақат қарғаманг, оғринманг, момо, тавба қилдим! Ўша кундан бери ҳаловатимиз йўқ. Кенжа болам ўрнидан туролмай қолди. Ёш болакайнинг алаҳсигани ёмон бўларкан! Иситмаси тушмаяпти, момо! Қарғиш боламни уриб кетмасин, момо!

Чори бобо: – (Уф тортиб) Ойдин момо, бу гўрсўхтани кечиринг, момо! Харом-хариш билан ҳалолнинг фарқига бормаи қолишган булар...

Ойдин момо: – (Кўлини силтаб) Ҳай-ҳай, Чори бово! Ундай деманг! Мен ҳеч кимни қарғамадим. Қарғамайман ҳам. Менинг ўзимни Худо қарғаб, Худо уриб қўйибди. Йўқса тойдай тосирлаган болам ит изғимайдиған ерларда элдан чиқиб, дину диёнатдан чиқиб гулдай хотинини ташлаб, ғунчадай қизини хору зор қилиб санқиб, сандироқлаб юрармиди, Чори бово! Мени бировни муҳокама қилиш, бировни қарғашга ҳолим борми, Чори бово! Қарғасам мен ўзимни қарғайман, Чори бобо...

Чори бобо: – (Ўйчан...) Ундай деманг, Ойдин момо, ундай деманг!

Қудрат: – (Супадаги пул солинган елимхалтани олиб Ойдин момонинг ёнига кўяди) Мана, моможон! Кечиринг, мени шайтон йўлдан урди, момо!

Ойдин момо: – (Синчковлик билан) Қудрат, Сен ҳам менинг боламни, Қодирни қарғама, Қудрат! (Қудрат чолнинг ёнига ўтиради)

Чори бобо: – (Ойдин момога ачиниб қараб) Ҳей, Ойдин момо, Ойдин момо! Ёшлигимизда не бир азоб-уқубатларни кўрмадик-а? Бир бурда зоғора нон учун ишлардик – ўрни ўриб, кирни қирардик.

Ойдин момо: – Нимасини айтасиз!

Чори бобо: – Бугун, шу дейман одамлар орасида оқибат кўтарилаяптими дейман! Эсингиздами, аналаримиз болалигимизда хирмон бошига етаклаб борарди. Оталаримиз урушда, биз оч. Шундай пайтда раисимиз эл оқсоқоли Ориф бово, жойи жаннатда бўлсин, охирати обод бўлиб, гўри нурга тўлсин, хуллас, шу Ориф раис раҳматли энамга, қишлоқ аёлларига айтаркан, шу ўзларинг ҳам, болаларинг ҳам хирмонга оёқларингга нисбатан икки-уч размер катта калиш кийиб келинглари, болаларинг ўзларингнинг калишларингни кийсин деркан... Сабаби катта калиш билан хирмон ораласанг, калиш ичига дон кириб қоларкан... Уйга қайтишаётганда биров текшириб ўтирмаскан... Ўша калишларда қолган донни кечқурун аналаримиз уйда дастурхонга тўкиб, бола-бақрага қурмоч қилиб бераркан. Ҳеёй, не-не замонлар ўтди-да. Худога шукр, бугун қаранг, тинч-хотиржамлик, тўкин-сочинлик... Фақат осонни ости, енгилнинг устидан ўтмай ишлаш керак. Кўнглингизга келмасину, мана шу томорқангиз ҳам (Қудрат шу пайт безовталаниб отасига қарайди...) Бемалол уч-тўрт рўзғорнинг қозонини қайнатади.

Ойдин момо: – Шунга қуяман-да... Уйингда имконинг бўп туриб, аллақерларда изғиганинг нимаси?

Чори бобо: – (Қудратга қараб) Биздикиям шу! Аллақерларга йўртгани йўртган.

Қудрат: – (Норози оҳангда) Ота... Ота!

Ойдин момо: – Ҳа, энди боладан ёлчимасак қийин экан... Элдан чиқиб қоларкансан!

Чори бобо: – Гапингизда жон бор! Элнинг дуоси яхши-да! Эл суйганни Худойим ҳам қўллайди. Гап келди, айтай, ўшандай оғир қаҳатчиликларда элдан дуо олган раҳматли Ориф раиснинг икки дунёси обод бўлди. Болалари тагли-тугли. Бир ўглини бутун мамлакат танийди. Қахрамон бўлди. Ўзбекистон Қахрамони! Кўпнинг дуоси кўл деб шуни айтадилар-да...

Ойдин момо: – Гап сотиб ўтирганимни қаранг! Чори бобо, кўзим шуйтиб қолди... Қани, дастурхонга қаранглари...

Чори бобо: – (Хижолатли ҳолатда) Дардини берган Худойим шифосини ҳам беради. Энди биз қайтсак! (Қудратга қараб) Энди, бу, адашган болани кечирдингизми?

Ойдин момо: – Кечирдим. Кечирмай ўлдимми?

Қудрат: – Раҳмат, момо, раҳмат.

Чори бобо: – (Дуога қўл очиб) Омин, Оллоҳни ўзи асрасин. Қодир болангиз ҳам эсон-омон келиб, Сизни бағрига олсин, суянч бўлсин! Оллоҳу Акбар.

Ойдин момо: – (Фотиҳа ўқиб) Айтганингиз келсин!

Саҳнага югиргилаб Шабнам кириб келади. Хурсанд-хушчақчақ... Кампирни бориб кучади...

Шабнам: – (Ҳовлиқиб) – Эна, энажон! Жоним энам!

Кампир: – (Ҳайрон ҳолатда) Ҳа... Нима бўлди. Нима бўлди, қизим.

Шабнам: – Эна, энажон! Энажоним, зўр иш бўлди. Кредит олдим. Завод ўзимизда қоладиган бўлди. Кейин ҳалиги тўқув дастгоҳини ҳам ишлатамиз. Қишлоқ аёллари ишли бўлади, эна! Заводга ёшларни жалб этамиз. Энажон, ҳали кўрасиз, кўзингизни ҳам даволатаман. Яхши дўхтирларга олиб бориб кўрсатаман, эна!

Момо: – (Шабнамни эркалаб) Айланай, она қизим, барака топ. Менинг сендан, набирам Дилдорамдан бошқа суянчиғим қолмаган. Шулар эл-юрт корига яраса бас... Ҳой қизим (Шабнамга қарата) Неварамдан хабар борми?

Шабнам: – Набирангиз Тошкентда. Мусобақага қатнашаяпти. Энажон, кечиринг, сизга айтмагандим. Хавотирланасиз деб ўйлагандим, эна. Бутун қишлоқ кузатиб турибди, эна. Худо хоҳласа ҳаммаси яхши бўлади, энажон!

ЎНИНЧИ САҲНА

Тун маҳали. Қоронғилик. Супада Шабнам телевизор кўриб ўтирибди. Телевизорда спорт ўйинларидан лавҳа берилаяпти. Ҳовли эшиги тақиллайди.

Шабнам: – Ким у? Ким?

Ташқаридаги овоз: – (Қудратнинг овози) Менман, бойбича, эшикни очинг!

Шабнам: – Алламаҳалда нима қиляпсиз? Яна нима керак сизга?

Қудратнинг овози: – Очинг-е, бойбича, очинг, гап бор!

(Эшик баттар тақиллайди. Шабнам супа томонга қараб кампир уйғониб қолмасин деб хавотирланиб қарайди.)

Шабнам: – Ҳозир.

Қудрат: – Асс... Асс... Ассалом, бойбича!

Шабнам: – Тинчликми, нега бунча пишнайсиз?

Қудрат: – Пишнайманми, кишнайманми, сизга зўр янгилик бор ... Ташқарига юринг.

Шабнам: – Қайга борамиз? Ҳозир телевизор кўриб ўтирибман. Бир оздан сўнг мусобақани кўрсатишади.

Қудрат: – Мусобақадан кўра зўр янгилик бор.

Ноилож қолган Шабнам унга эргашади. Улар Қудратнинг ҳовлисига ўтишади. Нураган девор.

Қудрат: – Ана, кечадан бери сомонхонада ўтирибди. Икки кўзи ҳовлингизга қадалган. Охири, Шабнамни чақириб келинг, деди.

Шабнам нураган деворга суяниб турган қора шарпага қарайди. Ўша ёққа юради. Кейин бирдан тўхтаб қолади. Ортига тисланади. Оғир мусиқа. Ҳалиги шарпа ҳам ўрнидан туради.

Шабнам: – (Охиста) Келдингизми, Қодир ака!..

Қодир: – (Шабнамга қараб юриб) Шабнам! Шабнам!.. Мени кечир... Мен номардни кечир... Менинг юзим йўқ, юзим йўқ, Шабнам! Энамнинг кўзини кўр, қизимни етим қилган, сени хўрлаган дайдиман, Шабнам.

Шабнам: – (Йиғлаб) Қодир ака, ундай деманг! Мен Сизни қайтишингизни билардим. Сиз ўзингизни айбладингиз, ўзингизни ўзингиз кечирмадингиз. Лекин мен Сизни билардим...

Қодир: – (Ўқинч билан Шабнамга қараб туради. Саҳна нимқоронғусида икки шарпа бир-бирига қараб турибди) – Шабнам, мен ўзимни кечиролмайман! Мен энди ҳеч кимга керакмасман, Шабнам! Ҳа, ҳатто Сенга ҳам! Қизимизга ҳам! Онамга ҳам! Ҳа, ҳатто ўзимга ўзим керакмасман. Мен ҳаётни бой бердим.

Шабнам: – (Унга яқинлашиб) Йўқ... Йўқ! Сиз яна ўзингизга ўзингиз ҳукм ўқияпсиз. Сиз, Сиз менга, оиламизга кераксиз, Қодир ака! Мен ҳаммасини тушунаман, Қодир ака! Сизнинг ниятингиз, мақсадингиз яхши эди, бироқ, мақсадга борар йўлда адашдингиз. Буни тузатса бўлади. Мен Сизни соғинганман, Қодир ака... (Ерга тиззалаб чўкиб ўтириб олади... Уввос тугиб йиғлайди. Қодир ҳам келиб унинг қаршисида тиззалаб ўтириб олади ва улар шу ҳолатда бир-бирини кучишади.)

Қодир: – (Титраб) Мени кечирдингми, Шабнам?

Шабнам: – (Титраб) – Ундай деманг, Қодир ака! Ундай деманг. Сиз яхши одамсиз, Қодир ака!

Қодир: – (Ўқинч ва ҳаяжонли ҳолда) Сен менинг зимистон дунёмни ёритдинг, Шабнам!

Шабнам: – (Эркаланиб) Бу дунёда ҳар бир одамнинг қуёши бўладими?

Қодир: – (Уни қучиб) Ҳа... Ҳар бир одамнинг ўз қуёши бор! Менинг қуёшим Сен! Менинг қуёшим уйғонди, Шабнам! Уни Сен уйғотдинг.

Мусиқа янграйди. Шу пайт саҳнага шаталоқ отиб, шайтонлаган ҳолда, қўлларини ҳавога силки-тиб, бақириб-чақириб Қудрат кириб келади. Шабнам билан Қодир ўрнидан туриб, ҳайрат билан бир-бирига суяниб туришади.

Қудрат: – (Бақириб хурсанд ва ҳушчақчақ ҳолда) Оҳ-ҳо-ҳай! Чемпион бўлди! Яшасин... Қойил... Чемпион бўлди. Қизларинг... Сизнинг қизингиз Дилдора чемпион бўлди!.. Нега қоққан қозикдай турибсизлар! Дилдора чемпион бўлди... Ана, телевизорни кўринглар! Яшасин Дилдора!..

Қодир билан Шабнам кутилмаган бу хабардан жойида бир лаҳза серрайиб туришади-да, мажолсизланиб деворга суяниб ўтириб қолишади.

Шабнам: – Дадаси, қизингиз чемпион бўлди!... Энди армоним йўқ, Қодир ака! Худого шукур, ўзингиз бизга эгалик қилинг, қизингизга, онангизга, оилангизга эга бўлинг, Қодир ака!..

Қудрат яна ҳушчақчақ ҳолда саҳнадан чиқиб кетади. Улар яна серрайиб, бир-бирига қараб туришади. Шу маҳал югурганча саҳнага Қудрат Ойдин момо билан кириб келишади.

Момо: – (Қоқиниб-суриниб) Болам!.. Келдингми, болам!..

Қодир: – Энажон.. Мени кечиринг, эна...

Қодир сўқир энасининг кўксига бош қўйиб йиғлайди.

ЎН БИРИНЧИ САҲНА

Ясаниб кийиниб олган Шабнам, Қодир, Ойдин момо, Қудрат, Чори боболар янги қурилган дастгоҳ олдида туришибди. Ҳамманинг кайфияти кўтаринки. Ҳамма қарсак чалади.

Чори бобо: – Қойилман, қизим, барака топ! Анави ипак ўрамини чапдаги ғалтакка боғласанг яхши бўлади, дастгоҳнинг ўқини озроқ пастга туширинглар. Ана шундай. Биринчи йўлдан қизил ипни қўйинглар. Ҳа, яшавор!

Шабнам: – (Завқланиб) Бу дейман, дастгоҳни ишлатиш ҳалиям ёдингизда экан-да, Чори бобо!

Чори бобо: – Раҳматли бобомнинг олдида пилдираб юрардим-да. Ўшанда олти-етти ёшли бола эдим. Қаранг, барибир ёдимда қолибди.

Шу маҳал саҳнага уст-бошига спорт кийими кийиб олган Дилдора кириб келади. У югуриб келиб онасининг бўйнидан қучиб олади. Она йиғлаб қизини бағрига олади.

Дилдора: – (Ҳаяжонда) – Ойижон! Сизни соғиндим, ойижон

Шабнам: – (Кўз ёш тўкиб) Мен ҳам! Табриклайман қизим!

Дилдора: – Раҳмат, ойижон! (Яна онасининг бўйнига осилади)

Шу пайт Дилдора чопиб бориб кампирни ҳам кучади

Дилдора: – Моможон, жоним момом! Сизни яхши кўраман, момо!

Момо: – (Дилдоранинг юз-кўзларидан тинимсиз ўпиб) – Болажоним, Дилдора болам! Келдингми? Келдингми, болам!

Шу пайт саҳнадаги Қодир ўнғайсизланади, ўз ҳаяжонини яширолмайди. Кўзига ёш келиб, қизи томон юради. Қизи ҳам отаси томон қараб тош қотиб туради. Сўнг бор овозда чинқириб юборади.

Дилдора: – Отажоним! Отажооним! (Дилдора югуриб бориб ўзини отасининг бағрига отади. Орага жимлик чўқади. Замон ҳам бир оз сукут сақлайди. Сўнг.)

Замон Ашрафович: – (Бағрини очиб) Қодиржон, қўйворинг! Қизимни мен ҳам қутлай! (Отаси бағридан базўр бўшаган Дилдорани бағрига босади.) Табриклайман, Дилдора! (Сўнг саҳнага қарата) Хўш, ҳаммаси тайёрни? Бошлаймизми? Қани, эна, битта дуо килинг!

Ойдин момо: – Умрларингдан барака топинглар! Ризқи насибаларинг мўл бўлсин. Бошлаган ишларингни роҳатини кўринглар. Бу тўқув дастгоҳи менинг отабоболаримдан қолган. Вақти-соати келиб, неча йилдан бери ёруғлик кутиб ётган дастгоҳлар ишлай бошласа, ажлодлар руҳи ҳам шод бўлади.

Замон Ашрафович: – (Қатъият ва ишонч билан завқланиб) Раҳмат, Шабнамхон! Раҳмат, ҳаммангизга ташаккур! Эзгулик йўлида қўйилган қадам барибир хайрли бўлади! Ўзингиз кўриб турибсиз! Тўғри йўл ташган манзил чароғон бўлади! Оддий, ўзбекона, содда ва соф фалсафанинг нечоғлик ҳаётийлигига сизлар, бутун кишлок, туман аҳли гувоҳ бўлиб турибди.

Халқимизда бир асл гап бор: “Бирники мингга, мингники туманга” деган. Бу гап бежиз айтилмаганига бугун гувоҳсизлар. Ҳаётдаги исботини кўриб турибмиз.

Шу ёруғ ният, шу ёруғ ўй билан озод Ватанимиз равнақи, халқимиз фаровонлигига хизмат қилаяпсиз.

Ватан! Ватан аслида мана шу ердан, ҳа, мана шу уй, мана шу остонадан бошланади. Халқнинг жипслиги, халқнинг аҳиллиги эса мана сиз каби содда ва самимий инсонларнинг ҳамкорлиги, бир ёқадан бош чиқариб эзгу мақсад йўлида бирдам ва бардам бирлашишидан бошланади.

Шундай экан, шу Ватан эртаси йўлида қилинган ҳар бир ишнинг ўзи бугунги кунда чин маънодаги қаҳрамонлиқдир. Ватан боғида бир туп кўчат эккан инсон тўғри маънода қаҳрамондир. Ватаннинг мустаҳкам иморати учун сидқидилдан бир ғишт қўйган инсон ҳам қаҳрамондир. Барча буюк ишлар ана шундай қаҳрамонликлар эвазига амалга ошади. Эзгуликнинг эса катта-кичиги, эрта-кечи бўлмайди!

Бизга ҳеч ким ҳеч қачон ташқаридан келиб, биз хоҳлаганимизчалик ҳеч нарсани яратиб, бунёд этиб бермайди. Биз нимага эришсак ўз кучимиз билан эришамиз. Ақл-идрокимиз, ўз меҳнатимиз эвазига эришамиз. Чунки Ватан биз билан! Биз ўз уйимизни обод қилсак, демак Ватанимизни обод қилган бўламиз.

Юртимизда тадбиркорликка кенг йўл берилганлиги эса, улкан тарихий бунёдкорлик ва тараққиётга ҳар биримизнинг дахлдор эканлигимизни кўрсатади. Улуғ соҳибқирон бобомизнинг бир гапи бор: “Азми қатъий, тадбиркор, ҳушёр, мард ва шижоатли бир киши мингта тадбирсиз ва лоқайд кишидан афзалдир”.

Шундай ҳақиқатни англаган ҳар бир кишининг юрагида Юртбошимизнинг “Биз ҳеч кимдан кам эмасмиз. Биз ҳеч кимдан кам бўлмаймиз!” деган қатъиятли, ўтли даъватлари акс-садо бериб туради.

Раҳмат, Шабнамхон! Ҳаммангизга ташаккур! Бугун сизлар бунёдкор халқнинг бунёдкор вакиллари сифатида ўзингизни намоён қилдингиз! Раҳмат!

Тамом.

Бахтиёр TEMУP

Оташ җоғларимга соғинч бўлди ёр

* * *

Гулюзим, гулгун юзим, сенга гул уздим ўзим,
Шул экан иқрори ишқ даста гул чўздим ўзим.

Севги бу осмон экан, вулқон экан, тўфон экан,
Бу ишқ уммонида шодланиб суздим ўзим.

Васлига етмоқ учун изладим минг битта йўл,
Ғофилу ошиқларин баридан ўздим ўзим.

Энг ширин тушлар мисол қолсин висоли тасвири,
Кетгали ёр куймадим завқини чўздим ўзим.

Дўстларо, айб этмангиз олддадур сидқ фурсати,
Бу маҳал улфатчилик аҳдини буздим ўзим.

СОҒИНЧ

Дилимда уйгонди кўҳна ғамларим,
Кечди юрагимда олтин дамларим.

Оташ ҷоғларимга соғинч бўлди ёр,
Қайтмас лаҳзаларда бор аламларим.

Нечун наволарга солди ўйлари,
Шуъла сочди ичда ўчган шаъмларим.

Ёдга тушар дўстим содда, камтарин,
Дилрабо ҳажридан нақд ситамларим.

Роҳи норавонда йўқотдим, ҳайҳот,
Бежавоб бўлди-ё меҳр, карамларим.

Йўқлик юҳо экан, борлиқ чаманзор,
Умр ҳикматлиги бўлди англарим.

“Етар, кетгум” демоқ на мушкул, Раббим,
Бир замон тўлмади кангул, камларим.

Бахтиёр, не тутдинг иштоб дунёда,
Сатру сўзда бори йиғиб – жамларим.

* * *

Сиз қозогдан ясалган одам,
Қалтирайди елкаларингиз.
Йўқ, суюниб бўлмайди ҳеч ҳам –
Сиз қозогдан ясалган одам...

Сиз ёлгондан ясалган одам,
Ҳақ устида тўролмас ҳар он.
Ростлик завқин билолмас гирён,
Сиз ёлгондан ясалган одам...

Сув устига қаср қургансиз,
Сув парига ошиқ бўлсангиз.
Ошиқ бўлиб нима қилсангиз?..
Сиз хаёлдан ясалган одам...

Қундузхон ҲУСАНБОЕВА,
педагогика фанлари доктори

КЎНГИЛДАН СИЗГАН САТРАЛАР

Ўзбекистон халқ шоири Ҳалима Худойбердиева қаламига мансуб “**Мен сени топгандим...**” шеъри мазмун-моҳияти билан кўнгил битиги ҳисобланади. Унда баланд орзулар дунёсида кезган ёш бир қалбнинг изтироблари самимий тасвирланган.

Бу асарнинг қаҳрамонини барча шеърларга “эгаллик” қилувчи қиёфасиз “лирик қаҳрамон” дейиш, менимча, ўринли эмас. У ҳеч кимга ўхшамаган, ўз қалби ва ўзгача туйғулар соҳиби. Шунинг учун шеър қаҳрамонини оддийгина қилиб Қиз деб аташ мумкин. Унда, аввало, Қизнинг ёшлиқда билиб-билмай қилиб қўйган хатоларидан чеккан изтиробни, бунинг устига шу хатолар туйғули иккинчи бир қалбнинг бесабабдан-бесабаб жабрланганини ҳис қила туриб кўнгилдан кечаётган руҳий қийноқлари тасвирланган. Мазкур битикдаги ҳар бир мисра рост. Бор-йўғи уч банддан иборат бу шеърнинг ҳар бир сатридан кўнгил дардининг зардоби сизиб турибди.

Бу шеърда, менимча, адабиёттанувдаги назарий ўлчовлардан кўра руҳият мезонлари билан ёндашиш маъқулроқ бўлади. Чунки қаҳрамон руҳиятидан тўкилган туйғулар кўнгил кишиси бўлган шеърхонни мувозанатдан чиқаради, қалбини жунбушга келтиради. Бундай безовта вазиятда шеърхон ҳам самимий бўлади.

Ўрни келганда шуни ҳам айтиб ўтиш жоиздир, бу шеър асосида яратилган Ҳилола Ҳамидова ижросидаги қўшиқ сўзнинг таъсир кучини янада оширган. Маълумки, шеърни ҳамма ҳам ўқийвермайди. Айримлар ўқиса ҳам моҳиятига киравермайди. Шеър қўшиққа айланганда, хусусан, сўз билан куй бир-бирига монанд келиб, ҳар иккиси кўнгилдаги туйғулар билан ҳамоҳанг бўлганда, сўзнинг таъсир қудрати янада ортади. Баъзи қўшиқлар бор, муסיқаси ёқимсизлигидан таниш шеърнинг, гўзал сўзнинг таъсир кучи ҳам йўқолиб кетади. Ҳ. Худойбердиеванинг мазкур шеърига куй ёзган бас-такор сўзни шунчалар нозик ҳис қилган, унга монанд куйни кўнгил билан топганки, қўшиқ самимий ижроси

билан тингловчига ҳузур бағишлайди. Унинг асаб томирларини бўшаштириб, маънавий озуқа беради.

Шеърнинг биринчи мисрасидаёқ қаҳрамоннинг романтик туйғулар соҳиби эканлигини кўриш мумкин:

*Мен сени топгандим, аммо яхши қол,
Сен: “Яхши қол!” – дегил, “Кўришгунча”мас.
Бул қуёш ҳали кўп ол бўладир, ол,
Бул ой ҳам умримга кўп қиладир қасд.*

Мисрадаги “**топгандим**” сўзи шундан далолат беради. Инсон “топдим” деган сўзни қидирган, истаган ёки орзу қилган нарсасига эришганда қўллайди. Демак, Қиз Жабрланувчи тимсолида ўзининг орзусидаги илк муҳаббатини, унинг ишқида телбавор Мажнунни топдим деб ўйлаган. Шу мисранинг ўзидаёқ “**аммо**” сўзининг келтирилиши унинг адашганлигини, муҳаббат борасида биринчи хатога йўл қўйганлигини кўрсатади. Тийиқсиз туйғулар етовида юрган, хаёлан оқ отлик шаҳзодани кутган бўй қиз ўз наздида истаклари, баландпарвоз орзуларига эришган эди, лекин у висолдан кутилган натижани – бахтдан мастлик лаззатини туёлмади. Орзулари сароб бўлиб чиққанини тезда пайқайди.

Албатта, шеърда кўнгилдаги муҳаббатнинг топилиши билан унинг сароб эканлигини англаш ва бу муҳаббатдан воз кечгунгача бўлган оралиқдаги ҳаёт машаққатлари, “**яхши қол**” деган қарорга келгунгача руҳиятда рўй берган кураш ҳамда бу жараёндаги қийноқлар ҳақида ҳеч сўз дейилмайди. Орадаги бутун бошли ҳаёт “**топгандим**” ва “**аммо**” сўзлари ҳамда улар орасидаги тиниш белгига жойлаштирилгандек тасаввур пайдо бўлади кишида: “*Мен сени топгандим, аммо яхши қол*”. Буни руҳи безовта шеърхон ўзи англаб олади.

Кўринадики, Қиз жуда катта журъат эгаси. Одатда аёллар итоаткор, тақдир етовига бўйсунувчан яратик бўлади. Аёл табиатан орқасида суянчиғи бўлишига мойил. Шоиранинг қаҳрамони эса исёнкор. У тақдирга

қарши чиқа олган, узул-кесил қарорни қабул қилишга ўзида куч топа билган аёл. Бунга ҳамма аёл ҳам қодир эмас. Қиз эртага ҳаётида нималар бўлишини, келажакда уни қандай синовлар кутаётганини билмайди, лекин муҳаббатсиз яшашни, айбсиз бир одамни алдашни истамайди. Қолаверса, нега шундай қилаётганини асослаб ҳам ўтирмайди. Унинг асоси шеърхонга бутун матн мутолааси давомида аён бўлади.

Шеърнинг иккинчи бандида ғамга ботган «айбдор» ўз ёғига ўзи қовурилайётгани тасвирланган:

*Сен шерик бўлмайсан энди ғамимга,
Дарвоқе, ҳеч қачон шерик қилмадим.
Хайр энди, маъзур тут ортиқ-камимга,
Мен сени Лайлидай сева олмадим.*

Қиз дард-изтиробларини ҳеч ким билан бўлишолмайди, жабрдийда йигит билан-ку, инчунун. Чунки у билан авваллари ҳам ҳеч нарса ни ўртоқлашмаган, на ғамига, на шодлигига уни шерик қилган. Боиси – улар бошқа-бошқа дунёнинг одамлари. Қиз жабрдийда йигитни камситмайди, лекин йигит уни ҳеч қачон тушунмаслигини ҳам яхши билади. Йигитдан ёзғирмайди ҳам. Бу йигитнинг ҳам айби эмас. Балки мана шу ҳақиқат Қизнинг дардини енгиллаштирар?! Виждони олдида ўзини оқлашга асос бўлар?! Буларнинг ҳаммасини англаб етган, фақат кечроқ тушунган Қиз ошиғига бор вазиятни тушунтиришга ҳаракат қиларкан, ҳамма-ҳаммаси учун уни кечиришини сўрайди: “...маъзур тут ортиқ-камимга”.

Ҳаммасига ақли етиб турган Қиз қандай қилиб ошиғини Лайлидек сева олсин? Маъшуғини Лайлидек севиш – ошиқ учун ўзликдан кечиш-ку! Шеърда жабрланувчининг ўзи, унинг табиати ҳақида ҳеч нарса дейилмаган. Лекин Қизнинг назарида у Лайлидек севишга муносиб эмас, туйғулари жўш урган, орзулар қанотида учиб юрган қиз истаган одам эмас. Шундан келиб чиқиб жабрланувчи йигитнинг табиатини тахмин қилиш мумкин. Агар у туйғулар кишиси бўлганида шоиранинг қахрамони: уни “Лайлидай сева олма”гани учун ҳижолат чекмаган бўларди. Қолаверса, севиш ёки севмаслик инсоннинг ихтиёрида эмас. Севиш – кўнгилнинг иши. Уни одам ақли билан бошқаролмайди. Агар муҳаббат ишига ақл аралашса, у муҳаббат эмас, манфаатга айланади. Демакки, бу туйғу рост бўлмайди. Шеърнинг қахрамони – Қиз эса ёлғонларга қодир эмас. Ўзини ҳам, ўзгани ҳам алдагиси йўқ. Шунинг учун ўзида мардона кетишга журъат топа олган. У тақдирга тан бериб, бориға шукур қилиб, кўниқиб яшайверадиганлардан эмас. У бошқача яшашга буюрилган одам. Шу боис ошиғидан

чинакамига рози-ризолик тиламоқда, абадул-абад видолашмоқда: “Хайр энди...”.

Шеърнинг учинчи бандида асар қахрамонининг жабрланувчига ачинаётгани яққол сезилади:

*Ўртанма бул хато мушуқларидан,
Ё раббий, лаҳзада бор орзулар пуч.
Мен ҳам қайдан билай ишқ йўлларида –
Мажнун эмас, Сенга келаримни дуч...*

Мазкур вазият – ҳар икки қахрамон тушиб қолган ҳолат хато. Бу хатода, балки ҳар икки тарафнинг ҳам айби бордир. Балки улар иккаласи ҳам бир-бирини севмас. Фақат тақдирларида шу кўргилик борлиги учун қовушишгандир. Тўғри, бир хато ортидан кишининг бошига олам-олам ташвишлар ёғилиши мумкин. Улар кишини ҳам жисман, ҳам маънан қийнайди. Айниқса, фикр кишиси кўпроқ кийналади. Демак, шеърнинг иккинчи қахрамони ҳам маълум даражада фикр кишиси, буни қиз билади. Шунинг учун уни қийналмасликка даъват қилмоқда. Ўртанмасликнинг, албатта, иложи йўқ. Маънан соғлом одам тақдирдаги, ҳаётидаги муаммолардан, айниқса, бу каби номутаносибликдан, ўйламай босиб қўйилган қадамлардан фикрга толмаслиги мумкин эмас, албатта. “Ё раббий, лаҳзада бор орзулар пуч” мисраси мазкур вазиятдан Қиз ҳам, шоира ҳам ларзага тушаётганини кўрсатади. Бу мисрадаги “лаҳза” сўзида “аммо яхши қол” деган видолашув иборасининг айтилгунигача бўлган оралиқ назарда тутилган. Бу сўзни айтган Қизнинг ўзини ҳам бирданга кўрқув босган. Лекин айтилган гап, отилган ўқ – ҳаммаси тамом бўлди.

Банднинг сўнги икки мисрасида шеър қахрамонининг орзуси билан бирга армонлари ҳам ўз аксини топган. У “ишқ йўлларида” Мажнунни учратишни, ўз Мажнунига дуч келишни истаган, Лайлидек севилишни, севишни орзу қилганди. Тақдирларида бундай бурилиш бўлгани учун, албатта Қиз айбдор эмас, лекин инсофли бир одам сифатида у ўзини гуноҳкор ҳис қиляпти. “Мен ҳам қайдан билай ишқ йўлларида – Мажнун эмас, Сенга келаримни дуч...”. Бу Қизга бир умрлик армон бўлиши ҳам мумкин. Ким билади, энди умрининг қолган қисмида у ўз Мажнунини балки топар, балки топмас. Балки шу бахтдир-у, қахрамонимиз бунинг қадрига етмай, унинг бахт эканлигини билмай қўя қолар?! Буни келажак кўрсатади. Инсон олдида нималар борлигини, ҳаётда уни нималар кутиб турганини билмайди.

Хуллас, шоира бу шеърда ўз фикри ва қарашига эга бўлган кўнгил кишисининг чин туйғуларини унинг ўзидек ҳис қилган ва самимий ифодалай билган. Бунга ўқувчисини ҳам ишонтира олган.

Меҳмонимиз – Навоий вилояти ижодкорлари

Азиз журналхонлар! Мустақиллигимизнинг 20 йиллик байрами арафасида турли гўшаларда адабий гурунглар, мушоиралар, нуфузли учрашувлар ўтказилмоқда. Байрам муносабати билан вилоятларнинг ўзига хос адабий даврасини ташкил этяпмиз. Дастлабки навбат – Навоий вилоятига!

Сиз ушбу саҳифаларда Навоийда туғилиб ижод қилаётган, миллий адабий муҳитда танилиб қолган ёхуд энди қўлига ҳаваскорлик қаламини тутган ёшлар ижоди билан танишасиз.

Улар Сизда бир хил таассурот уйғотмаслиги табиий, албатта. Аммо фикр айтишига, ижтимоий фаол бўлишга интилиш бор, баъзан адабий шаклларда ўзгариш қилишга интилувчилар учрайди. Марҳамат, Навоий вилояти ижодкорлари ҳузурингизда.

Таҳририят.

Давр билан ҳамнафас

XXI аср интеллектуал салоҳият, тафаккур ва маънавият асри сифатида инсоният олдида янги-янги уфқлар очиш билан бирга, биз илгари кўрмаган, дуч келмаган кескин муаммоларни ҳам келтириб чиқармоқда. Бугун ёзувчининг башарият эртасини ўйлаб, одамларни эзгуликка, инсоф-диёнат, меҳр-оқибат ва бағрикенгликка даъват этишга қаратилган ҳароратли сўзи ҳар қачонгидан ҳам муҳим аҳамият касб этмоқда.

Мамлакатимиз раҳбарининг “Адабиётга эътибор – маънавиятга, келажакка эътибор” деб номланган жиддий мушоҳадаларга ундовчи, теран фикр-мулоҳазаларларга бой рисоласини ҳаммамиз ўқидик.

“Миллат адабиёти – миллий мафкурадан озиқ олади”. Шу маънода, Президентимизнинг бу рисоласида миллий мафкура бобида амалга оширилиши зарур бўлган кенг қўламли ишлар ҳақида сўз кетади.

Президентимизнинг фикр-мулоҳазалари бугунги ўзбек адабиётининг ютуқ ва камчиликлари рўй-рост айтилгани, амалга оширилиши зарур бўлган қатор масалалар юзасидан тегишли тавсия ва кўрсатмалар берилгани, бинобарин давримизнинг бадиий солномаси бўлгулик етук асарлар яратиш талабини адиблар олдида қўйишга ҳақли эканимиз ўқтирилгани билан ҳам қимматлидир.

“Адабиёт, сўз санъати азалдан халқ қалбининг ифодачиси, ҳақиқат ва адолат жарчиси бўлиб келади” дейди муаллиф. Тарихни бадиий тасвирлаш борасида анча асарлар яратилгани, бироқ замонавий қахрамон образини яратиш борасида ҳануз жиддий

асарлар йўқлигини, мустақиллик йилларида асосан шеърини ривожланганини таъкидлайди. Ва **“Агар биз Ўзбекистонимизни дунёга тараннум этмоқчи бўлсак, унинг қадимий тарихи ва ёруғ келажакни улуғламоқчи, уни авлодлар хотирасида боқий сақламоқчи бўлсак, авваламбор буюк ёзувчиларни, буюк шоирларни, буюк ижодкорларни тарбиялашимиз керак. Нега деганда, улуг адиб Чўлпон айтганидек, адабиёт яшаса – миллат яшайди”**.

Ҳақиқатан ҳам ота-боболаримизнинг кечмишлари, минг йиллардан ортиқ тарихимизнинг бугунгача етиб келгани, аввало адабиёт тўғрисида.

“Адабиётга эътибор – маънавиятга, келажакка эътибор” рисоласининг ҳар бир саҳифасида теран кузатиш ва хулосалар, дадил таклифлар бор. Бугун юртимиз абадиётчилари, ижодкорлари улкан қулайликларни қўлга киритишди. Вилоятимиз раҳбарлари ҳар бир “йилт” этган истеъдодни этибордан соқит қилаётгани йўқ. Улар қаноти остида бугун кўплаб ёш йигит-қизлар қалам тебратмоқда. Бизнинг Навоий вилоятимизда ҳам адабиёт учун мисқолча ҳисса қўйиш ниятида бўлган юзлаб ижод аҳли фаолият кўрсатади. Биз улар ижодидан айримларини “Ёшлик” журнали мухлислари эътиборига ҳавола этишга жазм қилдик.

Азамат ЗАРИПОВ,
Республика Маънавият тарғибот маркази
Навоий вилоят бўлими раҳбари.

Ашурали ЖҮРАЕВ

ТИНЧЛИК ДАРАХТИ

Публицистик эссе

**Тинчлигинг – ҳурлигинг.
Халқ мақоли**

Инсон ва тинчлик сўзи ҳаво билан сувдек эгизак. Чунки инсон ҳамиша тинчликка ташна бўлиб, ҳар куни тинчликни соғиниб яшайди, мудом тинчлик осмонидан нафас олишга интилади. Ҳар тонг тинчлик билан уйғонишни истайди. У қуёшга талпингандай тинчликка талпинади. Тинчликни ота-онасидай, фарзандидай, жигаргўшасидай яхши кўради. Тинчлик инсоннинг жони-жаҳонидир, борлиғи ва ҳаётидир. Шу боис у ҳамиша тинчликка таъзим қилишни муқаддас бурчи, деб билади. Тинчлик пойига бош эгади. Тинчликни бошига тож қилади. Тинчликни жонига жойлайди.

Шоир ёзганидек:

*Ер оҳиста кезар экан самода,
Тинчлик деган зўр неъматга бош эгдим...*

– Бешиқда ётган гўдакларнинг осмондай тиниқ кўзларида, беғубор ва пок табассумида нима акс этган?

– Тинчлик!

– Оналарнинг алласида, ҳар кунги илтижосида, оталарнинг энг ёрқин орзу-тилакларида нима мужассам?

– Тинчлик!

– Боболарнинг дуосида, момоларнинг ўланида айтиладиган биринчи калом қандай сўз?

– Тинчлик!

Тоғнинг улкан чўққисида турган бургутга ҳам, полапонларига тумшуғида сув олиб учаётган қалдирғочга ҳам тинчлик керак. Сувдаги балиқ ҳам тинчлик истайди. Ям-яшил майсалар, ниҳоллар, дарахтларга ҳам тинчлик бағрида ўсади. Табиат эса тинчлик билан барҳаёт, тинчлик туфайли гуллаб яшнади. Тинчлик билан барқарор. Табиат тинчлик билан умрбоқийдир.

*Табиатнинг борлиги ва борлиғи тинчликдан.
Табиатнинг боқийлиги ва баҳори тинчликдан.
Ер шари ҳар лаҳза нафас олар тинчликдан.
Табиатнинг ҳар шомини-ю ҳар наҳори тинчликдан.*

Эй одамзот, сен тинч-тотув яшашни истасанг, уни дарахтлардан ўрган. Тинчлик қандай бебаҳо қудратли кучлигини билмоқчи бўлсанг, тоғларга боқ. Тинчлик умримизни безаб турсин десанг, дарёю денгизлардан ибрат ол! Тинчлик ҳаётимнинг мазмунига айлансин десанг, болаларнинг беғубор кўшиғига жўр бўлгин!

Афсус ва надоматлар бўлсинким, одамнинг душманиям, кушандасиям одам боласи экан. Тинчликнинг бунёдкори ҳам, бузғунчиси ҳам одам экан. Бири тинчликни қанчалар асраб-авайласа ва тинчлик учун қурашса, бошқа бири уруш оловини ёқишга шунчалар ўч бўларкан. Бири тушларида тинчликни кўриб қувонса, бири урушни кўриб севинаркан. Бири тинчлик билан фахрланса, бошқаси уруш кўзгаб ғурурланаркан. Бири тинчликсевар, деган ном қозонса, яна бири урушга даъват этади, уруш оловини ёқиш учун зимдан гугурт тайёрлайди.

Инсон ва тинчлик, инсон ва уруш мавзулари минг-минг йиллик тарих саҳифалари узра ҳамон баҳс қилади, ҳануз мунозара юритади. Бу икки қарама-қарши тўлқин тинимсиз курашда:

*Тинчлик – жон дейди, уруш эса қон.
Тинчлик – ҳаёт дейди, уруш эса қурбон.
Тинчлик – меҳнат дейди, уруш эса кулфат,
Тинчлик – обод дейди, уруш дейди, вайрон.*

Она замин ҳар қандай катта-кичик урушлардан чарчади, бениҳоя толиқди. Бирор-бир гўшада ўқ овози эшитилса, ернинг бағри титрайди. Портлашлардан тупроқларга титроқ киради. Ҳатто бомбалардан тоғу

тошлар ларзага келади. Қудратли денгизлар ҳам уруш овозидан чўчийди, дарё тўлқинлари озор чекади.

Энг даҳшатлиси, тарих урушлардан зада бўлиб кетди, урушлардан зерикди тарих саҳифалари. Бу ҳасратли саҳифалар нолаларга, чексиз фарёдларга, дарду аламларга тўлиб кетди, уруш дастидан. Одам нега уруш қилади, нега урушларни ўйлаб топади, нега уруш учун замин ҳозирлайди? Наҳотки, одам боласи дунёга фақат уруш қилиш, қон тўкиш ва вайрон қилиш учун келса? Тарих ҳали-ҳануз ушбу саволларга жавоб топа олгани йўқ.

*Беҳуда тўкилган қоннинг нидосида
тинчлик оҳ уради.*

*Беғуноҳ узилган жоннинг нидосида
тинчлик оҳ уради.*

*Урушдан ким фойда кўрди, эй жоҳил банда!
Бесабр сохта шоннинг нидосида
тинчлик оҳ уради.*

* * *

Бугун урушлардан афғончалик жафо чекаётган халқни топиш қийин. Болалар уруш майдонларида туғилиб, уруш оловлари ичра улғайиб, уруш билан ҳаётлари барҳам топмоқда, келажаги уруш туфайли барбод бўлмоқда. Бир нафас бўлсин бу заминда урушнинг ажал тегирмони тўхтагани йўқ.

*Афғон тупроғи ҳануз тинчликни қўмсаб яшайди.
Афғон тупроғи ҳамон осойишталикни
истаб яшайди.*

*Бу қадим юрт урушлардан зада бўлиб кетди-ку!
Афғон тупроғи Яратгандан тинчлик
сўраб яшайди.*

Уруш болалаган бу юртнинг тупроғидан уруш ҳиди келади, тош бўлақлари урилганда уруш чинқирғи эшитилади, куйган дарахтларнинг илдизларидан уруш тутуни бурқсийди, майсалар ўқ овозидан титрайди. Шўрлик чумолининг бели лаънати бомбалардан яғир бўлиб кетди...

Юртбошимиз қайта-қайта таъкидлаганидек, Афғонистон масаласини фақат тинчлик йўли билан ҳал этиш мумкин.

* * *

Агар бешик тепасига қарға келиб қўнса, у қағиллаб, бешиқда ётган гўдакнинг тинчлигини албатта бузади. Агар уйга бехосдан илон кириб қолса, тамом, уйдагилар тинчлигини йўқотадилар. Агар қишлоққа бўри ора-ласа, фақат одамларнинг эмас, балки ҳайвонларнинг ҳам тинчлиги бузилиши тайин. Агар Ватанга душман кўз олайтирса, юрт тинчлиги хавф остида қолади. Агар душман ўзингдан чиқса, тинчликнинг ҳоли танг бўлади. Бундай хавфли душмандан Яратганнинг Ўзи асрасин ва Ўзи унинг жазосини берсин!

Ҳар бир даврнинг, замоннинг ўз қушандаси бўлганидек, бугунги тинч ва осойишта дунёнинг хатарли балоси – терроризм номини олди. Терроризм офатлар ва кулфатлар занжирига айланди, энг даҳшатли ва хатарли урушларнинг ўчоғи бўлиб қолди. XX аср –

тарихда атом асри, дея қайд этилган бўлса, XXI асрнинг бошланиши аллақачон терроризм тамғаси билан муҳрланаётир. Камикадзелар асрига айланаётир. Терроризм – диний экстремистик гуруҳнинг уруш ўчоғи ва ашаддий қуроли сифатида кенг қанот ёзаётир. Улар бу қурол билан тинч диёрларни бузишга, тинч шаҳарларни вайрон қилишга, осойишта юракларга ғулғула солишга таҳдид қилаётир. Сокин муҳитларни, тинч гўшаларни бузаётир.

*Даҳшатларнинг энг даҳшати – терроризм,
Ёвузликнинг энг ёвузи – терроризм.
Жаҳолат, ваҳшийлик мужассам унда,
Офатларнинг энг офати – терроризм.*

Жаҳолат илдиз отган вужудда тинчлик кабутари ин қуролмайди. Лекин жаҳолат қанчалар даҳшат солмасин, барибир тинчлик шиддатини тўхтатолмайди, тинчликнинг йўлига ғов бўлмайди, тинчлик тўлқинини кесолмайди. Тинчлик шамолини тўсишнинг асло иложи йўқ. Тинчлик темирдан ҳам мустаҳкам, пўлатдан ҳам қаттиқ, тошдан ҳам қувватли.

Мустақиллигимизнинг энг олий неъматларидан бири – бу, шубҳасиз, тинчлик ва яна тинчлик. Тинчлик барқарорлашиб, мустаҳкамланиб боргани сари, айрим ҳаётий масалалар ўз-ўзидан ечилиб, жамиятда учрайдиган айрим камчиликлар барҳам топиб, муаммолар ҳал бўлаётир. Президентимиз ҳар бир маъруза ва нутқларида халқимиз ва юртимиз тинч, осмонимиз мусаффо бўлсин, деб қайта-қайта таъкидлайдилар ва бунини Яратгандан илтижо қилиб сўрайдилар.

*Тинчлик бор экан, миллат юксалаверади,
Тинчлик бор экан, юрт обод бўлаверади.
Тинчлик бор экан, бало-қазо йўламайди,
Тинчлик бор экан, ҳурлик асло хатар билмайди.*

Мамлакатимизда бўлаётган улкан ўзгаришлар, юксак тараққиёт замирида тинчлик ётибди. Энг қадимий обидаларнинг қайта тикланиши ёки таъмирланиши тинчлик туфайли амалга ошяпти. Шаҳарлар, қишлоқлар ободлиги тинчликдандир. Маҳаллалар чиройи тинчлик оҳанглари билан йўғрилган. Ва бу обод, кўркем ва чиройли гўшаларда яшаш, ўқиш, ишлаш тинчлик билан уйғунлашиб кетган. Қурилаётган равон йўллар, улкан иморатлар, гўзал боғлар, кўркем мактаблар, замонавий коллежлар, ҳашаматли кўприклар тинчликка хизмат қиляпти. Кўчаларда одамлар бир-бирларининг эмас, гўё тинчликнинг қўлларидан ушлаб юргандай эркин кезадилар, тинчлик билан қадам ташлайдилар, тинчлик осмонидан нафас оладилар.

*Сўзлардаги ҳароратда тинчлик бор.
Кўзлардаги жасоратда тинчлик бор.
Тинчлик учун фидойилик бурчимиз,
Қалблардаги нафосатда тинчлик бор.*

Далаларда тинчлик шамоли эсади. Бу шамол мўл-кўл ҳосил хирмонларини ҳадея этади. Деҳқоннинг, боғбоннинг ва чўпоннинг ҳам асосий нияти – тинчлик. Ўзбекистонда тинчликнинг ҳамиша барқарор

ва мустаҳкам бўлишидан фақат ўзбекистонликлар эмас, балки бу тинчликдан қўшни давлатлар ҳам манфаатдордирлар. Тинчлик қўшнилари бир-бирига меҳрини оширади, дўстлик ришталарини мустаҳкамлайди. Улар ўртасида фаравонлик, бағрикенглик яратади.

Ўзбекистон давлат сиёсатининг ўзагини тинчлик ташкил этишини дунё аҳли кўриб-билиб турибди. Ўзбекистон Раҳбари дунёнинг энг нуфузли минбарларидан туриб, тинчлик ҳақида баралла сўзлаётир, ҳар қандай муаммони фақат тинчлик йўли билан ҳал этишга қайта-қайта даъват этаётир. Ҳақиқатан ҳам тинчликсевар Президентимиз танлаган йўл бу – тинчлик йўлидир!

Навоий вилоятида бўлган фаоллар учрашувида кўпни кўрган бир отахон шундай деди: “Яхши биламизки, бозордаги, дўконлардаги маҳсулотларнинг, буюмларнинг нархи аниқ кўрсатилган. Қани ким айтади: тинчликнинг баҳоси қанча? Бир кунлик, бир ойлик ёки бир йиллик тинчликнинг нархи қанча туради? Ким айтади? Умуман, тинчликнинг баҳоси борми?!”

Олтиннинг баҳоси бор, нефтнинг баҳоси бор ва яна қанча-қанча бойликларнинг баҳолари белгилли. Лекин ҳақиқатан ҳам тинчликнинг баҳоси борми? Баҳолаш лозим бўлганда унинг нархи қанчага белгиланарди? Буни Оллоҳдан бошқаси билмайди...

Тинчлик бебаҳо неъмат! Тинчлик – фарзандини бағрига маҳкам босиб олган она каби заминни кучиб турган қудратли куч. Тинчлик ою қуёш каби ерни турли бало-қазолар, тасодифий урушлардан асраб-авайлашга интилаётган яна бир сайёрадир.

Юртбошимиз ўзининг “Юксак маънавият – енгилмас куч” китобида ёзганидек: “Бежиз эмаски, юртимиздаги қайси хонадонга кирсанг, қандай йиғин ёки маърака бўлмасин, фотиҳага қўл очилганда, ёшу қари, эркагу аёл – барчамиз Яратгандан тинчлик ва осойишталикни сўраб дуо қиламиз”. Бунда катта ҳикмат бор.

Чунки:

*Ўғлим иншо ёзар тинчлик ҳақида,
Қизим дафтарига тинчлик сўзини битар.
Номингдан айланай, сенинг, эй, тинчлик,
Набирам тинчлик кабутарини чизар.*

Айниқса, кабутарнинг маржондай тиниқ кўзларини меҳр билан, завқ билан чизади.

Ҳар куни Оллоҳдан тинчлик сўраймиз. Сўнг қуёшдан тинчлик сўраймиз. Ойдан-да, юлдуздан-да мудом тинчлик бўлишини илтижо қиламиз. Тинчлик дарахти ҳамиша, ҳар доим кўзларни яшнатиб, дилларни яйратиб, гуллаб-яшнаб туришини истаймиз.

Азиз дўстим, сен тинчлик дарахтини аввало, ўз қалбингга эк, ҳаётингга эк! Сўнг ҳовлингга, маҳалла ва қишлоғингга эк. Кейин бу муқаддас дарахтни Ватанинг бағрига экин. Унинг мустаҳкам илдиэлари, улкан шохлари, ям-яшил барглари дунёни тутсин, тинчликсеварлар қалбини, бир-бирига занжирдай боғласин. Бу дарахт тинчликнинг ҳақиқий тимсолига айлансин.

Тинчлик дарахти!

Сен ҳуда-беҳудага бу дарахтга тегма, озор берма, бўлар-бўлмасга унинг шохларини синдирма, баргларини сарғайтирма, беҳуда тўкма. Уни ҳамиша онангни, фарзандингни, Ватанингни асрагандай асра.

Мангу гуллаб турсин – тинчлик дарахти.

Мангу мева берсин – тинчлик дарахти.

Бу дарахтни асрашдан асло эринмайлик.

Мангу боқий бўлсин тинчлик дарахти!

Дарахт кўркам боғларга айлансин, тинчликзорга айлансин!

Мен тинчликни яхши кўраман ва унга ҳамиша таъзимдаман. Сен ҳам тинчликка талпин, тинчликка таъзим қил! Токи ер юзини тутсин, ер юзи бўйлаб янгрисин тинчлик руҳи, тинчлик садоси, тинчлик овози!

Бахриддин САДРИДИНОВ

Ният ~ қушдир,
ниятла айлан!..

* * *

Ўзбекистон – улуғ Юрт,
Толеи қуёшига тенг,
Ҳар тонг нурун кўзга сурт –
Бўлгин ёқа, бўлгин енг!

Тиён шону Оролнинг
Боққил этакларига,
Ўлани бўл,
Бўл достони,
Киргин эртақларига.

Хурлик ранги қоришган –
Қишлоқлари Чамбилдир, Осмонга қад
керишган –
Шаҳарлар Сусамбилдир.

Ўзбекистон – улуғ Юрт,
Осмонлар қизғонарлар.
Қаламиндан чиқса ўт –
Маънингдан уйғонарлар!

Бўлгин дарё – шодлан, тош,
Кўклами бўл бу Юртнинг.
Ёмғири бўл, бағринг оч –
Гулга бурка бу Юртни.

Айлансин қароқларинг –
Онажон, деб сўйлагин.
Истиқлол – қизғалдогинг –
Бошига қўйиб куйлагин!

Ўзбекистон – улуғ Юрт,
Толеи шеърдек суюк.
Дардинг бўлса тўк, унут –
Сувратиға боқиб тик...

Дунё, дея бонг урсанг
“Ўзбек”, деб садо келгай,
Тарихин агар сўрсанг –
Тошлардан нидо келгай!

Ватан надир?
Ватан – ор!
Қабринг унга жойлансин.
Боланг қилсин ифтихор –
«Отам – Юрт» деб айлансин.

Ватан асли қутлуг дарс:
Келиш бор, йўқ – қайтмоқлик.
Улуғ Юрт-чун ярашмас –
Ёлгондан шеър айтмоқлик!

* * *

Мен зўр хато қилибман,
Э,воҳ, билмай қолибман:
Сизни куйлай дебман –
Куйга зўрга солибман.

Муганний зоти Сизга,
Азал интизор экан!
Эрта-кеч ҳуснингизга
Таърифлар бисёр экан.

Ўзимни атаб осмон,
Сизни эса ой дебман.
Сўзларим чиқди ёлгон –
Жилгаларни сой дебман.

Тунлар бедор куйлайман,
Куйимнинг зори Сизсиз.
Ўйим билан бўйлайман –
Ўйларим синар, эс-сиз...

Тунда бездим майдан ҳам
Рангим бўзга ўхшайдир.
Сиз гўзалсиз ойдан ҳам:
Ой қизарган шишадир!

ДЕВОР

Бизни ўраб турган манов дево
Тошдан ясалганми: ёғочми, гиштми?..
Сўранг-чи, шўрликнинг қулоғи борми,
Бизнинг шивирларни эшитибдими?...

Нега у қаққаяр сукутни ямлаб,
Уйнинг устунларин тишлаб турибди.
Бу девор – қизганчиқ:
сабрни гамлаб –
Тунлари ромларга парда урибди.

Тунлару кундузнинг унга фарқи йўқ,
Фурсатни минг йилга алмашар кимдир.
Бу деворнинг ранги яшил, сариқ, кўк...
Рангни ажратишлик балки, иримдир.

Уйгондинг. Девордан тонгни сўрайсан,
Анқовим, осмонни соғинмадингми?
Саволинг ханжарми? Не пармалайсан –
Юрагимга санчиб, оғринмадингми?

Нимадан ясалган мана бу девор,
Пахсаданми, чўпми... ёки гулданми?
Тўрт томонни тутган гаддор ва ҳушёр –
“Осмон – ёлгон”, дейди .
Бу ақлданми?

Юришни хоҳламас оёгинг, гарчанд,
Қанотингни ростлаб ,учишга шайлан.
Ният асли қушдир, парвози баланд –
Девордан баланддир.
Ниятга айлан...

Сойлар дарёман, – дер гарчи, тўлмаса!
Тушларимни сувга ташлаб қайтаман.
Тўқчани кўрардим девор бўлмаса –
Деворнинг макрени кимга айтаман!?

* * *

Ишиқинг бир синовмикан,
Синиб кетдим. Синама!
Қўлларинг оловмикан –
Ўт туташди танамга.
Йўл йўқотган бандангман –
Эй Худойим, йўлга сол.
Жодугар қиз алдаган:
Ойни атаган
Ҳилол...
Йўлим излар йўлини –
Туташитир йўлни йўлга.
Қўлим тутсин қўлини –
Туташитир қўлни қўлга!
Гапиролмай... тилим лол –
Гапни гапга топишитир.
Лаблар пичирлар беҳол –
Лабни лабга ёпишитир!

Раҳим ҚОДИРОВ

ТИЛНИ ТИЙГАН ЯХШИ

ЕР МЕҲРИ

- Намунча ерга ёпишмасанг, – дебди Шамол.
- Ернинг меҳри, бағри иссиқ-да, – дебди Қор.

ШАҚЛ

- Кўп сиқмагин, эзилдим-ку! – зорланибди Лой.
- Сиқмасам, ғишт шаклига кириб бўлсан! – деб жавоб қилибди қолип.

ГЎЗАЛЛИК

- Одамлар нега доим сенга интилади? Сиринг нима-да? – сўрабди Жар.
- Уларни бошимга кўтариб, дунёни кўрсатаман, – дебди Чўққи.

АЛАМ ВА ҒАМ

- Алам шериги Ғамга дебди:
- Табассум билан гаплашма, у бизни кўролмайди.

БАҒРИ ИССИҚ

- Тошқўмир бунча қоп-қора, хунук бўлмаса? – дебди Кесак.
- Сиртдан баҳо бермагин, унинг бағри нақадар иссиқ, – дебди Тош.

ГУЛ ВА ЗАРПЕЧАК

- Зарпечак Гулга ўшқарибди:
- Қуриб кетгур. Одамлар бўйи-бастинг учун доим бизни юладилар!..
- Э, нодон, шунга қуритадилар, деб ўйланасанми? Ахир, барча нарсани бўғиб кўкартирмайсан-ку?!.

ТЎҒРИЛИК УЧУН

- Болға эгри михни тўғрилашга ҳаракат қиларди. Шунда эгри Михдан нидо чиқибди:
- Раҳминг келсин...
- Бўлмаса, тўғри тур-да, – дебди Болға.

ҚЎНИМСИЗЛИК

- Мени нега шамол қувлагани қувлаган? – сўрабди Сомон.
- Илдизингдан айрилгансан! Шунга қўниминг йўқ, – жавоб берибди Чинор.

УЛУҒ БАХТ

- Оқибатинг шу экан: бир зум ёниб, кейин кераксиз бўлиб қолдинг-ку! – дебди Кулга Кесак.
- Ахир, олов бўлиб, одамларнинг хизматини ўтаб, бурчимни адо этдим. Бундан улуғ бахт борми! – дебди Кул.

ВАЗИФА

- Кўп гапириб, бошимизни оғритиб юбординг, – деди Тишлар.
- Вазифам гапириш-да, – дея ялтоқланибди Тил.
- Тилни тийиш ҳам бизнинг вазифамиз доирасига киради!
- Тишлар бирлашиб, оғизни очирмабди.

ДЕВОР

- Одамлар ғалати-да, деворнинг қулоғи бор, секин гапиринглар, деб мени гуноҳкор қилишади, – дебди Девор.
- Эътибор берма, улар бир-бирларидан кўрққанларидан сендан хавотирланишади, – дебди шифт.

ҚАДР

- Қисқич ўзи нима-ю, хизмати қанча бўларди?
- Хизматини қадрлаймиз. Бизларни бирлаштириб турса, бўлгани, – изоҳ берибди Қоғоз.

БАҒРИ КЕНГЛИК

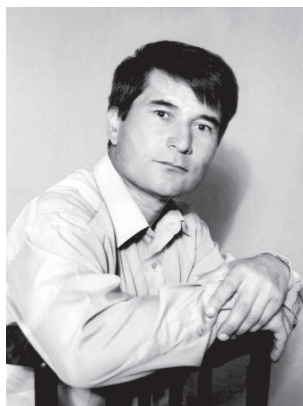
- Тошлардан ўтаётган иссиқ ҳарорат тупроқни қиздирарди.
- Тошбағирсан, дейишарди. Ҳақ экан, бунчалик куйдирмасанг?
- Нима қилай, Қуёшни кўрдим дегунча тафтида ёнаман, – дебди тош.

АЛҲАЗАР

- Бошни мен омон сақлаб турибман, – дебди Тил.
- Алҳазар! Тавба! – деб ҳайрон қолибди Ақл.

ОҚИБАТ

- Фарзин Филга изоҳ берибди:
- Рух ўзини тўғриликка уравериб, оқибат ўрнини четдан топди-ку.
- Ундоқ эмас. Шоҳимиз унинг садоқатини билиб, ўз ўрнини топширган, – дебди Фил.

Шойим ШЕРНАЗАР

Бизни Ватан кутади...

* * *

Тупрогида меҳр унар, оқибат унар,
Гулзоридан кетмас сира булбул, қумрилар.
Илҳом жўшиб шоирлари қаламин йўнар,
Боғларида фаришталар тунаган қишлоқ.

Бунда тонглар ўзгачадир, отар бошқача,
Булоқлари зилол сувин тутар бошқача,
Йигит қизнинг висолини кутар бошқача,
Хаёлларни ўз ҳолига қўймаган қишлоқ.

Фисқу фасод бунда йўқдир, тамом бегона,
Кўнгил олиб бир-бирига бўлар парвона,
Лафзи борлар, гурури бор бунда ягона,
Мардни суйиб, номардларни суймаган қишлоқ.

Савоб деса Чин Мочинга бориб келади,
Дард чекканга анқони ҳам топиб келади,
Кучоғига сизга шодлик солиб келади,
Яхшиларнинг дийдорига тўймаган қишлоқ.

УМР МАЗМУНИ

Бир кунлик умр билан
Қувнаб яшар капалак.
Уч юз йил яшаса ҳам,
Қарга турар хурпайиб.

МАРДЛИК

Жонинг сабил, бунча ширин,
Талвасага тушасан, одам...
Табиатга қара,
Тикка туриб жон берар
Дарахт..

* * *

Ўланлар тугилади –
Ҳаётнинг бешигидан.
Бир қатим нур тўшади –
Орзунинг эшигидан.

Дунё ўзи синоат –
Ҳикмати кўп хазина.
Ақл қайроғи – фурсат,
Чиқасан зина-зина.

Момоннинг чанқовузи,
Мозийларга етаклар.
Келажак боласини
Улғайтирар эртаклар.

Тоғларга боқ, тоғларга,
Кўкдан ҳайрат тутади.
Етаклаб гулбоғларга
Бизни Ватан кутади...

УМР ТАРОЗИСИ

Умр ўтар. Йиллар – тарози –
Сарҳисоб этади вақт билан.
Кимлардир ўлчовдан норози,
Ким безар умрни бахт билан.

ТЎРТЛИКЛАР

Ҳамма отга минмоқ истайди,
Мансаб қули ҳаммаси, ҳайҳот.
Кўриб туриб қулғум қистайди,
Нима қилай битта бўлса от...

Холида ФАЙЗИЕВА

МАСАЛЛАР

БҮРИ ВА ТУЛКИ

Бўри билан тулки баҳслашиб қолишди.

– Сен ҳеч қачон дадил ҳаракат қилолмайсан, – деди Бўри Тулкига. – Мен эса истаган пайтимда чўпоннинг кўйларига ҳамла қилиб, қорнимни тўйғазаман.

Тулки индамай мийғида қулиб қўйди ва Бўри овга чиқадиган кунни кутди. Бўри бир кўйни бўғизлагунча у чўпонга хабар берди. Чўпон бўрини қувиб кетгач, Тулки бўғизланган кўй гўшtidан тўйиб олди. Сўнг бориб Бўрининг ҳолидан хабар олди ва деди:

– Есанг ҳам, емасанг ҳам сенинг оғзинг қон. Мен эса айёрлигим туфайли ҳам ейман, ҳам «беғуноҳ»лигимча қоламан.

ОЛМАХОН ВА ТИПРАТИКАН

– Сен кўрқоқсан, – деди Олмаҳон Типратиканга. – Доим елкангни ичинга тортиб, ер бағирлаб юрасан. Мен эса қоматимни тик тутиб, виқор билан юраман.

Шу пайт бирдан илон пайдо бўлди-ю, уларга ҳамла қилди. Олмаҳон кўрққанидан сакраб, дарахт тепасига чиқиб кетди. Типратикан эса пайт пойлаб илонга ташланди...

АРИҚ ВА СУВ

– Сени икки ёнингдан тутиб, доим ҳимоя қиламан. Шу орқали тўғри йўналишга тушиб оласан, менга эса на-финг тегмайди, – деди ариқ сувга.

Сув жавоб қилди:

– Агар мен бўлмасам, ташландиқ ҳандакка айланиб қолишинг мумкинлигини унутма.

ҚУЛФ ВА КАЛИТ

– Сен фақат ташқарида бўласан, мен эса уйни кўриқлаб, хўжайинга кўпроқ фойдам тегади, – деди қулф калитга.

– Аммо менсиз хўжайинни ичкари киритиб кўр-чи, – деди калит.

МЕВАЛИ ВА МЕВАСИЗ ДАРАХТ

Мевали дарахт мақтаниб қолди:

– Менинг уруғимни бекорга кўпайтиришмайди. Меваларим инсонларга керак. Парваришларига яраша бошимни, шохларимни эгиб бераман, меваларимни тери олишади. Сенга эса қиё ҳам боқишмайди.

– Ҳа, – деди мевасиз дарахт, – сенга тош отишади, шохларингни эгиб, меваларингни теришади. Бу ҳам етмагандек, бошинга чиқиб олиб, шохларингни синдиришади. Инсонлардан хушёр бўл: уларга бош эгганинг сари, баттар сенга осилишади...

Лайло ОРЗИЕВА,
Навоий педагогика коллежи талабаси

Қатралар

Гўзал боғлар яратиш учун, яхши боғбон бўлмоқ керак.

Хаёлларим мендан олдинлаб кетибди. Етол-маяпман...

Менинг энг бахтли куним қачон? Бугун.

Холисона баҳо бермоқ учун адолатли ҳакам бўлмоқ керак.

Бизга сирли бўлиб туюлган нарса, аслида бизнинг илмсизлигимиздир.

Билим олишдан чарчасанг, демак сен яшашдан тўхтабсан.

Кўрмаяпсизми, вақт ўтиб кетмоқда...

Ҳақиқатнинг таъми бир ам аччиққи, лекин шифо-бахш.

Зиёвуддин ҚЎЗИЕВ

Азоблардан тугилар Сўз

Сирли оқиом, майин ел эсар,
Нишламоққа тўшар куртаклар.
Ёдингдами, тинглаганимиз –
Дарахтлардан уйгоқ эртақлар.

Энди бунга келмай яшаймиз,
Лоқайд ва кўрс одамларга хос.
Эсиз, эсиз тутзорлар ичра,
Қолиб кетди пичирлаган сас...

Мудроқ уфқларни уйғотиб ҳар кун,
Қуёш кўтарила бошлайди кўкка.
Дунё нафас ола бошлайди эркин,
Гўёки зулматдан чиққандай эрка.

Ортимда қуюндек эшилиб қолди,
Армон билан ўтган йиллар тўзони.
Мендан оларини бу ҳаёт олди,
Энди бошиқа йўлда умр ўзани.

Нима бўлгандаям ҳаммаси ўтди,
Қолмади ҳисоби чекилмаган гам.

Тавба! Сезмас экан на чўғ, на ўтни,
Ўзи олов бўлиб юрганда одам.

Азоблардан тугилган Сўзни,
Тутиб олар қалбнинг кўрига.
Аямайди бир нафас ўзни,
Шоир бўлар шўри қуриган!

Заррин ипдан қаср яратган,
Ипак қуртга шоир ўхшайди.
Шундай қисмат берган Яратган:
Дунёдан ўтса ҳам шеъри яшайди ...

БИРИНЧИ УЧРАШУВ

Латофатбегим НАРЗИЕВА

ТУН ҚЎЙНИДА

Мени ўз бағрига чорлар табиат,
Ташишу ўйлардан зериккан пайтда.
Дунё қайгулардан эмас иборат,
Хаёлга чўкаман шу сўзни айта.

Ҳаёт гўзалроқдир янада тунда,
Нақадар чиройли чироқ ўйини.
Яхши-ю ёмонлар акс этиб унда,
Тинмай чалаверар бахтнинг куйини.

Дилимда гашиликдан қолмайди асар,
Юлдузлар порлаши чиройли бирам.
Ҳар ўткинчи нигоҳ суқланиб қарар,
Бу ҳолат эритар тошибағирни ҳам.

ИМЗО ВА САНА

Капалакдек учгим келганди,
Зулматларни этиб нурафшон.
Нега қалбим сенга ўрганди,
Бўғзимга жим тиқилади жон.

Мудом ёдинг этади таъқиб,
Парво қилмай кўз ёшларимга.
Гўё ўзим-ўзимга рақиб,
Путур етар бардошларимга.

Тақдир, дедим, курашмадим ҳеч,
Бўйин эгдим, дадил бўлмадим.
Қийналганда ақлим кирди кеч,
Нега аввал парво қилмадим?!

Қўлда қалам – ўйлайман узоқ,
Бекитмайман эшикни ҳатто.
Келасанми кутганим муштоқ,
Қачон келар сендан бир садо?

Яна тунлар бедор ўтмоқда,
Хаёл ҳар ён етаклар яна.
Илҳом мени ташлаб кетмоқда,
Шеър тугайди: имзо ва сана...

Дилшод МУҲАММАДРАЖАБ

ЎКИНЧ

Ҳикоя

“Дадажон. Қишлоқда ҳамма яхши. Мен, укаларим, бобом – ҳаммамиз соғ-саломатмиз. Мен еттинчи синфда ўқияпман. Баҳоларим ҳаммаси “5”.

...Сигиримиз туғди. Бобом сизнинг келишингизга атаб боқаётган кўчқоримизни Икром амакининг тўйига тўёна қилдилар.

...Сизни янги йилда Қорбобо бўлиб келади, деб кўп кутдик. Келмадингиз. Онамнинг айтишича, мен мактабни тугатадиган йили, баҳорда келаркансиз.

Лекин бобом тез-тез касал бўлиб қол-яптилар. Шу йил узум пишиғида у киши тўқсонга кирарканлар. Сизни доим дуо қиладилар...”

Авваллари уйга қайтишни ўйласа, кўз олдидан бирин-кетин норасидалари ўтар, ҳатто уларни тез-тез тушида ҳам кўрарди. Айниқса, кичик ўғлининг беғубор нигоҳлари уни доим таъқиб этгандек бўлаверарди.

Катталари-ку, майли, дадасининг кимлигини, қаердалигини яхши билишади. Кичик ўғли уч ойлик чақалоқ эди, тузукроқ эркаламабди ҳам. Шунча йил ўтиб, уйга кириб борса-ю, “мен отангман” деса...

Ҳар гал болаларини кўз олдига келтиришга ҳаракат қилар, аммо уларнинг чеҳраларини аниқ тасаввур қилолмасди. Фақатгина катта ўғлининг икки энлик хатлари орқали кўп нарсдан хабардор бўлишга ҳаракат қиларди.

Авф этилганлар орасида ўзининг борлигига ишонч ҳосил қилган Муродали чуқур энтикди. Икки қўлини боши орқасига қўйиб,

ютинди.

Беш йиллик “қадрдон” каравотнинг ғижирлаши бу тун ҳар галгидан ҳам ёқимсизроқ туюлар эди.

“...Тонг отишига ҳали анча бор. Бунча чўзилди бу кеча! Ё тавба, ҳатто бу ерга келган биринчи кунларим ҳам тез ўтганди хаёлимда. Кечагача олдиндаги икки йилни ўйлаб ҳам кўрмаган эканман. Умид ҳам йўқ эди-да. Кимим ҳам бор орқамда... Ҳақиқат бор экан, кечиринди.

Адвокат дегани ҳам қизиқ экан-да. “Заринг ё зўринг бўлмаса, нима қиласан мени ёллаб”, дейди. Нуқул пул сўрайди. Отамнинг бир умрлик топгани кетди-ку, барибир... оларини олиб, охирида қўл силтаб кетганига нима дейсан номарднинг!

Уф-ф... бошинга тушмаса ҳеч нарсани тушунмас экансан-да. Ўзимни ҳимоя қилишга жўяли гап ҳам айттолмадим ўшанда. “Айбдорман, урдим, озгина ичганим ҳам рост”, деганим-чи! Унинг асфальтга йиқилиб тушиб, калласини ёриб олиши кимнинг хаёлига келибди. Яна “хаёт учун хавфли” эмиш.

Ҳеч ким хайрихоҳ бўлмади қора кунларимда, ҳамма ўгай кўз билан қаради. Ҳаётда фақат пичоқнинг дастасидан эмас, баъзан тигидан ҳам ушлашга тўғри келишини қаердан билибман.

... Ўша бир тарсаки билан аҳмоқ ақлли бўлмагани аниқ, лекин менинг рўзғорим, ҳаётим, умрим синиб кетди-ку.

Энди мен ким деган одам бўлдим?

Қишлоққа қандай қайтаман, нима иш қиламан?

“Ўтириб келган”, дея қўлини бигиз қилишади. Сандиқдаги дипломни бошимга ураманми? Энди мактабга боролмаслигим аниқ...”

Сўнги кунларда нима учундир мункайиб қолган отасининг “Болам, беш йил чидадим. Энди бардошим етмас-ов. Тезроқ уйга қайтмасанг, кўзим очиқ кетади”, деган сўзлари Муродалига тинчлик бермасди.

Хайрият, авф этишди. Қани энди ҳозирок бу ердан учиб кетса.

Шом маҳал хаёллари чувалашиб, боши ғовлаб пиёда кетаётган Муродали йўловчи машинанинг кетмакет сигналидан ўзига келди. Хайрият, кеч бўлса-да, қишлоғига етиб оладиган бўлди...

Муродали қишлоққа яқинлашганда, саратоннинг чирилдоқ чигирткаларидан бошқа бари жонзот уйқуга кетганди. Уйлари сийрак қишлоқнинг яккам-дуқкам чироқлари кўрингач, машинадан тушиб, бу ёғига яёв кетди.

“Қандай бораман уйга, болалар ухлашгандир!”

Унинг чалкаш хаёлларини яқиндан эшитилаётган кўнғироқ овози ва чўпоннинг “қурей-қурей”и бузди. Машинадан кимнингдир тушиб қолганини кўриб турган чўпон у томон анча яқинлашиб қолганди.

Муродали таниди. Ҳошим чўпон-ку! Ҳеч ҳам ўзгармабди.

Муродалининг кўнгли ёришди.

– Ассалому алайкум, Ҳошим бобо! Ҳорманг, мен... Муродман!

– Ҳа, жигарим, бормисан? Келади, деб эшитиб эдик. Кутавериб, кўзимиз тўрт бўлди-ку, болам...

Ҳошим чўпон Муродалини бағрига босди. Бошини сарак-сарак қилиб, елкалари силкиганича эшитилар-эшитилмас бир неча бор “ҳай, аттанг, ҳай аттанг”, дея пичирлаб қўйди.

Қўйларни қир томондаги ётоғида қолдиришиб, йўлга тушишди. Нималарнидир сўрамоқчи бўлаётган Муродали Ҳошим чўпон бошлаган ёлғизоёқ йўлдан жимгина келаверди.

Қишлоққа етай, деб қолишганда чўпон ёрилди:

– Ўғлим, сен ёш бола эмассан. Кўп нарсани кўриб қўйдинг. Бошинг тошдан бўлсин, илоҳим. Бу ёғига маҳкам турасан-да энди...

Ҳеч нарсага фаҳми етмаган Муродали чўпон қоронғида тимирсикланиб қабристон тарафга бурилганида, кўнгилсиз ҳодисани сезгандай аъзойи бадани қалтирай бошлади.

Ҳали тупроқнинг нам ҳиди кетмаган, дўмпайиб турган янги қабр ёнида тўхташди. Ҳошим чўпон қабр олдида чўк тушиб қироат билан қуръон тиловат қила бошлади.

Охирги марта раҳматли онасини қабрга қўйганда мазор кўрган Муродали ҳеч нарсага тушунмади, ерга тикилганча тиловатга қулоқ тутди.

Пичирлаб ўқилган дуодан сўнг Ҳошим чўпон таскин беришга уринди:

– Муродали, болам, буёғи энди бандалик. Икки кун бўлди, бобойни бериб қўйдик...

Муродали бошқа ҳеч нарса эшитмади. Ўпкаси тўлиб, ўкириб додлаганча нам қабр тупроғига ўзини отди...

Мадина ХОТАМОВА

Манзилларим ҳали олдинда

* * *

Ранглар жилваланар ҳаёт қўйнида,
Шўхчан капалаклар айлайди мақом.
Гуллаб бораётган дарахт – мўъжиза,
Ҳикоят сўйлайди гўзал ва равон.

Шамоллар хаёлни аллаб суйиб,
Олис орзуларга элтади йўлдан.
Нафис ифорларга бағримиз тўйиб,
Гулларга айланиб бўламиз дилдош.

УСТОЗГА

Йўлидан адашса мададкор Тангри,
Нажот фариштасин элтади ҳамроҳ.
Кўрмаган қўёши қалбига кириб,
Вужудин илтир оловли бир оҳ.

Кунларнинг, гулларнинг ёғдуларини.
Кўради бу кўнгил айланиб кўзга,
Қалбига яшириб тўйгуларини,
Рангин бардош билан сўйлайди сизга.

Вужуди сабрдан қурилган қалъа.
Чунки тоғларнинг азму саботи,
Ҳаётга қайтариб беради далда,
Кўзи очиқларга ибрат Ҳаёти.

* * *

Ҳаёт тўхтадимми, сувлар тиндимми,
Орзулар қўлига илмайман кишиан.
Киприкка қайғулар қори индиму,
Ёп-ёруғ лаҳзалар келгуси, ишон.

Баҳорнинг бахтидек бутун бўлгуси,
Қушлар сайроғидек сурарман хаёл.

Тўлин ой юзига юзимни босиб,
Булбул навосини англайман – иқбол.

Армонлар тоғини ошиб муттасил,
Тангрим, юрсам дейман фақат ойдинда.
Куну тун алмашар, алмашар фасл,
Лекин манзилларим ҳали олдинда.

* * *

Кўйларимни солиб ҳавога,
Шамолларга учирдим дилхун.
Тўлиб кетган йўлим жазога,
Йиғламайди бўғзимдаги ун.

Орзуларим бағримга босиб,
Жим яшириб топаман тўзим.
Юрагимни осмонга осиб,
Қаёқларга кетяпман ўзим.

* * *

Баҳор узоқ хайрлашди мен билан,
Совгалари зор кўнглимга сизмади.
Армонимни кўради-ку кўзимдан,
Юракни сўнг азоби тирнади.

Осмони эслатди тагин ўзимдан,
Унут қўшиқларни, маънос куйларни.
Айрилиқ соясиз солган сўзимдан,
Саргардон нидонинг келар бўйларни.

Кузак хаёллари йўлда саргашта,
Рангидан кўзларим секин тўймоқда.
Орзулар хазондай саргайган бир-бир,
Кузим юрагимга қадам қўймоқда.

Дилбар РАЗЗОҚОВА

АРМОН

Ҳикоя

...“Шарк” тезюрар поездига чиққан йўловчининг жони роҳатда бўлади. Тоза, озода, шинам купеларда барча қулайликлар муҳайё. Сафарга чиққанлар ўзаро суҳбатлашиб, манзилига қандай етиб борганини ҳам сезмай қолишади.

Ёнимдаги ҳамроҳим – ўрта ёшли, кўзлари маънос аёл аввалига бир сўз демай вагоннинг ойнасидан олисларга боққанича хаёлларга берилиб кетаверди.

Йўловчиларга хизмат қилувчи қизларнинг чой ва ширинликлар улашганлари суҳбатимизнинг бошланишига сабаб бўлди.

– Каттароқ ўғилларингиз борми, опа, мана бу қизлар жуда ажойиб экан-а! Келин қилсангиз борми! – дея гап бошладим мен.

– Ҳа-я, – деб қўйди ҳамроҳим.

– Аммо ҳозирги ёшларга келин топиб бўладими, опажон, ўзлари топишишса-ку, бир нави! Онам раҳматли айтганларидек, болаларнинг бўйини ўстираркансиз-у, кўнглини тополмас экансиз...

Бу гапдан сўнг ҳамроҳимни нимадир безовта қилаётганлиги шундоққина сезилиб қолди. Бироқ илк бор кўрган одамидан “Нима, бирор гап бўлдими?” деб сўраш ноқулай бўлганлиги учун индамадим. Аммо орадаги жимлик узоққа чўзилмади. Опа тўлиб турган экан...

– ...Инсон, унинг ички дунёси шунчалар ҳам мураккаб бир тилсим эканки, бу тилсимни англаб етдим, деган киши хато қиларкан, – ҳамроҳим секингина уҳ тортиб қўйди-ю, гапни давом эттирди: – Мен турмуш ўртоғим билан уч йил гаплашиб юриб, сўнг оила қурганмиз. Тўйимизга ҳам, мана чорак аср бўлай

деяпти. Аммо мен у кишини яхши билмаслигимни яқиндагина англаб етдим.

Беш нафар фарзандимиз бор: уч ўғил, икки қиз. Худога шукр, ўғилларим катта бўлиб қолишган. Икки ўғлим Тошкентда таҳсил олишади.

Ҳозир уларни кўргани кетяпман. Афсуски, бу галги боришим ўғилларимни хурсанд қилмайди-да. Шунинг учун ҳам кўнглим бирам ғашки...

– Ундай деманг. Дунёда она дийдоридан ҳам устун нима бор ўзи? – дея кўнглини кўтармоқчи бўламан суҳбатдошимнинг.

– Аслида шундайку-я, аммо... – опанинг кўзларида ёш йилтиллади. На дардини айтишни, на айтмасликни билмай қолгандек, яна дераза томонга тикилди. Сўнг бир ҳўплам чой ичди-да, гапни давом эттирди: – Ўғилларимни жуда яхши кўраман. Улар учун жонимни ҳам беришга тайёрман. Улар ҳам мен билан очиқчасига гаплашишади. Улар бир гал

Тошкентдан уйга келишганида яхши кўрган қизлари борлигига шама қилишди, аммо мен гапни бошқа ёққа буриб юбордим. Яна шу ҳақда оғиз очишганида “Бундай гапларни айтишга ҳали ёшлиқ қиласизлар. Келинларни биз ўзимиз топамиз. Сизлар овора бўлмай кўяқолинглар”, деб қўя қолдим.

Аммо ўғилларим яқинда қишки таътилга келганларида масалани кўндаланг қўйишиб, охириги курсда ўқийганликлари учун ҳеч бўлмаса фотиҳа қилиб қўйишимизни талаб қилиб қолишди. Шундан сўнггина улардан топган қизлари ҳақида сўраб-суриштиришга мажбур бўлдим. Эшитганларимни дадасига оқизмай-томизмай айтиб бердим. Дадаси жаҳл билан:

– Хўш, сен уларга нима дединг? – деб қолди.

– Нима ҳам дердим. Даданг билан маслаҳатлашиб, кейин бирор фикр айтамыз, деб қутулдим, – дедим.

– Ундай бўлса уларга айтгинки, мен бунга мутлақо қаршиман. Йўқ, яхшиси уларни бу ёққа чақир. Ўзим уларга ҳаммасини тушунтириб қўяман. Сен эса тушликка бирор нарса тайёрлайвер, – деди эрим.

Шундай қилиб, ўғилларим ота ўтирган уйга кириб кетишди. Мен эса овқат тайёрлаяпман-у, хаёлим ич-карида.

“Ишқилиб дадаси уларни қаттиқ ранжитмасинда. Ҳозирги ёшлар бирам ўт-оловки, бирор маслаҳат беришга ҳам кўрқасан киши”, деб ўйлардим ўзимча.

Овқатга керакли масаллиқларни олиш учун балконга чиқишга тўғри келди. Зал ёнидан ўтаётганим маҳал қия очиқ эшиқдан дадасининг ўғилларимга айтётган зардали гаплари қулоғимга чалиниб қолди:

– Ўзинг ўйлаб кўр, ахир сен топган қизнинг отаси йўқ бўлса. Оиласи катта, унинг устига онаси ҳам ногирон бўлса. Сеники эса оддий ўқитувчининг қизи экан. Бир бундоқ ўйлаб кўринглар! Эртага сенларни ким ҳимоя қилади. Ким сенларни қўллаб-қувватлайди?!

– Ахир ўзингиз ҳам кўп болали, оддий ишчининг қизи бўлган онамга уйлангансиз-ку. Нима, сиз бахтли эмасмисиз? – ҳеч қачон отасининг юзига тик боқмаган тўнғичим жуда ҳам асабийлашганиданми, шундай деб қолди.

Буни кутмаган отаси зардали оҳангда ўшқириб берди:

– Э-ҳа, сенларни қаранглар-а. Ҳали сизлар менга гап қайтарадиган бўлиб қолдингларми. Шунча катта бўлиб қолибсизлар-у, сезмай ҳам қолибман-а. Билмасангиз билиб қўйинглар. Менинг бугунги ҳолатга тушиб, ишдан бўшаб, уйда ўтириб қолишимга айнан онангизга уйланиб, хато қилганлигим сабаб бўлган, десам ишонмайсизлар-а, тўғрими? Аслида эса худди шундай. Нега, деб сўрасанг ҳам керак. Шундайми?! – Эрим борган сари асабийлашиб борарди. – Мана, масалан, мен билан бирга ўқиган курсдошларим мансабдор, қўлини қаёққа узатса етадиган кишиларнинг қизига уйланганликлари учун ҳам бугунги кунда юқори лавозимларда, бой-бадавлат ҳаёт кечиришмоқда. Мени эса ҳатто оддий ишимдан ҳам четлаштиришди тирговучим йўқлиги

учун! Агар менинг ҳам қайнотам бирор мансабдор киши бўлганида борми, мен ҳозир...

Эшитганларим шу бўлди. Бирдан бошим гангиб, кўзим тиниб кетаётганини сездим...

Ўша кундан буён сира-сира ўзимга келолмайман. Наҳотки менга уйланганлиги туфайли турмуш ўртоғим бир умр армон билан яшаб келаётган бўлса? Наҳотки ҳаёт фақатгина мансабу бойликдан иборат бўлиб қолган бўлса?!

– Ҳа, – дедим мен беихтиёр. – Бундан ортиқ азоб борми, дунёда. Сен билан ҳамдарду ҳамқадам яшаб келаётган инсонинг сен туфайли пушаймонлик оловида ёниб яшаб келаётган бўлса-ю, сен эса буни билмасанг...

– Шунинг учун ҳам куяман-да, айланай, – деди ҳамроҳим намланган кўзларини олиб қочар экан.

Қарасам, опахоннинг кўзларидан думалаётган ёш юзларини аллақачон ювиб бўлган. Қандай бўлмасин, ҳамроҳимни яна гап билан чалғитишим кераклигини англадим. Шунда унинг суҳбатимиз бошида айтганларини эсладим:

– Бу галги боришим ўғилларимни хурсанд қилмайди, дегандай бўлдингизми?

– Ҳа, гап шундаки, ўғилларим таътилни тугатиб, ўқишга кетишди, бироқ дадаси ўз фикрини сира ўзгартирмади. Ўғилларимга бу гапларни телефон орқали айтишни лозим кўрмадим. Боргач дадасининг уларга келгусида “тирговуч” бўла оладиган мансабдор танишлари билан қуда бўлишга келишиб қўйганлигини айтишим керак. Шунинг учун энди улар гаплашиб юрган қизлари билан муносабатларини узишлари керак...

– Мени қийнаётган бундай ҳолатдан энди қандай қутулай, айтинг, – дея яна куйиб-пишиб гапида давом этди опахон. – Турмуш ўртоғимнинг “армон”ларини қандай қилиб хаёлимдан ўчириб ташлай?! Мен ўғилларимнинг мард, ориятли ва ор-номусли йигитлар бўлишини истайман. Ахир, ўзингиз ўйлаб кўринг. Ўша сиздан бир неча баробар юқори мансабли, бой-бадавлат хонадоннинг тантиқ қизи ўртаҳол оилада қандай яшаб кета олади? Ўғилларим бир умрга қайнота-қайнонаси олдида бошини эгиб яшашига қандай чидайман?

Ҳамроҳимнинг елкалари силкина бошлади. Мен уни юпатишга ожиз эдим...

Мухтарама ТУРКОЙ

Ёруғ кунлар ёғду соғажак ҳали

СЕНСИЗЛИКДА

Туркум

I

Кипригимга инган инжа ёш,
Ёмғирмиди? Саволим уйғоқ.
Юзларини беркитиб қуёш,
Ухларми ё билмадим бу чоқ?

Рутубатли куз оқишомида,
Кўкка боқдим юлдузим излаб.
Бода ичдим ҳижрон жомиди
Сенсизликда бўтадай бўзлаб.

Кузни сен ҳам севардинг, жоним,
Чақмоқ янглиғ бир чақнаб сўндинг.
Ёмғирларга айланди қоним,
Мўрт дарахтдай қарсиллаб синдим.

Хазонрезга бош қўйиб ётсам,
Осмон настлаб қолгандай гўё.
Сенсизликда юз йил тонг отса,
Юрагимга етмайди зиё.
Кипригимга инган инжа ёш
Ёмғирмиди?

II

Умр карвонига юкланган қалбим
Хазонрезлар аро кетиб боради.
Кузнинг қўшигини тинглаганда жим,
Юрагимга ҳайрат етиб боради.

Мен қандай яшадим? Ортга қарайман,

Армонлар кўринар ногоҳ кўзимга.
Орзулар сочини унсиз тарайман,
Зиёлар сочилсин дея изимга.

Куз кулар... куз йиғлар... мен эса магрур,
Оппоқ қозоғза оқ сўзларни тўқдим.
Яшаяпман, кимдир шеъримни ўқир,
Кимнингдир кўнглига ишқ бўлиб
чўқдим.

Шу умид келади ортимдан бу кун,
Кузнинг рангин юзи, бунчалар тоза?
Эвоҳ, тугилдимми куйламоқ учун,
Қалбимдаги ишқни айлаб овоза.

Билмадим, мен кузни нега севаман?!
Ёмғирларига юз чаяман яйраб.
Намхуш ҳаволарга кўксим тўлдириб,
Ногаҳон булбулдай қоламан сайраб.

Умр карвонига юкланган қалбим
Хазонрезлар аро кетиб боради...

III

Ҳаёт кимларнидир сийлайди, дўстим,
Кимларгадир сочар аччиқ қаҳрини.
Бир кун йўлимизга меҳрини тўқар,
Бир кун кўрсатажак жоду сеҳрини.

Бахт ҳали олдинда кутиб турибди,
Ёруғ кунлар ёғду сочажак ҳали.

Бус-бутун толени кимга берибди,
Чайқов бозор дунё, арзондир моли.

Ғолиблик кимгадир, мағлублик кимга,
Ризқу-насибасин теради инсон.
Унсиз йиғлаётир бир қуш ичимда,
Бахт ярим, ғам ярим, яримтадир жон.

Бутун бахтга соҳиб бўлинг, илоҳим!
Бутун бўлсин танда жонингиз, дўстим.
Имонга харидор экансиз токи,
Кемтикмас бут бўлар нонингиз, дўстим.

Чайқов бозор ичра сотилмас кўнгил,
Бахт ҳам, муҳаббат ҳам сотилмас асло.
Рухнинг азобидан тугилажак гул,
Гулнинг қулгучидан эзгулик пайдо.

Ҳаёт иккимизни сийлайди бир кун,
Ўша кунга умид боғлаб юрибман.
Юрагимда дардлар бўлди минг тугун,
Мен шундай, ўз кўнглим чоғлаб турибман.

Ҳаёт бизларни ҳам сийлайди, дўстим...

IV

Иродамни синдиrolмади
На ғам, на дард, ҳижрон азоби.
Юрагимни кўндиролмадим,
Ишқсиз яшашга йўқ ҳеч тоби.

Сенсиз бутун бўлолма ҳеч вақт,
Ғамим, бахтим ярим-ёртидан.
Ўзга ҳаёт, излаб ўзга бахт,
Кетдинг, менсиз мақсад ортидан.

Ўн икки ой қишини қаришлаб,
Яна баҳор қайтар, деб кутдим.
Ҳаёт – қимор, мен ўлжа, ё Раб!
Сен қиморбоз, бор умрим ютдинг.

* * *

Кетдим...

Сен қўлимдан тутганча маҳкам
“Кетма”, дея тўсмадинг йўлим.

Тўхтатмадим, қасдма-қасд мен ҳам,
Кетдинг...

Биз айрилдик, айирмай ўлим.
Кетдик...

Оёғимиз остидаги чоҳ
Иккимизни ютиб юборди.
Видо қолди айтилмай, эвоҳ!
Ҳамроҳимиз мангу ишқ дарди.
Кетдик...

Айри тушди йўлимиз абад,
Севгимизни асраб қолмадик.
Ғуруримиз емасин деб лат,
“Кетма” сўзин тилга олмадик.
Музга босиб қайноқ туйғумиз,
Совушини кутдик кўп узоқ.
Жонга тузоқ қўйган сеvgимиз
Жафолари сочга солди оқ.
О, сен мени қандай севардинг?!
Туркой бахтга етишган онда.
Кўлим қўйвормасанг нетарди?
Умрим тўзмасмиди ҳижронда.
Юрагимни юлар беаёв,
Муҳаббатим – ёвуз кушанда.
Нечун йўлларимга қуриб гов,
Олиб қолмадинг айт, ўшанда?!
Кетдим...

* * *

Дардманд юракларга мадор муҳаббат,
Сахийлар ҳиммати очни тўйдирар.
Раҳму шафқат ҳиссин янчади нафрат,
Хиёнат-чи, тожсу тахтни куйдирар.

Туркой, юрагинга ишқни жойлагин,
Сахий бўл, нафратни йўлатма дилга.
Содиқ бўл, сен вафо йўлин ўйлагин,
Хиёнат ботмасин ошиқ кўнгилга.

Сени сийлаганлар бахтдан қулсинлар,
Дуо қил, сахийлар кўпайсин элда.
Севгувчи кўнгиллар нурга тўлсинлар,
Муҳаббат қўшиғи тушмасин дилдан.

Озод МУСТАФО

БЕШ СУҲБАТ

Мансуралар

СУРАТ ВА СИЙРАТ

Сурат сийратдан сўради:

– Ҳар қанча уринмайин, сени кўрмоқ ва билмоқдан ғофилман. Ўнгу сўлимга боқдим. Йўқсан. Қаердасан ўзинг?

Сийрат деди:

– Сен дунёга юз тутгансан. Шу сабаб мени на англайсан, на тушунасан. Бас!

Ундан юзингни бур! Аммо унга орқа ўгирма! Ана шунда мен сенга кўринаман!

Суратхона – ажиб маскан.

Менинг ёдим – бир пиёла чой.

У ёдимга оққанд солиб, кўзғолон қилди.

Пиёла ичидаги чой қошиққа эргашди.

Кўпик ва шамалар унинг ортидан юрди.

Деганларим қандайдир ғалати.

Ҳар қадамимда учраган суратлар алланималарни эслатиб юборди менга.

Ҳозирги гаплар хаёлимга келди.

Оддийгина қоидани унутганим йўқ.

Суратга унча яқин бормадим.

Жуда йироқ кетмадим ҳам.

Ўртада туриб барини билиб олдим.

Атрофимдаги ботинийликни туйдим.

Энди ҳеч нарса сир эмас.

Ҳаммаси менга зоҳирдек.

Мусаввирга қизиқдим.

Уни кўриш иштиёқи туғилди.

Ҳар бир сурат менга уни эслатади.

Ажабландим.

Ҳали мусаввирни кўрганим йўғ-у, аммо унга яқин кишидайман.

Анча йиллик қадрдонимиз гўё.

Жонсиз суратдан сас келди.

Мусаввир менга нимадир айтди.

Гапиришга ошиқмадим.

Ҳозирчалик тинглаганим маъқул.

Нима дердим мен?

Шунчаки синчков бўла қолдим.

Кейин бир нарса бошимга тақалди.

Тўғри-да!

Қайси сураткаш суратларида ўзининг ички кечинмаларини, қарашларини баён этмайди?

Мусаввирнинг нақадар нозик дид ва ақл эгаси эканлигини англадим.

Ўзимни унинг қўлидаги мўйқаламнинг ҳеч бир мўйига-да арзитамадим.

Қулоғимга яна бир овоз чалинди.

Қаршимдаги сурат гапирдим менга?

Илгари буларнинг барини жонсиз деб ўйлагандим.

Жони борга ўхшайди.

Унга яқин бордим.

Атрофимда ҳеч ким кўринмади.

Бемалол сўзлайвердим.

Мени чақирдингми?

Гапинг бормиди?

Айтақол.

Суратнинг сўзлашини пойладим.

Индамадим.

Чўчитдимми дейман сени?

Нега жимсан?

Ўзимнинг ҳам сенда гапим бор.

Қанақа гаплигига қизиқдингми?

“Сурат” отлиғ алланарсасан сен.

Сийратинг кани?

Ҳамма суратда бўладими у?

Биламан, сўзлашга узун тил керак.

Сенда у йўқ.

Юқорида бўрттириб гапирдим.

Қулоғимга бегона товуш эшитилгани рост.

Чучук тилинг билан мени чақирмоққа урингансан хойнаҳой?

Ишора қилсанг бас,

Сени дарров тушуниб оламан.

Ўзингни кўп ҳам қийнама.

Эҳтимол, орқангдаги тиргак сийратингдир.

Ёки сени девордаги михга илиб қўйганларида, ўша михни сийрат деб тушунсам бўлади.

Шундайми?
Қаддингни ерга урмай, баландга кўтарадиган шулар-ку.
Сен кабиларнинг бари тиргакка тиралиб, миҳга илинмаган.
Улар қолип(рамка)га кирмаганлари учун шундай.
Ҳайрон буламанки, сийрат нега яширин?
Ошкор этса бўлмайдими ўзини?
Балки, менинг фикр юритмоғим сабабидан ушбу навъ бўлса-чи?
Қачонлардир ақлимни ишлатмоғим шарт-ку, ахир.
Сийратни сен яшириб турганинг менга аён.
Уни билишдан маҳрум этмоқчимисан мени?
...Тухматга қолдинг.
Адашдим чоғи.
Жонкуярлигинг ёдимдан кўтарилди.
Эшиқдан кирганлар суратларгагина қизиқишади.
Сийратни унутаёзадилар.
Сен эса уларга орқа ўгирасан.
Бировдан ранжимадинг.
Бошқалардан юз ўгиранинг ҳам йўқ.
Уларга сийратни кўрсатмоқчисан, холос.
Бирор бемаънилик кўнглингга келмади.
Томошага кирганлар буни ўзгача тушунишди.
Бошқача хаёл қилдилар.
Куч ишлатиб сени дунё билан юзма-юз қилиб кўйишди.
Устингдан кулган каби ярамас нигоҳлар билан бечора ҳолингга бир зум тикилдилар.
Улар кетишгач яна орқа ўгирдинг.
Сени четроқдан кузатиб турувдим.
Ўтган куним эсимга тушди.
Ўзимни ўзимга эслатдинг.
Бир пайтлар мен ҳам сендек иш тутганман.
Бундан наф чиқмади.
Сени тушунаман.
Ҳозироқ бошқача йўл тутсанг қийналасан.
Аста-аста кўникасан.
Худди мендек.
Ҳозирги қилмишинг нотўғрилигини тушуниб етасан.
Ўз ҳолингча қолавер.
Бошқаларнинг ўзи ортингдаги нарсани илғасин.
Деворга қандайин илиниб турганинг қаддинг қай ҳолда тик турганига ажабланишмайдими?
Демак, ортингда нимадир бор.
Узлари сурат орқасига яширин сейф қурмаган мидилар.
Ортингда беҳисоб бойлик борлигини унутиб қўйишгани ақлга сиғмайди.
Сени кўриб эсламайдиларми?
Бу суратларнинг бари Эслатма экани уларнинг ёдидан кўтарилган.
Эслаганларнинг нажот топиши ҳақида хушхабар етиб келмаганмиди?
Нега икки дунё саодатини кўзламайдилар?
Уларнинг ҳаммасида очиқ кўз бор эмасми?
Кўнгил кўзлари уйқудадир эҳтимол?
Қандай уйғотсам бўларкан?
Буниси менга қоронғи.
Шу жумбоққа жавоб излаб юрибман.
Сенга айтадиганларим ушбу.
Бошқа гап-сўз қолмади.
Кейинги суратларга ҳам тикила қолай.
Лозим топсам улар билан суҳбат қураман.

Айтганча, менга Мусаввирнинг қаердалигини айтолмайсанми?
Шу ҳақида бирор ишора қилмадинг.
Ҳечқиси йўқ.
Бошқалардан сўраб кўрай.
Улар билишлари мумкин.
Томошага келганман.
Токи томоша вақтим тугамагунча шу атрофда изғиб юраман.

ИККИНЧИ СУҲБАТ

Тобут ва бешик

Тобут бешиқдан сўради:
– Бу не ҳол? Дам олдинга юрмоқчидексан, дам орқага? Мақсадинг не?
Бешик айтди:
– Қаршимда турли йўллар турибди. Шуларнинг қай биридан юришга ҳайронман. Бошим қотди. Ўзинг-чи? Ўзинг шошилиб қаерга бораётисан?
Тобут деди:
– Ўйлаб нима қилдим. Менинг борар ерим аниқ...
Бешикка пичирладим.
Ҳой, эшитяпсанми?
Мени танимадинг чоғи?
Мен анави жинниман.
“Дарвеш” деган лақабим бор.
Бир ишнинг бошини тутмай кўча санқиб юрадиган бола бор-ку.
Ўша менман.
Танидингми?
Таниган бўлсанг кел.
Бирпас гаплашиб ўтирайлик.
Бошқалар билан гаплашгим келмайди.
Улар нуқул майда-чуйда нарсалар ҳақида таллашиб тортишадилар.
Менинг гапларимни эшитмайдилар.
Сўрамасалар гапирмайман.
Сен эса гапимни бўлмай мени эшитиб ўтираве-расан.
Гапларим чин бўлса ҳам, уйдирма бўлса ҳам эйтирозинг йўқ.
Ҳозирги демоқчи бўлганларим сенга тааллуқли.
Сен бешиксан.
Устингдаги қават-қават матолар мен учун сени дунёдан тўсиб турган пардалардай туюлмоқда.
Бу пардалар бир четга сурилсагина уни кўра олишинг мумкин.
Нега дунёни сендан яширадилар-а?
Эҳтимол сени ундан яшираётган бўлсалар-чи?
Ёмон хаёлларга берилма.
Шундай ҳам бўлса бордир.
Ўйлайсан-ки, тагингдаги икки қават кўрпачани ҳис қилиб, бу дунё деганлари нақадар юмшоқ, нақадар майин, оромбахш.
Мен аниқ кўриб турибман.
Кўрпачадан бир қадам кейин – гилам.
Гиламдан тўрт-беш қадам сўнгра – қаро ер.
Дунё қанчалик алдамчи!
Қанчалик айёр ва муғомбир.
У сени аврамоқда.

Қулоғингдан тортқилаётган одамзоднинг қўллари сен учун тошдек қаттиқ бўлиб туюлмоқдадир.
Уларнинг бу қилиғи сенинг жонингга теккани аниқ.
Доимо қулоғингдан ушлаб тортганлари тортган...
Қулоғинг узилиб кетмаганига қойил!
Баъзи-баъзида тинч қўядилар.
...Пардалар бир четга сурилганида ҳали дунёни кўришга улгурарсан.
Кўрасан-у, таажжубинг ошади.
Кўзларингга ҳайрат тўлади.
Савол назари билан атрофингга аланглайсан.
Қулоғингдан ушлаб сени ўзи томон тортаётган одамзодга анграйиб тикилиб қоласан.
Иккинчи томонингга ҳам қайрилласан.
Бу томон бўм-бўш бўлади.
Савол туғилади сенда.
Иккинчи томонингдан ким сени ўзи томон тортқиламоқда.
Манави бўшлиқми?
Дунё деганлари шудир.
Ҳа, албатта.
Бир томондан одамзод, қарши томондан дунё сени ўз-ўзларига тортмоқдалар.
Сен мана шу иккови ўртасида талашсан гўё.
Уларнинг орасида туриб бошингга бошқа хаёллар куйилиб келади.
Булар сени ўзлари томонга тортмоқдамилар ёки бир-бирларига бериб юборишмоқчимми?
Қизик!
Одамзод сени дунё томонга суриб қўймоқчидек.
Дунё эса аксинча.
У сени одамзод тарафга силжитяпти.
Мана сенга – дунё!
Сен билмоқчи бўлган нарсаларнинг ҳаммаси шу.
Чалқаш-чулқашликлар сени қуршаб олган.
Тўғри деганинг хато.
Хато деганингни тўғри дейишга мажбурсан.
Барчасини хаёлингдан чиқар.
Бошидан ўйлашга туш.
Тагин шу гап.
Бошқачаси бўлмайди.
Ҳеч нарсани ўйламай, бир ерга тикилиб туравер.
Зерикмаслигинг учун бошқа нарсалар ҳақида гап-риб берай.
Ҳозирги кўрганларинг ҳаммаси эмас.
Бошланғич таассурот.
Сен беланчакни кўрмадинг.
Мен уни биламан.
Ёшлигимда кўрганман.
Сал-пал эсимда.
У ҳам сен каби икки ўт орасида сарсон бўлгани бўлган эди.
Тузилиши тахминан шундай.
Яп-янги узун арқон икки қават қилиниб, унинг бир учи эшикнинг зулфиға, иккинчи учи қарши томондаги дераза дастагига боғланади.
Ўртада арқонларнинг ораси салгина кенгроқ очилиб, устига кўрпача тушалади адашмасам.
У кўп вақт одамзод ва бўшлиқ орасида тебранганч, охир-оқибат ҳайвоний ҳирсига боғланди.
Яъни бўшлиқ томон силжиб кетди.
Шу билан талашиб-тортишиш тугади.
Менга унинг бу қилгани ёқимсиздай.

Бутун умр аввалги ҳолича қолишини дуруст кўрадим.
Сенга демоқчиманки, унинг ишини такрорлаб ўтирма.
Бошқача йўл тут.
Кузатган эдимки, одамзод беланчакни дунё томон силжитиб юборарди, вассалом.
Уни ўзи томон тортиб ўтирмасди.
Четга тисланарди.
Беланчакнинг ҳар икки томонидан бўшлиққа тортилишига индамай қараб тураверардилар(!)
Балки унинг менинг кўнглимдагидек иш тутмаганига бошқалар сабабчидир.
Беланчакнинг бунда айби йўқдир.
Хайриятки, сен бешиксан.
Одамзод сени ўзи томон тортмаслиқдан иложсиз қолган.
Умунан, атрофингдаги жонли-жонсиз нарсаларни эринмай кузат.
Тўғри йўл қайси эканини кўрсатиб турувчи Аломатларни уқиб ол.
Тобутга кўзинг тушса, уни нега бошларига кўтаришларини ўйлаб кўр.
Унинг бутун танаси хокисор.
Сен эса ҳар дам ердан оёғингни узмоқчи бўлаётганингга ақлинг етар шунда.
Ўзингдаги камчиликни бартараф этишга уринарсан балки.
Нега бу сўзларни сенга пичирлаб айтаётганимга ҳайрон бўлма.
Кимдир бунга эшитиб хонага кирса суҳбатимиз бўлилади.
“Ким билан гаплашяпсан?”, деган бемаъни саволларни бера бошлайди.
Мен бўлсам бешик билан деб тўғриси айтман.
Кирган киши устимдан кулиб хонадан чиқиб кетади.
Буларни сенга айтмасам ҳам бўларди.
Гап йўғида айтдим-да.
Тилимга бошқа сўз келмаяпти.
Шундай экан, омон бўл, бешиквой.

УЧИНЧИ СУҲБАТ

ҚАМЧИН ВА ЖИЛОВ

Қамчин жиловга айтди:
– Намунча тепса тебранмассан.
На пастга тушасан, на тепага кўтариласан?
Мен каби кўкка интилсанг бўлмайдимми?
Қарасанг-чи, сендан тобора юқорилаб бормоқдаман.
Жилов деди:
– Отни югуртирмоқ учун сен кераксан.
Югурган отни тўхтатмоқчи бўлишса мендан нажот кутишади.
От югурса сен чавандоздан йироқ кетасан.
Мени эса ўзларига тортадилар.
У тўхтаса мени қўйиб юбориб, сени ўзларига яқин кутишади.
Сен айтганчалик бир ерда турганим-турган эмас асло.
Қамчин қўлимга тушса таъзирини бермоқчи бўлиб юривдим.

Бир куни тасодифан йўлимда учраб қолди.
Бировникимикан деб тўрт томонимга алангладим.
Ҳеч ким кўзимга кўринмади.
Аста уни қўлимга олдим.
Койий бошладим.
– Лойга беланиб ётибсанми, қамчинжон!
Ўзингга ўхшамай қолибсан-ку.
Жуда эскиргансан.
Нимжонсан.
Қайси отнинг устидан тушиб қолдинг.
От сени туёқлари билан босиб ҳам ўтгандир.
Сенга айтадиганларим кўп.
Бир ерга ўтириб олмасам оёқларим оғриб қолади.
Манави тўнка устига ўтира қолай.
...Сенга танбеҳ бермоқчи эдим.
Қарасам ўпканг тўла.
Салга йиғлайсан дея насиҳат қилмоқчиман.
Бир пайтлар отга қизиққансан, биламан.
Унда ҳозиргидек нимжон бўлмагансан.
Серғайрат, айна кучга тўлган пайтларингни айтаяпман.
Отни ҳамиша югуртиришга ошиқардинг.
Югуртирганинг югуртирган эди.
Ниманинг ордидан қувиб етмоқчи бўлгансан.
Мақсадинг бормиди ўзи?
Йўлагансанки, отни қанча тез югуртирсанг шунча азизсан.
Сени шунчалар тепага кўтарганлари-кўтарган бўлишарди.
Мен бу ҳолатни бир чеккадан кузатиб тургандим.
От билан кейин сени бир кунмас-бир кун учратиб қолсам, танбеҳ бермоқчи бўлиб юрувдим.
Билмадим, сен ўшамисан ёки бошқаси?
Бошқа бўлганинг билан барибир ўша мен кўрган қамчиннинг ишини тақорлаганинг аниқ.
Бу телба нега менинг бошимни қотираяпти, деб хаёл қилма.
Ҳали бунга хурсанд бўласан.
Шунинг учун гапларимни охиригача эшит.
Яна қанча билмадим-у, аммо хизматга ярайдиган кўринасан.
Йўқса бу гапларни сенга айтиб ўтирмаган бўлардим.
От билан боғлиқ хотираларингни эсга ол.
Авалло, унинг устига чиқиб олгансан.
Кейин секингина қамчилагансан.
От йўрғалай бошлаган.
Қаттиқроқ қамчилаганингда у югура кетган.
Шу йўсин ишингни давом эттиргансан.
Чавандоздан тобора йироқлашиб бораётганингга кўзинг тушмадимми?
Жиловнинг унга яқинлашаётганини ҳам кўрмагандирсан.
От тўхтаб бир ерга боғланди.
Чавандоз сени белбоғига қстириб, бирровга қаергадир кириб чиқмаганмиди?
Шундагина унга яқинлашганингни сезмаганмидинг?
Сезгансан.
Аммо, отни югуртириш иштиёқи сени тарк этмаган.
Тагин чавандоздан йироқлаша бошлагансан...
Сени кузатиб туриб қамчилаяпсанми ёки нимагадир ишора қилиб, кўрсатмоқдамисан деган шубҳа уйғонганди менда.
Бир пайтлар мактаб чоғлари устозимиз ёзганларини доскадан кўрсатиб турадиган узун таёқлари ёдимга тушди.

Тартибни бузсак шу билан савалаб турардилар.
Нақадар гумроҳсан сен!
Кўзларинг кўр!
Ўзинг кўрсатиб турган нарсани наҳотки пайқамаетган бўлсанг.
Сен отнинг орқасига қамчилаяпсанми ахир?
Унинг шаҳвоний ҳирсини кўзғовчилари айнан мана шу томонида.
Демак, нафсу бало ҳар кимни кераксиз нарса ортдан югуришга мажбур этади дегани эмасми бу.
Ҳеч нарсага эришмай бутун тананг қақшаб оғригани қолади холос.
Чарчоқ бутун вужудингни эгаллайди.
Ҳолсизланасан.
Жиловга ҳам термулиб қарамадинг.
Буларнинг бари тўғри йўлни кўрсатувчи Аломат эканини қаердан ҳам билардинг сен бадбахт.
Нафсингни тийишинга ишорамасмиди булар.
Ўзингдаги отни югуртирмоққа бўлган иштиёқни сўндиришинг лозим эди.
От юурса жиловни тортиб уни тўхтатадилар.
Ёки керакли томонга буришади.
Жилов отнинг бошига тақилганини кўриб турган эдинг-ку.
Нафсинг сени тугёнга солганида ақлингни ишлатишинг кераклигини билдирувчи Аломатни ҳам тўғри аниқ олмадинг.
Мана энди от сени устидан тушириб, босиб ўтиб кетганига нима дейсан?
Сен яна бу дунёнинг ноз-неъматларига ўч эдинг.
Буни аниқ кўрганман.
Чавандоз сени восита қилиб отнинг қорнига ниқтаса, от бирдан тез ҳаракатлана бошлаган.
Мен эса сенинг нафсинг бузуқ эканини шундан биллиб олганман.
Қаттиқлик бошингда бор.
Бу бўлмағур хаёлларни сураётганингдан дарак.
Жилов бўлса бундай ўйларни оёғи остига олган.
Калондимоғ бўлма.
Жилов билан яраш.
Ундан билмаганларингни сўраб ол.
У айтсин.
Йўл бошида от кўринди.
Ҳойнаҳой, эганг сенинг тушиб қолганингни пайқаб, ортига қайтиб излашга тушган.
Сени тўнка устида қолдираман.
Топиб олишлари осон бўлади.
У ҳали йироқда.
Қутиб ўтиришга вақтим йўқ.
Сен билан гаплашаман деб талай вақтимни йўқотганим етар.
Сўзларимни унутма.
Айтганимдай қил.
Чавандоздан айрилмасанг бўлгани.
Яхши қол, қамчинжон.
Менимча, сен билан қайта учрашмаймиз.

ТЎРТИНЧИ СУҲБАТ

ТАЁҚ ВА ҲАССА

Таёқ ҳассадан сўради:
– Сен-у мен бир дарахтнинг иккита шохларимиз.

Аммо нега сенга суянишади-ю, менга эмас.
 Ҳасса деди:
 – Аслида уларнинг мақсади заминга таяниш холос.
 Сен эса оёғингни ердан узиб йўқликка қадам қўйгансан.

Шундай экан, сенга суянмасликларидан нолиганинг нимаси?

Бунинг сабабини нега мендан сўрамоқдасан?

Сурув кўча чангитиб кетаётувди, дарахтнинг бош бармоқдек келадиган бир танаси ўз тўпидан ажралиб уларга эргашди.

Ёқинқирамай унга боқдим.

Жойида қолаверса бўлмасмиди?

Аввалига қўйларга яқин бормади.

Мени уларнинг эгаси деб ўйлади чоғи.

Очиғини унга айтдим.

Бекор қилдинг.

Ҳалиям ортинга қайт.

Қайтишни истамаётган бўлсанг билиб қўй: мен бу қўйларнинг эгаси эмасман.

Шунчаки бир ерга бораётувдим.

Йўлимда мана булар пайдо бўлди.

Уларни хуркитиб юбормайин дея секингина ортларидан бораяпман.

Улар қаерга боришини билади.

Тезроқ бошқа томонга қайта қолсайди.

Чанг-тўзондан нафасим бўғилиб бормоқда.

Бир-икки йўталдим ҳам.

Сенга бекорга юзимни буриштириб гапирётганим йўқ.

Ҳаммасига чанг сабаб.

То йўлларимиз айрилгунча гаплашиб борайлик.

Ҳозирчалик ҳамроҳим экансан, сенга гапирмоққа ҳаққим бор.

Биласанми, бошинг қайси-ю тананг қайсиллигига ҳалиям ақлинг етмадими?

Шунча гапни юзинга айтдимми ёки тананга қараб айтдимми, ҳайронман.

Менимча, йўғон томонинг бошинг бўлса керак.

Ингичка тарафинг – тананг.

Бошинг тананга чатишиб кетгани яхшилик аломати эмас.

Танангинг истакларига буйсунаётгандек кўринаяпсан менга.

Ҳа, шунақа шекилли.

Тананг олдинда бормоқда.

Бошинг эса орқада.

Бу кўчадан ҳасса ўтмадими?

Уни кўрмаганмидинг?

Унинг боши танасига мойил эмас.

Боши бошқа томонга ўсган, танаси бошқа томонга.

Ҳаракатлари ҳам сеникидан фарқ қилади.

Аввал боши олдинга силжиб, сўнг танани ўзига эргаштиради.

Эҳтимол шошилаётганинг учун ҳам шундайдир.

Шошилмаганингда бошқача юрган бўлармидинг?

Ўшанда сенга суянишган бўлишарди.

Қўйсанг-чи шу қўйларни.

Уларга эргашиб нима қиласан?

Ўз танлаган йўлингдан юрганинг маъқул эмасми?

Аслида, шулар сени довдиратиб қўйди.

Оёғингни қўлингга олиб уларнинг ортидан югурмоқдасан.

Айтиб қўйай:

Токи қўйларни кўрасига қайтариб олиб келиб қамамагунингча тинчимайсан.

Қамагач ҳам сенга тинчлик йўқдир балки.

Уларни бирма-бир санашга тўғри келар.

Сўзларимга эътироз қилмай йўлингдан ҳам қолмаётганингга қараганда мени ўтакетган муғомбир, деб ўйлаяпсан чоғи.

Мени ортга қайтариб ўзи қўйларга эга чиқмоқчи деган хаёлларга боряпсанми?

Асло!

Менга буларнинг кераги йўқ.

Тинчгина сокинликда яшаганим маъқул.

Булар нимага ўчлигини биласанми ўзинг.

Тикан гулини хуш кўришади.

Сени улар тиканзорга етакламоқда.

Тошга қоқилиб йиқилсанг ҳам, товонингга тикан кириб дод-вой солсанг ҳам уларнинг сен билан иши йўқ.

Бошини бир кўтариб қарайди-да, на сенинг ҳолингга ачинмай, на устингдан кулганга ўхшамай яна бўйинини пастга эгади.

Уларнинг юзида бирор ўзгаришни сезмайсан.

Қоринлари тўйса бўлгани.

Сен билан неча пуллик ишлари бор.

Бу гапларимни тинглаб тананга ёки манави бир гуруҳ қўйларга нафратинг кўзгалмасин тағин.

Мен бу иккисини тилга олиб, сенинг нафсинга эргашиб бораётганингни айтмоқчиман.

Шайтоннинг турли ҳийла-найранглари, унинг қанақалиги, сени қандайин йўл билан аврамоқчи эканини мана шулар кўрсатиб турадилар.

Қўйларингнинг бўлгани яхши.

Қанча кўп бўлса шунча дуруст.

Фақат сен мол-давлатинг борлигидан кибру ҳавога берилмасанг бўлгани.

Вақти келганида чорвангнинг закотини бер.

Қолган фурсатларда хайр-эҳсон қил.

Қолаверса, танангни покиза соғлом сақлаш сенинг бурчинг.

Унга наҳс тегиб ифлосланишига йўл қўйма.

Мана, қўйлар бошқа томонга бурилди.

Сен уларнинг ортидан эргаш.

Менинг йўлим бошқа томонда

Қайтаётганимда яна кўришамиз.

Унутма, қўйларни кўрасига қамаганингдан сўнггина тинчишинг мумкин.

Унгача ҳар томонга югуравериб, жонинг халқумингга тикилади.

БЕШИНЧИ СУҲБАТ

ТОР ВА НОХУН

Тор нохундан сўради:

– Эй ситамкор, намунча менга азоб бермасанг? Сени ҳеч учратмаган эдим. Танимасдим. Қаердан пайдо бўла қолдинг?

Нохун деди:

– Тепага тортилмаганингда ёнингга яқинлашмаган бўлардим. Тепага тортилганинг сабаб энди сен билан биргаман.

Гоҳида бармоқларим ҳақида ўйланиб қоламан.

Ўзимга ёққан нарсаларимни бармоқларим билан ушлаб, майингина силагим келади.

Айнан шуларнинг устида тирноқларимнинг борлиги менга бошқача туюлиб кетди.

Эҳтимол, улар қичиган жойни қашлаш учундир.

Ахир, бирор ерим қичиса у ерни сийпалашдан не фойда?

Аммо, сочининг бир толасидек нозиккина торни шу тирноқларим билан шунча пайтгача азоблаб келибман!

Бу эндигина хаёлимга келди.

Айбимни ювиш учун ундан узр сўрамоқчи бўлдим.

Унинг ёнига бордим-у, гапни нимадан бошлашни билмай узоқ вақт уйланиб қолдим.

Кейин бир чеккадан гапни бошладим.

Буни қарагин-а, торвой.

Бугун тирноқларим остидан кир қидираётувдим хаёлимга сен келдинг.

Эт ва тирноқ қил ўтмас биродар.

Вақти келганда шу тирноқ биродарини азобга солади.

Боши кирга тўлган бўлади у пайтда.

Ўзимнинг тирноқларим ҳақида гапираяпман.

Қолаверса, булар билан сени роса азоблаган эканман.

Мен ўзи куй чалишни билмайман.

Негаям сени чалмоқчи бўлдим, ҳайронман.

Деворга қарасам сени кўрдим.

Шартта олдим-у чалдим.

Ҳеч кимга ёқмайдиган қандайдир оҳанг яратдим.

Охирги марта шундай бўлганди.

Бундан илгари ҳам сени кўп бор чалмоққа уринганман.

Гапнинг очиги сендан узр сўрамоқчи эдим.

Ўйлаб қарасам сени қийноққа солиб қўйибман.

Бундан кейин сира сенга қўлимнинг учини текизмайман.

Зерикмагин, деб қўлимга оламан-да алланарсалар ҳақида сенга сўзлаб бераман.

Аммо чалмайман.

Фақат мени кечирсанг бўлгани.

Мени кечирасанми?

Майли, сўккинг келса сўкавер.

Хафа бўлмайман.

Мен шунақаман.

Биров урса ҳам, сўкса ҳам ишим йўқ.

Кўнглингга олмагин-у, бир гап айтаман.

Сени чалишмаса дилга ёқадиган куй таралмайди-ку.

Чалсам гуноҳга ботаман.

Чалмасам бўлмайди.

Бу қанақаси бўлди?

Йўқ, аҳдимдан қайтмадим.

Бу ишга сира қўл урмайман.

Уйимнинг бир бурчини безатиб тургин холос.

Сендан бошқа талабим йўқ.

Чуқурроқ ўйлаб қарасам, нималарнидир менга эслатмоқчидайсан.

Нимагадир ишора қилаётганинг аниқ.

Сен билан боғлиқ нарсаларни эсга олсам ҳаммаси ойдинлашади.

Созанда куй чалмоқчи бўлди.

Қўлига танбурни олди.

Унга биринчи торни ўрнатди.

Чалиб кўрди.

Оҳанг яхши чиқмади.

Иккинчи торни ҳам пайдо қилди.

Нафис куй таралди.

Мен бунда ҳеч бир Аломатни кўрмаяпман.

Эҳтимол, танбур ҳақида фикр юритишим керақдир.

Ахир сен унга боғлиқсан-ку

Ҳа-да!

Нега буни аввалроқ ўйламадим.

Танбурнинг икки қисмини кўраяпман.

Коса ва дастак.

Коса қисмининг ичи бўш.

Дастаси эса бутунликдан иборат экани менга аён.

Бўшлиқ сип-силлиқ.

Бутунлик бўлса дағал.

Унга боғланаётганингда йўлингдан тўсиқлар учраган албатта.

Мана у тўсиқлар...

Йиқилсанг ҳам ўрнингдан туриб олдинга силжийвергансан.

Охири мақсадинга етгансан.

Ҳайрон бўламанки, нега буткул Унга берилмадинг.

Бўшлиқни тарк этиб кетмагансан.

Бошинг бутунлик билан банд-у, бўшлиқ оёғинг остида.

Балки бундай қилмаганингда биров сени қўлга олиб чалмасмиди?

Ҳамманинг кўзига кўринмаганингда сенинг сўзсиз ва товушсиз имо-ишораларингга каердан ҳам тушунишган бўлишарди?

Деворга қандайин илиниб турганингни кўришмай-дими?

Сени тепага кўтариб турган мана шу бутунлик.

Пастга тортаётган бўшлиқни ҳам кўздан қочирган кўринадилар.

Мен ҳаммасига тушундим.

Ўзим яшаб юрган дунёнинг иккига ажралганини салпал фаҳмлаганман.

Сен буни тасдиқладинг.

Сендек бутунликка интилишим керақдир.

Йўлимда учрайдиган тўсиқларга сабр этишга бардошим етармикан?

Мени икки томон ўз-ўзига жалб қилмоқда.

Бўшлиқ томон силжисам нафсимга забун бўламан.

Бўшлиқ устида сени елкасига кўтариб турган алланарсанинг ҳайвон номи билан аталиши шунга ишора эмасми?

Бу дунёнинг бўшлиғини, сип-силлиқ бутунлигини дағал кўраётганим аниқ-ку.

Энди ҳаммасини ўз ҳолича кўришга ўрганмоғим лозим.

Бир жиҳат эътиборимни тортди.

Танбур Созанда қўлида.

Нохун Унда.

Сени У тутиб турибди.

Демак, бу ерда мен билишим шарт бўлган яна баъзи асосий гаплар бор.

Сендан биргина узр сўрайман деб шунча нарсани билиб олдим.

Мени кечирдинг, деб ўйлайман.

Танбур чанг босган кўринади.

Уни артиб қўяй.

Истам АХМЕДОВ

Бахтимни шамоллар тўзғитиб кетди

* * *

Садо бер, муҳаббат, сен берган ҳар сас,
Қалбимга жон бериб ботғувчи ўқдир.
Оҳ, сени ўйлаган тунларим – тунмас,
Сени ўйламаган куним ҳам йўқдир.

Қизгалдоқ чиройин сочар адирга,
Юзига капалак лабин босар жим.
Сенинг қучоғингда, сен билан бирга,
Бир лола умримни мен ҳам яшадим.

Энди унинг каби кўксимда қондир,
Бахтимни шамоллар тўзғитиб кетди.
Сен кетган маконинг қайси макондир,
Севгилим, изларинг қайларга етди...

* * *

Мен сенга ҳеч қачон тутмасдим қўлим,
Қўлларинг кафтимни куйдирмаганда.
Мен сени ҳеч қачон севмасдим, гулим,
Юрагим суйгин деб суйдирмаганда.

Мен сенга ҳеч қачон бермасдим озор,
Агар муҳаббатим раиқсиз бўлганда.

Ва лекин тунлари чиқмасдим бедор,
Бу юрак сенсиз ҳам яшай олганда.

* * *

Қўй, муҳаббат, чорлама,
Сен мени кошонанга.
Лола қисмати сенинг
Ёзилмиш пешонанга.

Мен унинг дудоғидан,
Бир бор ичганман шароб.
Бағрим қон, дилим оғрир,
Дастидан ул майи-ноб.

Кўргани не шўрликнинг,
Шамол сўнги матлаби.
Сен ҳам сал шабадага,
Тўкилгайсан у каби.

Қўй, муҳаббат, чорлама,
Сен мени кошонанга.
Лола қисмати сенинг
Ёзилмиш пешонанга.

Зариф ҚУВОНОВ,
Навоий давлат педагогика
институтининг катта ўқитувчиси

САККИЗИНЧИ МУЪЖИЗА (МИ)?

Миср эҳромлари деворларига «бугунги ёшлар ўзгариб кетган» деган ташвишли гаплар ёзиб қолдирилган экан. Дарҳақиқат, ҳар бир давр ёшларининг тарбиясига ўша даврнинг муҳим муаммоси сифатида қаралган. Бугунги кун ёшларининг қўлга киритаётган ютуқлари ва тарбия борасидаги муаммолари ҳақида кўп гапирилмоқда. Тарбия ва таълимнинг мавсумий вазифа эмаслиги ҳам барчамизга аён ҳақиқат.

Ёшларимизнинг кейинги пайтларда китоб ўқимаслиги, бадий адабиётдан узоқлашаётганлиги киши дилини ранжитади. Касбим тақозосига кўра адабиёт фанидан талабаларга дарс бераман. Филолог талабаларга қаратилган «Ким қандай китобларни ўқиган?», «Яқинда қандай китоблар ўқимоқдасиз?» деган сўровларим кўпда жавобсиз қолади. Келинг, буни яширишнинг ҳожати йўқ, ёшларнинг аксари мактаб дарсликларидан берилган Абдулла Қодирийнинг «Ўтган кунлар», Чўлпоннинг «Кеча ва кундуз», Ойбекнинг «Навоий» каби асарларининг парчалари билан таниш холос. Улар дарсликда берилган парчани ўқиб, «мен фалон асарни ўқиганман» дейишдан уялмайдилар. Бу эса Навоийнинг «Лисон ут тайр» достонидаги «Кўрлар ва фил ҳикоятини» эслатади. Биламиз, унда кўрлар филнинг қайси аъзосини ушласа, фил дегани шу экан деган тасаввурга боришгади.

Бугун халқимизнинг маънавий хазинаси – бадий китобларни тарғибот ва ташвиқот қилиш яхши йўлга қўйилган. Биргина улуғ шоир ҳазрат Алишер Навоийнинг йигирма жилдлик асарларининг интернет саҳифаларида жойлаштирилиши ва уларни халқимизга бепул тарқатилишининг ўзи ҳам маънавиятга эътиборнинг нишонаси эмасми?

Ёши катта авлод вакиллари ўз ёшлиklarини эслаб, Достоевский, Толстой, Шекспир, Гёте сингари даҳо санъаткорларнинг асарларини ўқиб, улардан олам-олам завқ туйишгани билан фахрланишади.

Ҳанузгача бу ижодкорларни қўлдан қўймай ўқийдиган кишиларга ҳавас қиласан киши.

Инсон ўз мақсадига эришишмоқ учун ҳар доим осон йўлни қидиради ва ниятга эришишни осонлатмоқ истади. Мен китоб мутолаасини ҳам шунга ўхшатгим келади. Китобхон тушуниши қийин асарларни эмас, кўпроқ олди-қочди енгил-елпи битикларга ўч бўлиб боряпти. Бундай асарларнинг тили бадийликдан анча йироқ, жўн. Улар ўқувчига фақатгина бирламчи, яъни ташқи воқелик ҳақида маълумот беради, холос.

Машҳур файласуф Зегмунд Фрейд инсон онгни англаган ва англамаган (онг ости ёхуд онг усти) воқелик турларига бўлади. Бизга ташқи воқелик фақат онг усти кўриниши бўлса, уни, яъни воқеликни мушоҳада қилиш, фикрлаш орқали фаолиятнинг иккинчи кўриниши – онг ости ҳаракати юзага келади. Бу орқали биз энди, доим «ардоқлаб» юрадиган, инсонийлигимизни бошқа яратилганлардан юқори қўювчи онгимизни, мия фаолиятимизни ишга солган бўламиз. Бу оддийгина тажрибага сиз кроссворд ечаётганингизда кўп бор дуч келгансиз. Жавоби топилмаган савол сизга тинчлик бермайди, уни топиш учун онг ости фаолиятингиз ёрдамга келади. Шунда хотирангизнинг қайсидир пучмоқларида «яшириниб» қолган жавоб топиладую, бирдан «ух, топдим!» деб юборасиз. Келинг, энди юқорида бошланган мавзуга – китоб ўқиш, инсон хотирасининг имконияти ҳамда ёшларнинг нега китоб ўқимаслик муаммоларига қайтсак. Аслида буларнинг барчаси, катта-катта мақола, баҳс-мунозараларга сабаб бўладиган мавзулар.

Кўпчилик китоб ўқишни билмайди ва кўп кишилар нима учун ўқийганини тузукроқ тушунмайдилар. Баъзилар буни ўқимишли бўлишнинг қийин, бироқ ягона йўли деб билади. Улар учун ҳар қандай китоб кишини «ўқимишли» қилади. Бошқа бировлар учун эса ўқиш – бу дам олиш, шунчаки вақтни ўтказиш ва уларга ни-

мани (мақола, роман, шеър, хабар ва ҳоказо) ўқиш барибир, зерикарли бўлмаса, бас. Ҳар биримиз, қайси касб эгаси бўлмайлик, имкон ва шароитимиздан келиб чиқиб, китоб билан муайян даражада мулоқотда бўламиз. Ўлчовли ҳаётимизнинг маълум бир қисмини шунга сарф қиламиз. Аммо қандай китоб ўқиш, унинг таъсир ва оқибатлари, умуман, нега китоб ўқиймиз, шу ҳақда барчамиз ҳам чуқурроқ ўйлаб кўрмаймиз.

Ўтган асрнинг машҳур адибларидан бири Ҳерман Ҳессе китоб мутолааси ҳақида шундай ёзади: «Шунчаки дам олиш, вақт ўтказишни истаган ва «ўқимишли» бўлиш ҳақидагина қайғурган китобхон китобдаги дилни покловчи, кишини руҳлантирувчи қандайдир номаълум бир кучни сезади. Бироқ, бу кучни у аниқ тасаввур этолмайди ва баҳолай ҳам олмайди. Бундай китобхон тиббиётдан мутлақо беҳабар беморга ўхшайди, яъни айнан қайси дори кераклигини тушунмасдан, ҳар бир қутичадагидан татиб кўра бошлайди. Аслида, мутолаа борасида ҳам ҳар бир киши ўзи учун зарур бўлган, янги куч ҳамда руҳий таъсир бахш этадиган китобларни топа билиши керак эмасми?».

Бугунги ёшлар ўзларининг китоб ўқимаслик сабабини яхши асарлар яратилмаяпти, деган баҳона билан хаспўшламоқчи бўлишади. Ҳақиқатан ҳам шундайми? Ёхуд, нега биз «кел, яқинда қайси асарни ўқидингу, у сенга ёқмади» деган саволни ўзимизга бериб кўрсак ёмон бўлмайди. Машҳур инглиз адиби Ж.Жойс «менинг асарларимни юз йилдан кейин инсоният тушунади» деганда нимани назарда тутган. Инсониятнинг ақлу тафаккури юз йилдан кейин ўсади, шунда мени тушунади дебми? Чиндан ҳам ўша ақл эгалари ўз давридан юз йиллар илгарилаб кетганмиди? Ёхуд Навоий асарлар оша илгарилаб, Вақт ва Келажакни енгганмиди?

Адабиётимиз доимгидай ҳаракатда, «миллат яшайдиган» (Чўлпон) адабиёт ҳеч қачон ўлмайди. Бир файласуф буюк китобхонлар пайдо бўлсагина буюк адабиёт пайдо бўлади деган ҳақ гапни айтган. Ҳозирги адабий жараён ҳақида озми-кўпми хабари бор киши, жаҳон адабиётининг энг зўр намуналари билан тенглашадиган асарлар, бадиият намуналари яратилаётганлигига шохид бўлади. Бизнинг бир айбимиз уларни ўқимаслик, тўғриси, ТУШУНМАСЛИК. Буни эса, бўйнимизга олмаслигимиз ёмон.

Ёзувчи Назар Эшонқул бугунги кун бадиий жараёни ҳақида, янада аниқроғи, Фаҳриёр шеърларига муносабат билдириб: «Санъат тилсимланган кўрғонга

ўхшайди. Унинг эшиги «сим-сим» деган қалитни топмагунча очилмайди. Ҳарқалай, тилсимланган кўрғоннинг эшигини топгунча қанча қосимлар бу кўрғон олдидан ўтиб кетишган. Ўтиб кетади ҳам... Агар бу тилсимни ҳамма ҳам тополганида эди, унда эртақнинг ҳеч қандай моҳияти қолмасди. Эртақ эса моҳиятни тугун ичидаги тугунга яшириб қўяди. Ҳамма ҳам тугунни ечишга ҳафсала қилавермайди», дейди. Инсоният ҳамма замонлар бундай кўринишни такрор-такрор бошидан кечираверади. Нега биз бугунги кунда Фаҳриёр, Назар Эшонқул, Улуғбек Ҳамдам, Салим Ашур, Хуршид Дўстмуҳаммад, Эркин Аъзам, Нормурод Норқобил, Собир Ўнар, Абдували Қутбиддин, Баҳром Рўзимухаммад ва яна кўплаб ижодкорларни билмаймиз ва уларнинг асарларидан беҳабармиз?

Бугун бозор иқтисодиёти шароити тақозосига кўра адабиётимизда ҳам янги атамалар – «кўча адабиёти», «сарик адабиёт» каби тушунчалар пайдо бўлди. Кўпгина хусусий газеталарда чоп этилаётган саёз асарларни ўқиб, яхшигина безак берилган, ялтироқ китобларни варақлаб, улар нимаси билан кишиларни ўзига тортмоқда, деган савол туғилади. Ўқувчига эстетик завқ бермайдиган, фикрлашга, мушоҳада қилишга ундамайдиган, аксинча, руҳиятига салбий таъсир қиладиган енгил-елпи асарлар кўпайиб кетаётгани ҳақиқатан ҳам, ачинарли ҳол. Уларни ўқиб, бугунги ўзбек адабиётида яратилаётган ҳикоя, қисса, романлар шу, деган тасаввурга борадиган инсонлар сафи эса ортаётганлиги ачинарли. Хўш, уларни «ҳикоя» ёхуд «қисса» номи остида берилишини қандай тушуниш мумкин? Улар фақатгина ўқувчи дидини ўтмаслаштиришдан, асл бадииятдан йироқлаштиришдан ортиқ наф келтирмайди.

Китоб, бадиий адабиёт саккизинчи мўъжизага қиёс этилади. Мўъжизанинг мўъжизалиги шундаки, ундан инсон ҳайратланади, лол қолади. Китобни ўқиган, ундан завқу шавққа тўлган кўнгиллар мўъжизага дуч келади. Бугунги ёш авлод нечоғлик мана шу мўъжизага безътиборлиги киши таассуфини оширади.

Бизнинг аждодларимиз адабиётни, санъатни жуда нозик тушунган, қадрлаган, санъатнинг асл намуналарини яратган ҳамда ундан завқлана билиш кўникмасига ҳам эга бўлган. Адабиётни «миллат ойнаси» (Авлоний) деб билган. Биз энди ўзимиз ўқимаган китобни боламиздан «нега ўқимадинг», деб сўрашдан уялайлик. Энг аввало маънавий баркамоллик йўлида ўзимиз ўрнак бўлайлик.

Мухтор МАҒАВИН

ИККОВ

Ҳикоя

Бир кўрган – билиш, деган халқимиз. Икки кўрган – таниш. Бир эмас, икки эмас... ўтган етти йил ичида етмиш марта кўрибди. Аммо биламан деб ҳам, танийман деб ҳам айта олмайди. Исми ким? Асли қаердан? Ким бўлган, нима иш қилган? Бугунги ишининг маъноси нима? Ҳаммаси қоронғу. Қоронғу ҳам эмас, мутлақо номаълум. Фақат ҳозирги касби ҳақидагина озгина тасавури бор. Ё бизнес, ё ҳокимият. Ё хўжайин, ё хизматкор. Ишқилиб, тинчи камроқ. Вақти эса тақчил. Жуда тақчил.

Иккови тасодифан учрашишди. Ўшанда бир мактабда ўқиган, ўзига ўхшаган бева аёл театрга таклиф қилган эди. Чақирди-ю, энг сўнгги дамда ўзи боролмай қолди. Театр қаршисида, чиптани кўлига ушлатди-да, узр сўраб қолаверди. Бу эса анча саросимада қолди, бева қанча тайёрланган, энди шундоқ театр дарвозаси олдидан қайтмайди-ку. Илож йўқ, жилла бўлмаса бир пардасини кўриб кетай деб ичкарига кирди. Жойини топди, ўтирди. Олд қатор, бироқ сал четроқ экан. Фақат аввалгидай, буларнинг ёш пайтларидагидек тўда-тўда халқ кўринмайди. Яرمىдан кўпи бўш. Ва келганларнинг ҳаммаси кекса, кекса бўлмасада ўрта ёшдан ошиб қолганлар. Ёшлар умуман йўқ. Оркестр уясидан скрипканинг чизилган, яна бир асбобларнинг узилган, ҳар хил товушлари эшитилади, куйини келтириб ётишибди. Ўткан кунларини, пешонасига ёзилган, ҳатто, бугун ҳам тоқ қолдирган ёлғизлигини ўйлаб, кўнгли бузилиб, маъюс ўтирган эди,

– Кечирасиз, хоним, – деган товуш келди қулоғига. – Мен ўтиб кетсам...

Чиройли, қора смокинг кийган, қотма, капалак галстук таққан, ўрта ёшлардаги гавдали эркак. Қобоғи қалин, лаби юқа, шиддатли экан. Аёл ўрнидан кўзғала бошлаган эди, яна бир илтимос қилди:

– Бетлашиб ўтишимиз қийин бўлар, бари бўш, ўртароққа силжисангиз...

Ўзининг хаёлида ҳам бор эди, энди иложсиз ўртароққа юришга тўғри келди. Ҳалиги эркак чап томонида, нақ ёнига ўтирди. Худди иккови театрга бирга келгандай. Шу пайт аста қоронғулашди. Ортидан саҳна пардаси очилди. Ўша қадимий, эскирмас “Аида” бошланди.

Бирдан сирли оҳангга аралашиб димоғига қиммат атир ҳиди урилди. Жуда олифта киши бўлса керак. Санъаткорми ё? Лекин юзи нотаниш. Ё режиссёрми-кан? Балким, консерваториянинг профессори. Кўз қири билан қаради: У кўкиш сояда тош ҳайкал монанд қотиб қолибди. Умуман, ёмон одамга ўхшамайди.

Аёл ўзини жуда ноқулай ҳис қилди. Биринчи саҳнадан кейин кетсамми, қолсамми деб ўтирган эди, энди нима бўлганда ҳам кетишга аҳд қилди. Тасодифан биров кўриб қолса уят ахир. Нарироқ, бир-икки ўриндиқ силжиб ўтириш яна ноқулай. Бунинг устига, болаларнинг чораклик назорат иши. Тезроқ кўриб, натижасини чиқариш керак. Боз устига мана бу киши... Ўз-ўзидан қисилиб, тинчи йўқолди. Бир дам юзига иссиқ тафт урилди. Ўша биқинидаги эркак нафаси экан.

– Бирон жойингиз оғрияптимми?

– Йўқ... – деди у янада ўзини йўқотиб қўйиб. – Ҳа... оғриб...

Шундан сўнг нафас олиши жуда қийинлашиб кетгандай эди.

Ниҳоят, тантанали, дабдабали, зафарли биринчи саҳна тугади.

Аёл биқинидаги эркакка ботиниб қарашга ҳам ийманиб, иккинчи томондан сидрилиб чиқаверди. Шошилиб пастга тушиб, кийимини олди. Тўхтамай ташқарига отилди.

Қалин қор ёғиб турган экан. Лайлак қор. Қалин, япалоқ, сувли, салмоқли қор. Ер яна шилп-шилп. Олмаотага дастлаб келган, ёшгина қиз бўлган бир замонда шундай, қиш ўртасида ҳаммаёқ шилпиллаб лой бўлиб ётарди. Жуда ёқимли кўринар эди. Ёш эди-да у

пайтлар. Ёғиннинг ўзи қизиқ. Ҳозир эса бу юпансиз, ташвишли кўнгилни янада маъюслаштириб юборди. “Театрда менга нима бор эди...” – деб ўйлади. Йўловчи машина тўхтатмаса бўлмайди. Сал-пал олдинга юриб, кўчанинг нариги юзига ўтиб, йўл тўсди.

Шу пайтда ғилдираклари беўхшов, катта автомобиль ёнига келиб тўхтади. Билади, бу – жуда қиммат машина. Янги чиққан катта бойларгина минисса керак. Албатта, тўхтаган – бойнинг ўзи эмас, ҳайдовчиси. Имкон бўлганида беш-ўн чақа ишлаб олмоқчи. Тўғри-да.

Джипми, ёки алламбало деб аталадиган қиммат машинанинг зинаси ҳам жуда баланд экан, эшикнинг тутқичини ушлаб, зўрға кўтарилди. Машина эмас, кенг саройга киргандай бўлди.

– Вой... – Қадди кўтаринки, тик ўтирган ҳайдовчига кўзи тушганда беихтиёр овоз чиқариб юборди. Ўша, театрдаги нотаниш.

– Сиз экансиз-ку... – деди талмовсираб. – Кечирасиз... мен билмасдан...

– Билмаган киши машинани қўл кўтариб тўхтатмайди, тўғри юриб остига тушади, – деди нотаниш қандайдир дағал оҳангда.

– Тўхтатганим... лойгарчилик бўлгач... уйга етиб олиш ниятида...

– Қанча берасиз?

Аёл баттар ўнғайсизланди.

– Эллик тенге... – деди иложсизликдан.

– Яхши, – деди ҳайдовчига ўхшамайдиган ҳайдовчи қаноатли оҳангда. – Бугунги банк ҳисоби бўйича эллик етти тенге – бир доллар. Уйингиз узоқми?

– Узоқ эмас... – деди аёл баттар уялиб.

Эски замоннинг аравасидай, тўрт бурчакли, улкан ғилдиракли қиммат машина шилпик қорни эзганча қоқ ёриб, тўғри эшик олдига келиб тўхтади. Аёл сумкасини ахтаришни бошлаган эди, ҳайдовчи лип этиб тушдию, ваҳшатли машинасининг олдидан айланиб ўтиб, унинг эшигини очди. Қўлидан қаттиқроқ ушлаб, секин туширди. Шундан сўнг сал секинлашган, лайлак қорга кафтини ёйди. Аёл ўзини жуда ноқулай сезганча сумкасини очиб, унинг бир бурчидан кичкинагина, буклама ҳамёнини олиб, эллик тенгелик қизил қоғоз ушлатди. Ҳайдовчи кўйнига қўл суқиб, чап томондаги ички чўнтагидан кичикроқ китобча шаклидаги, қалин, чиройли ҳамёнини суғириб, эллик тенгеликни ичкаридаги бир уячасига эҳтиёткорлик билан солди. Кўчадан таралиб турган хира ёруғда қапчиқ ичидаги бир даста шиқирлаган доллар кўзига аниқ чалинди.

– Нечанчи қават? – деб сўради ҳайдовчига ўхшамаган ҳайдовчи.

– Учинчи...

– Машина кўтарила олмайди... – Ташиган кишини учинчи қаватга кўтариб чиқара олмайдиган соябонли аравадек машина биқ қилди-да, ёруғини йиғиб олди. – Энди ўзим чиқариб қўйишимга тўғри келади. Қоронғи, қўрқасиз...

Ростдан ҳам қоронғи.

– Эҳтиёт бўлинг, – деди аёл. – Бекор оввора бўлдингиз. Ўзимга таниш зиналар-ку.

Таниш зиналар жуда ўзгариб кетгандай. Иккови учун ҳам.

– Тўртинчи қаватга ўтиб кетмадикми? – деб сўради ҳайдовчи, овози гумбураб.

– Йўқ. Мана, келдик. Ҳозир эшикни очаман. Кейин чироқ ёқаман. Қайтар йўлингизда ёруғ бўлади...

Калит шиқирлаб, ошиқ-мошиқлар ғичирлаб, эшик зўрға очилди. Ички бўсагадан ялт этиб чироқ ёқилди.

– Рост, – деди аёл. – Сизга қандай раҳмат айтишимни билмай турибман. Машинасиз ҳали юрган бўлардим. Бу подъездда... чироқ доим куйиб кетади. Бемаҳалда юрмасам ҳам, эшик очиб, ташқарига чиқишга қўрқаман...

– Энди мен кўрқиб турибман, – деди ҳайдовчи. – Ташқари – қор, кун – совуқ. Ростдан ҳам раҳмат айтгингиз келса, эҳтимол, бир пиёла чой берарсиз...

Аёл бу тақлифни рад қилолмай қолди. Иккови ҳам ичкарига кириб, эшик ёпилди. Ташқарида – лойгарчилик, ташқарида – қоронғилик. Кападай бир хона билан ошхона ҳам иссиқ, ҳам ёруғ эди.

Тўсатдан...

– Шарманда... – деди аёл бетини қўллари билан тўсиб. Мана, роса йигирма... ўн тўққиз йил бўлди... Эрим тўсатдан вафот этгандан буён. Ўтган ёзда қизимни узатдим. Бошқа шаҳарга. Мана энди... қирқдан ошган пайтда...

– Сен менга ўн тўққиздаги ёш қиздай кўриндинг... – деди эркак.

Аёл яна юзини яширди.

– Шарманда бўлдим... Мутлақо эсимдан чиқиб кетган нарса...

– Сезишимча, сен ҳеч қачон бошлаб ҳам билмагансан... – деди эркак.

– Нимага? – деди аёл ҳайрон бўлиб.

– Тозасан, – деди эркак. – Топ-тозасан. Устингдан чивин учиб ўтмаган каби.

Аёл гап маъносини яхши тушунмаган бўлса-да, ўша тортинчоқ ҳолича, эркакнинг кенг гавдасига суйкалиб, пинжига тиқилиброқ ётди.

– Бўлар иш бўлди, – деди эркак. – Аввалги гуноҳимни ювиш учун... яна бир марта...

– Исмингиз ким? – деб сўради устига эскироқ, енгил халатгина ёпиниб олган, ўзини йўқотиб қўйганидан қизариб турган аёл.

– Менинг исмим... Ҳайдовчи, – деди кийиниб, кетишга тараддудланган, эркак. – Сенинг исминг – Навниҳол. Кўп билган тез қарийди. – Унинг жиддий ё ҳазил гапираётганини билиб бўлмасди.

Ҳайдовчи бироз ноқулай аҳволга тушиб, сал эгилди-да, эшикка қараб юзланди. Остонада ортга қайрилди:

– Телефон... Яхши, – деди сўнгра. – Қўлим бўшаганда хабарлашиб тураман.

Шу бўйи бедарак кетди. Роппа-роса тўрт ой. Баҳорда кўнғироқ қилди. Бу ўша ҳайдовчи-ку. Уйдამисан, ёлғизмисан? Уйда. Албатта, ёлғиз. Ҳозир бораман деди. Аёл атрофини саранжомлаб ҳам улгурмаган. Ярим соат, ўн беш-йигирма дақиқа эмас, келар дамда, балким икки, балким, уч дақиқада. Мобиль телефондан хабарлашибди. Тўғри эшикнинг олдидан. Машина эса... нарироқда қолдирган шекилли. Аёл деразадан қараб турса-да, яқин атрофдан кўра олмади. Уят бўлар эди-ку. Қўшнилари гапиришмайдими. Қандай машина, нимага юрибди, кимга келди деб. Ҳаммаси рус бўлса ҳам. Ҳеч бири билан аралашмаса-да. Шунинг ўзи... одам эшитмаган фирибгарлик каби. Ўтди,

кетди, тугади деб ўйлаганди. Энди мана бошидан совуқ сув куйгандай. Қўнғироқ бир қисқа, бир узун жиринглаганда унинг вужудини ўт чирмагандай бўлди. Эшикни ҳовлиққанча очиб, шошилиб ёпди. Тез-тез нафас ола бошлади. Эркак чиройли ва ихчам кийинибди. Эҳтимол, чет элники, бичими ҳам, бошқаси ҳам ўзгача кийимлар. Қиров оралаган қайсар сочи қисқа кесилган. Қалин қош остидаги қора кўзлари кулимсираб туради. Аёл эса... озгина ноқулайлик, кўпроқ қувонч. Бирдан чой қўймоқчи бўлган эди. Вақт йўқ деди. Шу тўрт ой ичида бир соат бўш вақт топмадим. Албатта, унутганим йўқ. Тўрга ўтар-ўтмасдан шошилиш ечина бошлади. Шумшайиб туриб қолган аёлни ҳам белидан кучиб, бўйнидан енгил ўпди-да, ўзи ечинтирди. Бир пиёла чой ичгунча вақт ўтгач, шошила туриб, чала-чулпа ювиниб, хайр-хўш айтишга ҳам ҳоли келмай, югуриб пастга тушиб кетаверди.

Келаси сафар жуда узоқ кетмади. Ойга етмай хабарлашди. Қоқ тушда келди. Аёл уйда, кун якшанба эди. Эркакнинг ҳам фавқуллода бир дам олиши бўлса керак, икки соатча вақтим бор деди.

Таниш-нотаниш, сўққабош умр шундай давом этаверди. Сал-пал кўниқиб демасак, илк учрашган кундан фарқи йўқ. Аёлнинг бор тушунгани – эркак бурун мусиқа мактабида ёки опера театрида хизмат қилгандек. Хавотирсиз, тинчгина тирикчилиги ўтиб ётган. Охир-оқибат, омади чопибми, ҳар қалай, топарман-тутарманга айланган. Ҳозир жуда бойга ўхшайди. Аммо ҳаловати йўқ. Ола-сурон, тапур-тупур. Тинимсиз кураш. Авваллари келган дамда мобил телефони ўчириб ташлар эди. Энди бош томонига қўяди. Бир сафар жуда ноқулай вазиятда жиринглади. Олди. Нафаси узилиб, унсиз эшитиб турди-да, сўкиб юборди. “У ўзидан кетмасин! – деб бўкирди, – ҳамма нарсанинг ўз чегараси бўлади. Шусиз ҳам ортиғи билан олиб ётибди...” Шундан сўнг сал ҳовуридан тушди. Озгина эшитиб тургач: “Келасанлар... Бироқ... айтганинг тугал эмас!...” – деди-да, ҳаммаси тугагандай, ағдарилиб тушди. Озгина унсиз ётиб, шу унсиз ҳолича кийиниб, чиқиб кетди.

Яна бир сафар жуда кўтаринки кайфиятда келди. Бирдан бош солмай, аввал ярим пиёла чой ичди.

– Шу биз қовушганимизга қанча вақт бўлди? – деб сўради.

– Сиз шуни... қовушиш деб ўйлайсизми?... – деди аёл беихтиёр.

– Менимча, қандай аталса ҳам ажойиб. Мен... бор дардимдан халос бўлиб қайтаман. Биласанми, тор дунёдаги бор ташвишлар бўйимдан сидирилиб тушади... Шунинг учун ҳам сендан воз кеча олмайман. Балки... икковимизда аллақандай бир ўхшашлик бор. Табиат, яралишда. Эҳтимол, эртароқ учрашганда, жони ҳам, тани ҳам бирлашган, аҳил-иноқ ёрлар бўлармидик...

– Уй олсанг бўлмайдим, – деб сўраб қолди у. – Икки хона. – Вақтинг бўлмаса, мен ўзимизнинг йигитларга топширайин. Борасан, кўрасан-да, яшайверасан. Аёлнинг кўзи қинидан чиққудай бўлди.

– Одамларга қайси пулимга олдим деб айтаман?... Йўқ, кераги йўқ. Икки хонани нима қиламан, – сўнгра қўшиб қўйди: – Нархнинг ўзи ажабтовур бўлса керак...

Эркак кулди.

– Мен сенга... совға қилмоқчи эдим...

– Раҳмат... чин совға қилгингиз келса... кўп узамай кўнғироқ қилиб туринг...

– Сенга кўнғироқ қилсам... сабримдан айриланман, – деди эркак. – Ҳатто, эртага, эртагамас, бирон соатдан сўнг бораман деб ўйласам, тоқатим кетади. Бир-икки марта шунақа бўлди. Хабарлашгандан сўнг орқама-орқа келишим керак... Мен сени ҳеч қачон унутмайман. Ҳар доим ёдимда юрасан. Фақат вақтим тақчил. Шусиз ҳам сал бўшаб қолсам, аввалгидай театрга эмас, сенинг олдинга келгим келади.

Аёл умрида бунақа сўз эшитмаган эди. Уятдан қизариб, бир дам жим турди. Сўнгра ростини айтди.

– Мен... сиз билан учрашгандан буён жуда ўзгардим. Ўйлаб кўрсам... авваллари, шунчаки жинсим аёл экан. Сиз менга... ўзимнинг ким эканлигимни англадингиз. Мен аёл сифатида... аввал кўрмаган, бор деб билмаган роҳатга беландим. Муҳаббат... буюк сўз. Тан лаззати. Уят бўлса ҳам... мен билмайман, келажакда қандай яшашимни. Сиз мени... буздингиз... – Йўқ, – дея сўнгра қўшиб қўйди, – сиз бўлмаганингизда мен дунёнинг роҳатини кўрмай кетар эканман. Шунинг учун раҳмат.

Эркак унсиз эшитиб, ўйлаиб ўтириб қолди. Сўнгра аёлнинг иягини кўтариб, лабларидан енгилгина бўса олди. Эҳтирос билан кучоқлаб, эркалай бошлади. Шу пайтда телефон жиринглаб қолди. Яхши хабар шекилли. Эркак жимгина эшитиб турдида, “Хўп, Навнихол, кетдим”, – деди, қувноқ охангда.

Ўша сафар кичкинагина ёзув столининг устига бир даста... пул ташлаб кетибди. Кузатиб қўйгандан кейин кўрди. Пул бўлганда ҳам – доллар! Яп-янги, фақат юз-таликлар. Сиртидаги, банк муҳри босилган боғламида ёзилган – роса ўн минг! Чўнтагидан яна бир нарсалар билан қўшиб чиқарган бўлса, унутиб қолдирган. Ҳозир қайтиб келади. Келмади. Вақти йўқдир. Энди аёл ақлга сиғмайдиган кўп пулни қаерга қўйишни билмай ҳайрон. Уйга ўғри тушса нима қилади. Ҳеч хаёлига келмаган экан бу фикр. Асло хавф сезмаган эди. Нимани ҳам ўғирлайди деб ўйлаган-да. Энди бунча пул. У ёққа яшириб, бу ёққа яшириб ниҳоят жой топди. Ўтган йилдан қолган эски дарсликлар бор эди. Улардан бирининг ўртасини тўрт бурчак қилиб ўйиб, ўн минг долларни бир бутун ҳолда солди. Остки, устки бир қанча бетларини бирлаштириб елимлаб, китобни кўринишидан аввалги ҳолига келтирди. Шундан сўнг иш столининг тепасига, деворга михланган китоб жавонидаги эски дарсликлар, ҳикоя ва шеър китоблар орасига жойлаштириб қўйди. Назарида, жуда яхши яширгандек бўлди. Аммо энди у ҳаловатини йўқотган эди. Юрагида мудом хавотир. Э, Худо юз мингли, миллионли бойлар қандай ухлар экан. Тўғри, бунча кўп пулни банкка солиб қўйишади. Бироқ, банкнинг ўзи туналиб қолиши мумкин-ку. Ёки қандайдир бир китобларда ёзганидек, банкрот бўлиб... Ўша куни уйқуси чала бўлди. Мактабда ҳам ишининг баракаси бўлмади. Сабоқларини ўтиб, сўнгра аксига олиб бугунга тўғри келган синф мажлисини чала-чулпа ўтказиб, уйга ошиқди. Эллик тенге тўлаб такси билан зумда етиб келди. Уф... Ҳаммаси ўрнида, бугунча омон экан. Кўнгли жойига тушди. Бироздан сўнг яна хавотир ола бошлади. Худди шу пайт телефон жиринглаб қолди. Албатта, Ўша!

Келган заҳоти... Ҳа. Аёл пулнинг жойини айтиб улгурган эди.

– Сеники, – деди эркак. – Керагинга ишлатавер. Кўп? Пул дегани ҳеч қачон кўплик қилмайди. Қандай тугаб қолганини ўзинг ҳам билмай қоласан. Бир четидан фойдаланавериш керак. Дастлаб энгил-елпи, у-бу жиҳоз ол. Сўнг чиройли, қимматбаҳо халат.

Аёл ҳеч қанақа жиҳоз олмади. Ҳожати йўқ эди. Одмигина қора халат олди. Ўз пулига. Икки ой бўйи анчагина тежашга тўғри келган. Кўп пулни эса... бошқа бир жойларга яширди. Хавф бор, аммо аввалгидай эмас. Эҳтимол, ўзиники, бир қадар ўзиники санагани учундир. Қанча мажбурласа ҳам эгаси олмагандан кейин шундай ҳисоблай бошлаган эди. Қайсидир романларда ўқигани бор эди. Қадимги бойлар шунақа қилиб хуштор ушлашар экан. Ҳашаматли саройга ўтиргизиб, турли лаш-лушларга, зеб-зийнатларга кўмиб қўяди. Шарманда. Мен унақа эмасман деб ўйлади. Сўраганим йўқ. Олмаса нима қилишим керак. Жанжал қила олмайдику. Ўзи бегона, нотаниш эркак...

Бегона, нотаниш эркак аввалгидай келаверди. Ҳафтада бир. Ойда бир. Икки-уч ой йўқолиб ҳам кетар эди. Бир сафар роса ярим йил хабарсиз кетди. Азоб эди. Кутиш эмас. Аёл кутиб ўрганган. Азоб – телефон жиринги. Одам бўлгандан кейин, танишибилиш, хизматдош, яқин-йироқлар, олисдаги ёлғиз қиз – ҳар қалай аллақимлардир хабарлашмай турмайди. Телефон жиринглаганда аёлнинг юраги шув этиб кетади. Албатта, бошқа. Яна жиринг – яна шув... Яна бошқа. Ҳафта бўйи. Ниҳоят умид узилганда, ёки, кутилмаган дамда – Ўзи! Шундан сўнг бир ҳафта, йўқ, икки-уч кун хотиржамлик. Ёқимли тинчлик. Учинчи, тўртинчи кун... Яна азоб. Беш, етти, ўн, ўн икки... кун ўтади. Бир умрлик етим тўшак ўз одатини топади. Тул кўнгил қолипига тушади. Роппа-роса ўн тўққиз йил бўйи хотиржам яшади-ку. Ақлидан адашмади. Бир маромдаги умр карвони ўтиб ётган эди. Ҳозир ҳам... ҳафта ўтар, ой янгиланар кўниккан тирикчилик сўқмоғига тушар эди. Туша бошлар эди. Шу вақтда... жонга азоб берувчи телефон! Албатта, бошқа биров. Ўзи бўлиши ҳам мумкин-ку. Яна умид уйғона бошлайди. Кун сайин. Ҳафта бўйи. Ой давомида. Энг қийини шу экан. Бир сафар телефонни икки кун ўчириб ҳам қўйди. Шунда... бошқалар билан бирга унинг ҳам кўнғироқ қилиш эҳтимоли бор-ку. Балким, бир неча марта кўнғироқ ҳам қилгандир. Уйини алмаштирди деб ўйлади. Қайларгадир кетди, бир йўла кетди деб ўйлади. Энди асло хабарлашмаслиги ҳам мумкин. Ростдан ҳам. Икки кун давомида тинимсиз кўнғироқ қилган. Қанча излаган. Лекин... изламабди. Қандай яхши. Телефонни қайтадан қўшиш азоб экан, орадан ярим соат ўтмай топила қолди. Мана, қувонч! Мана, бахт!

Яна икки-уч кун хотиржамлик. Шундан сўнг жон азоби қайта бошланади.

Шу тариқа, билмаган билиш, танимаган таниш умр нақ етти йилга давом этибди. Аёл қирқ тўққизга келди. Бироқ лофи йўқ, роса ўн беш йилга ёшаргандай. Ўзини ўттиздаги ҳолидан кўра сергакроқ ҳис қилар эди. Ёш умри қайтиб келмаса-да, яхши бир кунларни бошдан кечирибди. Эркак эса – аксинча. Сочлари буткул оқариб кетган эди. Анча вазмин бўлиб қолган.

Ўзи ҳам сўлғин. Кўпинча чарчаб келади. Ўзини қанча хурсанд кўрсатишга уринмасин, барибир ич-ичидан кайфияти йўқлиги сезилиб қоларди. Мобиль телефондаги суҳбатлар ҳам жуда кескин. Кўпинча буюриб эмас, ўтиниб гапиради. Ҳатто бир сафар жуда секин гапириб, ялиниш оҳангига ҳам кўчди. Уч ҳафта муддат сўради. Бир нарса етмай, бир нарса кечикиб ётибди-ми, ишқилиб кутилмаган дилхиралик. Устки кийимини ҳозиргина ечган эди. Дарҳол қайта кийиниб, бирон соатдан сўнг қайта келаман деди-да, боши ҳам ҳолда чиқиб кетди. Бир соат эмас, бир ҳафта эмас, бир ойда зўрға хабарлашди. Келган. Одатдагидай бўлмаса-да, соғиниб қовушишган. Сўнгра саросималаниб бир пиёла чой ичди. Чой ича ўтириб, такси чақиртирди. “Машина бузилиб қолди...” – деган, ўзидан-ўзи кечирим сўрагандай.

Камида яна бирон ойга кетдими деб ўйлаган эди. Уч кундан сўнг хабарлашди. Сиртқи эшик ёпилиши заҳоти ўзида йўқ одатга кўра, аёлни бир қўли билан белидан кучоқлаб, бир қўли билан сочларини силаб, унсиз туриб қолди. Ётоқхонага эмас, ошхонага томон юрди. Кичкина стол бошига келиб суянчиксиз ўриндиққа ўтирар экан чой-пой керак эмас дегандай, қўлини силтади. Сўнгра бирон жойи оғриб, қаттиқ қийналгандай, юзлари сўлғин ҳолда, ерга қараб, сокин овоз билан:

– Навниҳол! – деди. – Сен етти йил бўйи менинг жонимга хотиржамлик бахш этдинг... – Томоғига нимадир тиқилгандай, бир хўрсиниб олди. – Албатта, мен... сени ҳамма томонлама таъминлашим керак эди...

– Бу нима деганингиз... бу нима деганингиз... – деди аёл бир ёмонликни кўнгли сезиб.

– Шундай қилиш керак эди, – деди эркак яна хўрсиниб. – Дунё бир қолипда тураверади деб ўйлабмиз. Бироқ... Ҳамон умид йўқ эмас. Эҳтимол, қайта айналиб, ҳаммаси ўрнига тушар. Сен мени кечир, меҳрибоним...

Аёлнинг кўзидан тирқираб ёш оқиб кетди:

– Нима бўлди, оғажон, нима бўлди?

– Ҳаммасидан айрилдим...

– Бош омон-ку, бош омон-ку...

– Ҳозирча омон. Бироқ... кимга керак.

– Унақа деманг. Унақа деманг. Бундан ўн йил олдин шу айрилган нарсаларингизнинг биронтаси ҳам бўлмаган эди-ку! Бўлган йўқ. Ўзи берган Худойим ўзи олди!

– Шунақами? – Эркак қандайдир янгилик очгандай, шалвираган бошини қайта кўтариб, аёлга тик қаради. Сўнгра яна шалвираб тушди. – Бироқ у пайтларда ёш эдим... Бошим озод эди-да. Энди... бошим савдога тушиб турибди. Ўзимни эҳтиёт қилишим керак. Менда эса... – Эркак аччиқ киноя аралаш кулди. – Куни кеча олтин пулни супуриб олган менда ҳозир йўл кирага ишлатадиган кўк тийин ҳам йўқ! Ҳеч бўлмаганда, бирон минг доллар бўлса, хушёр ўлжадай, яшириниб турар эдим. Мана, чув тушиб, адо бўлди дегани шу. Эртага – турмада ўтираман!..

– Ўтирма, оғажон, – деди аёл жон ҳолатда. – Пул бор. Мана, ҳозир. – Сурина-туртина ичкари уйга югурди. Ниманидир кўпориб, ниманидир ағдариб, ҳовлиққанча қайта келди. – Мана! – деди кўлидаги йўл-йўл дафтар қоғозига ўралган узунчоқ, тўрт бурчакли тугунни эркакнинг қўлига берар экан. – Мана! Бир пайтлар, бундан

беш йил аввал ташлаб кетган ўзингизнинг пулингиз!
Бир тийини ҳам йўқолмасдан, ўз ҳолича турибди!

Эркак тугунни қўлига олиб, сиртидан сийпалаб,
ўровини очар экан, юзини босиб эгилди-да, хўнграб
ийглаб юборди.

– Сен... сен...

Томоғига ёш тиқилиб, ҳеч нарса айта олмади. Шу
ҳолича яна озгина ўтирди. Шундан сўнг бошини илқис
кўтарди. Кўзи қурғоқ. Аланг-жаланг қилиб ён-верига
қаради. Пулни қўйнига тиқиб, яна нимадир излагандай
ички уйга кириб чиқди.

– Ҳаммаси ўша-ўша-ку? – деб сўраган кейин. –
Мен ҳали... ҳали кўрсатаман уларга! – Сўнг бирдан
мулойимлашди. – Омон бўл! – деди кўзи ёшланиб.
– Эҳтимол... қайтиб келарман. – Эшикка қараб юрар
экан, яна тўхтади. – Қанча ноқулай бўлса ҳам, сендан
кечирим сўраб кетмоқчи эдим. – Қайтадан қўйнига қўл
солиб, ёпишиб қолган ҳамёнини суғурди. – Мана бу –
ҳув ўша эллик тенгелик... Сен йўл ҳақиқага тўлаган. Эзгу
ишнинг элчиси сифатида мудом ёнимда сақлар эдим.
Сенда бўлсин. Йўқотиб қўйма. – Кейин зўраки жилмай-
ди. – Икки-уч йилдан сўнг, мана бундан... – бўйнини
кўрсатди, – икки-уч ҳисса, ярим қоп яшил қоғозга қайта
сотиб оламан...

– Кўча қоронғи... Мен эшикни очиб тураман, эҳтиёт
бўлинг, – деди аёл.

Зинадаги оёқ товушлари секин-аста тингач, аёл
эшикни ёпди. Икки марта бураб, икки қулфни ҳам
маҳкам беркитди. Қўлидаги қизил қоғозга қараб бироз
туриб қолди. Худди ўзи. У олганда бир чети салгина
йиртиқ эди. Кичкинагина ялтироқ қоғоз билан ёпишти-
риб елимлаб қўйибди. Ўша ҳолида турибди.

Аёл ўтган кунларни – кейинги етти йиллик умрини
эмас, ўша умрга йўл очган дастлабки кун, дастлабки
дақиқани эслади. Эллик етти тенге – бир доллар де-
ганди. Ҳозирги бир доллар – юз эллик бир тенге. Уч
ҳисса тушган. Эллик тенгенинг ўзига икки дона нон со-
тиб олиш мумкин. Навбатдаги маошгача уч кун бор.
Чой билан ичиб ошқозонни алдашга иккита нон ортиғи
билан етади.

Худди шу пайт телефон жириглаб қолган. Аёл шо-
шилмай, саросимага тушмай, азобланмай шахд билан
гўшакни кўтарди. Ҳамкасбларидан бири экан. Икки-уч
кунга юз тенге қарз сўрайди. Аёл беихтиёр кулди.

– Ҳозир керакми?

– Эртага дарсга келганда...

– Эллик тенге бор, – деди аёл вазмин овоз билан.

– Ўртасидан қоқ бўлсак, икковимизга ҳам етади...

**Қозоқ тилидан Улуғбек АСРОРОВ
таржимаси.**

Соғида ЗИЁЕВА

Яшайсан ҳар лаҳза бир мени излаб

* * *

Меҳрибон бу кўзлар менга боққанда,
Биргина нигоҳни излаб толаман.
Қалбингда ишқ ўти гулхан ёққанда,
Мен ўша сен севган соғинч бўламан.

Ўзим-ку, кутаман бўлиб интизор,
Аммо келганинда сендан тонаман.
Қувончдан энтикиб кулсанг бахтиёр,
Мен ўша сен севган соғинч бўламан.

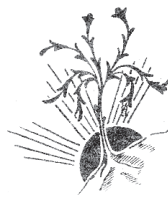
Яшайсан ҳар лаҳза бир мени излаб,
Билсанг бу ҳолингдан мен ҳам ёнаман.
Лабларинг кулади турсанг-да бўзлаб,
Мен ўша сен севган соғинч бўламан.

Кутмоқ истама, бўлди, энди кеч,
Хаёлларинг ичра ёлғиз қоламан.
Сени ўз ҳолингга қўёлмайман ҳеч,
Мен ўша сен севган соғинч бўламан.

СОҒИНЧ

Ўйлар маҳзун, тарқоқ хаёллар,
Қалбимга юк қандайдир туйғу.
Билмам, қайга бошлар бу йўллар,
Балки, севги деганлари шу.

Ёлғизликда тунларим бедор,
Юлдузларга шайдоман чунон.

Мен андуҳда, улар бахтиёр,
Ёки шундай бўларми ҳижрон.

Қарогимда қайноқ ёш изи,
Сўз айтмоққа тополмам дармон.
Музлатади қайғу нафаси,
Ва ё бунинг номими армон.

Ахтараман ҳаётдан мазмун,
Завқли онлар беради овунч.
Нимадандир ғариб дил забун,
Барча ҳисга гуноҳкор соғинч.

* * *

Учрашайдик висол боғида,
Қўлларингдан маҳкам тутардим.
Қолмас эдим ҳижрон доғида,
Андуҳларим ичга ютардим.

Аммо сен-ла кўришмоқ мушкул,
Янгиланар юракда дардим.
Ёдга солар ҳар гиёҳ, ҳар гул,
Хазон бўлиб тўкилар сабрим.

Тупроқ бугун тоғдек бардошим,
Ғамларимдан хаста юрагим.
Хотиралар мангу сирдошим,
Садо бергин, ёлғиз керагим.

Сайловбой ЖУМАҒУЛОВ

МЕНИНГ ХОТИНИМ ЁЗУВЧИ

Ҳажвия

Ёзувчилик ҳам кўнгилга тегиб кетаркан. Мана шу касбга киришганимга ҳам йигирма беш йил бўлибди. Аммо ҳеч нарса орттирмабман. Ҳалиям ёш ёзувчилигимча қолибман. Шунча нарса ёзибман-у бирор-та совринга сазовор бўлмабман. Бор-йўғи ёзганим тўрт-беш қисса, тўққиз драма, юзга яқин катта-кичик ҳикоялар экан. Бундан ташқари тахтанинг қалинлигидай уч китобим ёруғлик юзини кўрибди, холос. Ижодимнинг тугагани шу бўлса керак. Энди қалам-дафтарни йиғиштириб, саккиз соатлик иш топсаммикин?!

Ташқарига чиқсам, дўкончи хотиним ҳовлининг кунчиқар томонидаги ўриндиқда писта чақиб ўтирарди.

– Ойшахон, – дедим унинг қитиқ-патиға тегиш ниятида: – Сен ёзувчи бўлишни истармидинг?

Бу сўзимга хотиним қотиб-қотиб кулади, “Мени калака қилаяпсизми? Мен бир дўкончи бўлсам, савдо ходимидан ёзувчи чиқармиди?” – дея хафа бўлади, деб ўйлаган эдим.

Лекин хаёлларим пуч бўлиб чиқди. Хотиним гапимга парво қилмасдан писта чаққанича: ..

– Ҳаракат қилиб кўрай-чи! – деди эснаб.

Дўкончи хотиним шу куни ижод хонамнинг қалитини олиб, ёзув столимга бориб ўтирди. Ҳайрон бўлиб қотиб қолган жойим шундаки, анчагина ёзувчилик тажрибасига эга, матбуотда танилиб қолган мендек эридан маслаҳат ҳам олмади. Бугунги муҳим бўлган тижорат мавзуида ёзмасдан, антиқа дўкон очганлиги тўғрисидаги ўзининг бошидан кечирган воқеаларни қоғозга туширишга киришди.

Тонгда туриб ўқисам “Дўкончи қиз” деган етти ярим бетлик ҳикоя пайдо бўлибди. Баъзи ерларини тузатиб бердим. У бозорга бориб, йўл-йўлакай ёшлар газетасига топшириб қайтди. Ҳикоя икки кундан

сўнг “Менинг биринчи ҳикоям” рукни остида босилиб чиқди.

Шу куни кечкурун телефонда таҳририятда ишлайдиган аллакнинг узоқ маслаҳатини олиб, яна енг шимариб ёзувга ўтирди. Орадан ҳафта ўтгани йўқ. Унинг етти ярим бетли ҳикояси бирданига “Дўкончи қизнинг кундалиги” деган янги очилган газеталарнинг бирида: “Давоми. Боши газетамизнинг ўтган сонларида”, – деган кўрсаткичлар остида бир ярим ой узлуксиз босилиб турди.

Қисса босилиб чиқиши билан хотинимнинг обрўи бирданига ошиб кетди. Энди у турли ташкилотларга учрашувларга чақириладиган бўлди. Унинг номи машҳур ёзувчиларнинг маърузаларида тилга олинарди.

Орадан уч-тўрт ой ўтгани йўқ. Мен ўйлаганимдай, қалам ҳақи чор атрофдан қордай ёға бошлади. Дастлаб “ўзи чиққани бир қисса бўлса, бу пуллар адашиб юрган бўлмасин”, деб ўйладим. Текширтириб кўрсам, ҳаммаси тўғри экан.

Телевидениеда ишлайдиган биттаси хотинимнинг асари бўйича икки қисмдан иборат телекўрсатув тайёрлабди. Таниқли режиссёрларимиздан биттаси бу асарни театр учун сахналаштиришни бошлаб юборибди. Йил ўтмасдан хотиним Ёзувчилар уюшмасига бош маслаҳатчи бўлиб кўтарилди. Энди унинг узундан-узоқ исми пленумларда, катта-катта йиғинларда, матбуотларда тез-тез тилга олина бошланди. Ҳатто номдор танқидчиларимизнинг ҳам назаридан четда қолмади. Улар бизнинг хотиннинг қиссаси мазмуни билан ғоясини чуқур ўрганишга енг шимариб ишга киришиб кетдилар.

Ҳолимга маймунлар йиғлай бошлади: мен энди бир умр кўплаб асарлар ёзган хонамнинг эшигини қоқиб кирадиган бўлдим. Овқат пишириш, болалар

тарбияси билан шуғулланишлар каминанинг зиммасига тушди.

Телефон курғур ҳам куну тун хотиним учун жиринглайдиган бўлди.

Яхшиси, ёзувчилигимни қайтадан қўлимга олмасам бўлмас! Ёзувчилар уюшмасига бордим. У ердагилар мени илиқ кутиб олишди. Адабиётга яна қайтишимни маъқуллашди. Яқинда аъзоликка қабул қилишга ваъда беришди. Аммо бунинг учун таниқли икки ёзувчидан тавсиянома олишим керак экан.

– Биттасини ўзим бераман, – деди мени илиқ кутиб олган ёзувчилар уюшмасининг масъул котиби. – Мениям машхур шоирлардан обрўйим кам эмас. Шеърларимнинг тўртинчи тўплами чиқиш арафасида. Масъул котиб деган номим бор. Аммо сиздан илтимос, иккинчи тавсияномани мендан кучлироқ бўлган ёзувчи берақолсин.

– Унда республикамиздаги таниқли ёзувчилардан бири, бир нечта мукофотларнинг совриндори Туримбет Қўспўлатовдан олсам қандай бўларкан?

– У бўлмайди. Романлари талабга жавоб берамайди. Кўчирмачи дейишяпти.

– Машхур шоир Хўжабой Сеитовдан оларман. Тўққизта китоби чиққан.

– Шоирингизнинг шеърий тўпламлари китоб дўконларида ўтмасдан ичига сувараклар уя қуриб олган.

– Бўлмаса, кимдан олай ахир?

– Қизиқ экансиз-ку, – деди масъул котиб аччиқланиб. – Ёки бўлмаса жўрттага ўзи айтсин, деб турибсизми? Кўпчилик танийдиган, сиз тавсиянома олишга арзийдиган ёзувчи уйингизда яшайди-ку?

– Вой-бўй, менинг хотинимни айтаяпсизми?

– Ҳа-да. Бизда ундан бошқа машхур яна ким ҳам бор? Ана шу кишидан зўр тавсияномани оласиз. Бўлмаса, биз сизни аъзоликка қабул қила олмаймиз.

... Мен шу ердаги ўриндиққа беҳол ўтириб қолдим. Ёпирай, у менга аъзолик учун тавсиянома берармикин? Тўғриси, бошим қотиб қолди...

– Бало урибдими, берар. Ахир у билан бир уйда турамыз-ку!..

**Қорақалпоқ тилидан
Ёрқул УМАРОВА таржимаси**

Carikatura.ru сайтидан олинди.